Ufuk Güldemir

ÇEVİK KUVVETİN GÖLGESİNDE

TÜRKİYE
(1980 - 1984)

2. Basım

tY
TEKİN YAYINEVİ

Çevik Kuvvetin Gölgesinde, Ufuk Güldemir / 2. Basım, Nisan 1987 / Kapak, Erkal Yavi / Kapak Baskısı, Özyılmaz Matbaası / Dizgi-Baskı, Yaylacık Matbası / Cilt, Tekin Ticaret / Kitabı Yayımlayan, Tekin Yayınevi, Ankara Cad. No. 43 - İst.
Tel: 512 59 84 — 527 69 69
İstanbul

UFUK GÜLDEMİR

ÇEVİK KUVVETİN GÖLGESİNDE TÜRKİYE

(1980 - 1984)

2. Basım

TEKİN YAYINEVİ

ÖNSÖZ

Gerçeğin ta kendisi,
kuşkusuz herkesin
kendi gerçeği değil.

El-Rubai, Washington - Kuzey Atlantik İttifakı üyeleri ve Japonya'nın petrol ihtiyacının dörtte birini karşılayan El-Rubai Krallığında dün gece bir darbe girişimi oldu. Başkentte hükümet yanlısı askeri birlikler ile rejim aleyhtarı gerillalar arasında kanlı çatışmaların sürdüğü bildiriliyor.

Darbe girişimi Batı'da panik yarattı. Borsalar altüst olurken altın fiyatlarında 2. Dünya Savaşından bu yana görülmemiş sıçramalar kaydedildi.

Associated Press Haber Ajansının dün gece yarısını takiben «flaş» başlığı altında geçtiği habere göre ordunun alt kademelerindeki rejim aleyhtarı radikal unsurlar saat tam 24.00'de başkentin stratejik noktalarına saldırıya geçti.

Arap yarımadasının güneyinde, hakim olduğu petrol yatakları nedeniyle çok stratejik bir konumda bulunan muhafazakâr El-Rubai Krallığındaki darbe girişiminden sonra durumun belirsizliğini koruduğu kaydediliyor.

Çatışmaların devam etmesinden darbe girişiminin bastırıldığı biçimindeki saray kaynaklı iddianın gerçekleri tam yansıtmadığı anlaşılıyor.

Güvenilir kaynaklar başkent havaalanının rejim aleyhtarı gerillalar tarafından tahrip edildiğini, sarayın ve radyo genel müdürlüğünün tanklarla çevrildiğini bildiriyor.

Rejim aleyhtarı dinci ve radikal unsurların ülkeyi otuz yıldan beri yöneten Kral'a karşı ittifak yaptıkları kaydediliyor. Her iki grubun da para-militer kanatları olduğu ve özellikle komşu ülkedeki radikal yönetimin sağladığı şemsiye ile uzunca bir süredir vur-kaç yapabildikleri bildiriliyor. Rejim aleyhtarlarının sınırın dağlık bölgelerindeki şeyhleri etki altına aldıkları ve mezhep ayrılıklarından yararlandıkları da haber veriliyor.

Hâlen yer yer çatışmalar devam eden El-Rubai'de hükümetin bu grupları önceleri pek ciddiye almadığı ama bazı bakanlıklara ve petrol kuyularına sabotaj yapılması üzerine olağanüstü hal ilânı yoluna gittiği, nihayet dört gün önce de ordunun teyakkuza geçirildiği biliniyor. Ordunun Kral'a sadık olduğu ama ülkedeki polarizasyonun yansıması sonucunda alt rütbelerde huzursuzluk çıktığı ve bazı subayların olayları bastırırken isteksizlik gösterdiği kaydediliyor.

Bu sabah başkentte bilinmeyen bir yerde bir basın toplantısı yapan Kral, darbe girişiminin komşu ülkedeki radikal rejim ve onun «kuzeydeki patronları» tarafından planlandığını ileri sürdü. Kral'ın suçladığı ülkenin Dışişleri Bakanlığı da yayınladığı bir bildiri ile «terör ve anarşiye kanat gerdiği» iddialarını reddetti ve Kral'ın «halkın haklı isteklerinden doğan iç ayaklanma üzerinden dikkati kendilerini suçlayarak dağıtmak istediğini» ileri sürdü.

Bu arada Washington büromuzun haberine göre ABD Dışişleri Bakanlığı uluslararası bir krizin patlak verme olasılığından doğan kaygısını dile getirirken Körfez'deki petrol üreticisi diğer

monarşilerin olayın zincirleme sonuçlarına karşı ABD'nin güvencesi altında olduğunu sert ve kararlı bir dille te'yid etti.

Her an devrilme olasılığı bulunan Kral bu sabah yaptığı basın toplantısından sonra Körfez'deki diğer monarşilerle danışmalarda bulunarak ülkesindeki ABD büyükelçisine yükümlülüklerini yerine getirmesi için her an Washington'a başvurabileceğini söyledi.

Aynı saatte Beyaz-Saray'da toplantı halinde bulunan Ulusal Güvenlik Konseyi kriz masası «Krallıktaki meşru rejime yönelik bir oldubittinin kabul edilmesinin mümkün olmayacağını ve Kral'ın daha önce Amerika ile yaptığı sözlü anlaşma uyarınca, müdahale edilmesi için ABD'ye başvurması halinde bu talebin yerine getirilmesini kararlaştırdı.»

Kral, darbe girişiminin dış destekli bir komplo olduğu görüşünden hareketle bugün öğleden sonra anlaşmalarda yer alan sorumluluğunu yerine getirmesi için ABD yönetimine çağrıda bulundu.

Öte yandan diğer Körfez ülkeleri de ortak bir mektupla Kral'ın ABD'ye çağrısını destekledi ve ayrıca bölgeye gönderilecek ABD Çevik Kuvveti'ne geçiş hakkı tanınması için Ankara'ya başvurdu.

Böyle bir gece, henüz yaşanmadı, ama yaşanmamış olması, yaşanmayacağı anlamına gelir mi?

Yaşanırsa ne olur?

ABD Başkanı siz olsanız böyle bir çağrı gelmesi halinde ne yaparsınız?

Çevik Kuvvet'i hemen gönderir misiniz?

Kararı almadan önce NATO'daki müttefiklerinize danışma gereği duyar mısınız?

Çevik Kuvvet'i gönderirken, yol üzerindeki müttefiklerinizden geçiş kolaylıkları (enroute facilities) ister misiniz, yoksa «krizin aciliyeti» nedeniyle mevcut ikili anlaşmaları esnek yorumlayarak, NATO bildirilerinin öngördüğü «zamanlıca danışmaları» lüks bir girişim olarak mı nitelersiniz?

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı siz olsanız ABD'nin Körfez'e indireceği Çevik Kuvvet için, bizzat petrolüne bağımlı olduğunuz Körfez ülkeleri geçiş kolaylığı isterse ne yanıt verirsiniz?

Ordusunu askeri misyonlar göndererek kriz zamanına sizin hazırladığınız bu Körfez ülkesi şimdi yardımınıza muhtaçsa nasıl davranırsınız?

Türkiye Cumhuriyeti'nin Genel Kurmay Başkanı siz olsanız, rejim aleyhtarı kuvvetlerin eline geçen bir askeri havaalanında Türk subay grubunun da mahsur kaldığına ilişkin Türk Büyükelçiliği kriptosu elinize ulaştığı an ne hissedersiniz?

Araplar bölünmüş durumda. Muhafazakârlar tehlikedeki monarşiyi destekliyor, radikaller Türkiye'den

ABD'yi girişebileceği bir harekâttan vazgeçirmesi için NATO içindeki işbirliğini kullanmasını istiyor. ABD ise direkt baskı yapmaktan ziyade ılımlı Arap ülkelerine Ankara'ya baskı yapmalarını telkin ediyor; ılımlılar ABD'ye geçiş kolaylığı isterken Türkiye'ye «sizin de çıkarlarınız statükodan yana, eğer tehlikedeki monarşinin yerine İslâm radikalizmi hükümet olursa siz de zarar görürsünüz» diyor. Bu arada, El-Rubai'deki darbe girişiminde parmağı olan komşu ülkeye SSCB'nin bir hava köprüsü kurmak istediği ve bu amaçla Türk hava sahasından geçiş izni istediği haberi elinize ulaşıyor. Türkiye çıkarlarının muhasebesini yapmak zorunda.

Kararı siz verecek olsanız ne yaparsınız?

Sovyetler, diğer yandan da Moskova'daki Türk Büyükelçisi'ni Dışişleri Bakanlığı'na çağırarak Ankara'nın ABD Çevik Kuvveti'ne geçiş kolaylığı sağlaması halinde bunun Türk-Sovyet ilişkilerinde vahim sonuçlar doğuracağını sert bir dille hissettiriyor. SSCB lideri, Ankara'da Bakanlar Kurulu olağanüstü toplantıdayken özel temsilcisini Türkiye'ye yolluyor. Siz Gorbaçov olsanız Türk meslekdaşınıza yolladığınız mektupta neler yazarsınız?

Şimdilik varsayımdan ibaret olan bu sorulara bir nebze yanıt alabilmenin yolu belki de ABD'nin 1980'lerdeki global stratejisine bir göz atmaktan geçiyordu.

Türkiye bu strateji çerçevesinde nasıl değerlendiriliyordu?

Stratejistler Türkiye'ye hangi gözle bakıyordu?

Ve nihayet yukardaki sorulan cevapları neydi, ne olabilirdi, ne olacaktı?

YARDIMIN BEDELİ

Türk-Amerikan ilişkilerinin özel durum kazandığı 1980'lerden yarım yüzyıl kadar geriye dönüp, günün önemli olaylarına bakmak ABD'nin 1980'lerdeki Türkiye stratejisini kavramayı kolaylaştırıyordu.

28 Kasım - 1 Aralık 1943 tarihinde dünyanın kaderini tayin etmek üzere Tahran'da bir araya gelen ABD, SSCB ve İngiltere'nin liderleri ikinci cephe harekâtından sonra Türkiye'nin de kendi saflarında savaşa katılması için İsmet İnönü'yü ikna etmek üzere yoğun çaba harcanmasını kararlaştırıyor ve Churchill, ne pahasına olursa olsun Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşmeyi deneyeceğini söylüyordu.

Türkiye o yıllarda müttefik filolarının Türk hava alanlarından yararlanması dolayısıyla tarafsızlığını bozması istendiğinde «savaşa böyle yarım yamalak sürükleneceğimize kendi irademizle girmeyi tercih ederiz» pozisyonunu alıyor, müttefiklerin «peki o halde tam olarak girin» yanıtı vermesi üzerine de «yeterli hazırlıklarımız yok» pozisyonunu masaya getiriyordu.

Churchill kararlıydı. Eğer İnönü müttefiklerin teklifine red cevabı verecek olursa Türkiye iki açıdan cezalandırılacaktı:

1 — İngiltere Türkiye'ye ilk fırsatta silâh yardımını kesecek.

2 — Ve Türkiye savaş sonrasında dünyanın bölüşüleceği barış konferansına katılamayacaktı.

Türkiye'nin savaşa girmesi neden önemliydi?

İngiltere bu sayede okyanusları dolaşmadan boğazlar yoluyla müttefiki SSCB'nin içlerine kadar yardım sevkedebilirdi.

Savaştan sonra toplanan Yalta Konferansı sırasında da farkedildi ki savaş sırasında müttefik olan SSCB'ye yardım koşturmak için kullanılması düşünülen bu hayatî geçitler aynı zamanda SSCB ile bir çatışma olması halinde onun boğazını kesmek için de kullanılabilirdi.

İşte Amerika Türkiye'ye özel önem atfetmeye, bu farkedişten itibaren başladı.

12 Şubat 1947'de ABD'ye bir nota veren İngiltere Türkiye ve Yunanistan'a vermekte olduğu askeri yardımı keseceğini bildirmiş, bu çekilme ABD'yi bir karar aşamasına getirmişti. Ya savaş sırasında önemi anlaşılmış olan stratejik değerine karşın Türkiye ortada bırakılacak ya da bölgede İngiltere'nin bıraktığı rolü ABD üstlenecekti.

ABD bu rolü, Truman'ın, sonradan «Truman Doktrini» diye anılacak ünlü konuşmasını ABD Temsilciler meclisi ve Senato'sunun birleşik oturumunda okumasıyla üstlenmiş oldu. Buna göre «ABD dış politikası kendilerini boyunduruk altına almak için silâhlı azınlıklar tarafından sarfedilen gayretler ve dış baskılara karşı koymaya çalışan hür milletleri desteklemek amacına yönelecekti.»

Truman Doktrininin askeri yanını ise 1950'lerde Eisenhower'in geliştirdiği doktrin tamamlıyordu:

«Batı, Orta Avrupa'da olası bir saldırıya karşı ağır teçhizatla bekliyor olacaktır. Ruslar Orta Avrupa'dan saldırıya geçince Merkez Cephe sert bir direniş gösterecek, bu arada Amerikan donanmasının eşliğindeki kanatlar yani Türkiye ve İskandinavya'daki müttefikler Kanatlardan Rusya'ya saldırıya geçecek, böylece Ruslar Merkez Cephedeki baskılarını hafifleterek kanatlarını kollamak zorunda kalacaktı.»

Eisenhower'e göre bunu sağlamak için de Türki-

ye'nin uluslararası güvenlik alanında tam bir işbirliğini sağlamak gerekiyordu. Bu işbirliği gerekliydi, çünkü ancak onun sayesinde ABD, Rusya'nın ulaşım yolunu elinde tutan Boğazları kontrol eden Türk hava üslerinden faydalanabilirdi.

Carter döneminin Dışişleri Bakanlığı danışmanlarından Prof. Bruce Kuniholm'a göre, 1950'lerde Washington'un başlıca kaygısı Ankara'nın İkinci Dünya Savaşında yaptığı gibi tarafsız bir politika izleyebileceği ihtimaliydi. Eğer Türkiye böyle bir politika izlerse Sovyetler'in can damarını kesme olanağı ortadan kalkacaktı. O yüzden Türkiye'nin Sovyetler'den artık çekinmesini önleyecek Amerikan garantileri verilmesi gerekiyordu. Türkiye ancak bu garantileri aldıktan sonra bağlantısız politikasını terkedebilirdi. Türkiye bağlantısız tavrını bırakınca da Sovyetler güneylerindeki bir milyonluk orduyu dikkate alarak eskisi gibi yumuşak karınlarını başıboş bırakmaz, güney sınırına büyük birlikler bağlamak zorunda kalırdı. Sovyetler'in bölgede bağlayacağı kuvvetler ise Merkez Cephe üzerinde baskının hafiflemesini sağlardı.

Türkiye'ye özel, iyi yetişmiş Amerikan diplomatlarının gelmeye başlaması işte Washington'un bu kaygısının ertesine isabet etti.

1947'yi izleyen yıllarda Türk - ABD ilişkileri son derece hızlı gelişti. 1949'da NATO kuruldu ve 13 Şubat 1952'de ABD'nın yoğun baskısı sonucunda Avrupa Türkiye'yi NATO'ya kabul etmek zorunda kaldı. Ancak NATO üyeliği gibi açık bir garanti Türkiye'nin bir kriz anında, İkinci Dünya Savaşında yaptığı gibi tarafsız kalması ihtimalini ortadan kaldırırdı.

İnönü elbette ki fedakâr bir devlet adamıydı, ancak Türkiye'nin çok partili demokrasiye geçmesi, ne yazık ki yaygın kanının aksine sadece onun insiyatifi sonucunda gerçekleşmemişti. Avrupa'nın Türkiye'yi NATO üyeliğine kabul etmek için ABD'ye sürdüğü

şartların ilki Türkiye'nin demokrasiye geçmesiydi. 12 Eylül sonrasında Avrupa Konseyi'nin Türkiye'ye yaptığı baskıların benzerine o yıllarda İnönü, bu kez Amerika üzerinden muhatap olmuştu.

Bir kriz anında Türkiye'nin önemi ortaya çıkıp yanında savaşa gireceği tarafa sağlayacağı avantajların önemi anlaşılınca Türkiye'ye gönderilen Amerikalı diplomatların da daima iyi yetişmiş olanlardan seçilmesine, Türkiye'de görev yapmış olmanın kariyer açısından önemli sayılmasına başlanmıştı.

1950 sonrasında Türkiye'ye gelenlerde ortak yön, siyasî anlamda dünyanın sıcak bölgelerinde savaş içinde pişirilerek gönderilmeleriydi. Çoğu «crisis management» (Kriz yönetimi) deneyimi olan parlak diplomatlardı. Büyükelçilerin çoğu bir dönem uzun veya kısa CIA bünyesinde analist olarak görev yapmıştı. Örneğin Commer, Türkiye'den sonra ABD'nin savaş halinde olduğu Vietnam'a gönderilmiş, daha sonra da ABD Savunma Bakan Yardımcısı olmuştu. Mccomber Commer kadar atak görünmese de tırmanış politikaları döneminde hata yapmayan akılcı ve ılımlı bir Türk dostu olduğu izlenimi vermişti. CIA'de analizci olarak çalışmasını müteakiben Türkiye'ye atanmış ve Stalin'in ölümünden sonra SSCB'de neler olabileceğine ilişkin 1953'de Cüneyt Arcayürek'e verdiği demeçte yaptığı analizlerin doğruluk oranı daha sonraki yıllarda Arcayürek tarafından hayretle izlenmişti. Türkiye'ye uygulanan ekonomik ambargonun mucidi Spiers da bir dönem CIA'de analistlik yapmış seçkin diplomatlar arasındaydı. Yetiştirilme tarzı açısından önce İslâm ülkelerinde gezdirilmiş, Batı başkentlerinde önemli görevlerde bulunmuş ve nihayet Türkiye'ye atanmıştı. James Spain de uzun yıllar Hindistan, Afganistan ve Pakistan'da görev yaptıktan sonra sefir olarak Ankara'ya gelmişti. Onun da biografisinde, CIA'de analist olarak çalıştığı maddesi yer alıyordu. Hattâ bir dönem CIA'de çalışmış olması Türkiye'ye atanacağı sırada ABD Kongresi'nde bazı

sorunlar yaratmış, Şükrü Elekdağ'ın aracılığı ile konu Ankara'ya sordurulmuş, Ankara'nın bir sakınca görmediğini Washington'a bildirmesi üzerine Türkiye'ye gelmişti.

Daha alt düzeydeki diplomatlar arasında ise kriz bölgelerinde asker veya diplomat olarak görev almış, hattâ askerliğini Türkiye'deki Amerikan üslerinde yapmış olanlar kilit noktalardaydı.

Diğer yandan da ABD Türkiye'ye askeri-ekonomik yardıma da başlamış, bu yardım verilirken gönderildiği yer kadar uzun vadeli Amerikan stratejisine katkısı da esas alınmıştı. Nitekim 1984 yılında ABD Kongresine giderek sadece 1.5 Dolar karşılığında satın aldığımız, herkesin satın alabileceği, «Dış Yardımın Bedeli» başlıklı Kongre Araştırma Servisi raporu yukardaki iddiayı doğruluyordu.

Kongre Araştırma Servisi elemanlarından Theador Galdi (uluslararası ilişkiler ve savunma uzmanı), Caleb Rossiter (dış politika analisti ve savunma uzmanı) ile Alfred Reifman (uluslararası ekonomi uzmanı) tarafından hazırlanan 24 sayfalık hizmete özel raporda, «Yardımın Bedeli» konusunda şu saptamalarda bulunuluyordu:

«ABD'nin İkinci Dünya Savaşından bu yana sürdürdüğü yardım politikasının başlıca amacı öncelikle Amerika'nın güvenliğini sağlamak ve Amerikan değerlerinin hakim kılınacağı bir dünya yaratmaktır. Yardım politikasının müttefiklerimizi kalkındırmaktan ziyade - çünkü çok cüz'î - bizim güvenlik ve savunma çıkarlarımıza hizmet ettiği bir gerçektir.

Dış yardımın başka yararları da vardır. Yurt dışında Amerika için yeni dış pazarlar yaratmak suretiyle Amerikan ekonomisini güçlendirmek ve dost ülkelerin Amerika'nın ahlâk ve insanî değerleriyle bütünleşmesini sağlamaktır. Bu yüzden dış yardım, yapılan ülkelerden önce Amerika'nın uzun vadeli menfaatleri açısından hayati önem taşımaktadır.»

Raporda «Ekonomik Yardım» başlığı altında ise şöyle deniliyordu :

1 — Gıda yardımı faslından verilen gıda maddeleri çiftçi destekleme alımları nedeniyle yapılan zorunlu devlet alımlarından oluştuğu için ekonomimiz üzerinde yük değildir.

2 — Gıda yardımı yapıldığı yıllarda ABD'deki işsizlik son aşamadaydı. Gıda yardımına başlanmasından sonra gelişmekte olan ülkelerde Amerikan ürünlerine karşı yaratılan tad alışkanlığı Amerikan ihrac mallarının dışarda daha çok pazarlar bulmasına yol açtı. Bir zamanlar yardım yapılan gelişmekte olan ülkeler şimdi toplam ithal mallarının yüzde 37'sini bizden satın almaya başladılar. Böylece artan ihracat talebini karşılamak için vardiyalar artınca işsizlik sorunu ortadan kalktı.

3 — Gıda yardımı, yardım yapılan ülkenin ekonomisine de katkıda bulundu.

4 — Dış yardımın Amerika'nın ekonomik çıkarları açısından yararlı olduğu kesindir ama dış yardımın asıl yararı yardım yapılan ülkelerde politik istikrarsızlığa karşı bir sigorta görevi oluşturmasıdır.

5 — Dış yardım Amerikan dış politikasının maşası olarak mütalâa edilmelidir. Çünkü sağladığı askeri, ekonomik ve diplomatik yararlar açısından Amerikan menfaatlerine hizmet etmektedir.

6 — Amerikan askeri yardımı ile verilen askeri malzemelerin bize ekonomik açıdan önemli bir yükü yoktur. Çünkü bu malzemeler halen depolarda bulunup Amerikan hükümetinin zaten elden çıkarmak için yollar aradığı malzemelerdir.

Amerika'nın verdiği yardımın, başında tüy bitmemiş yetim Amerika'lının boğazından kesilmediği anlaşılıyordu.

VAZGEÇİLMEZLİKTEN VAZGEÇİLEMEZ Mİ?

1940'lardan 1980'lere dönüldüğünde karşılaşılan manzara şöyleydi:

İkinci Dünya Savaşını takiben Sovyetlerin toprak talepleriyle ortaya çıkması sonucunda Türkiye, Pakistan, Afganistan ve İran soğuk savaş dönemini en yoğun yaşamış ülkeler olarak 1980'lere gelmişlerdi. Soğuk savaş bu ülkeleri ekonomik gelirlerinin büyük bir bölümünü Sovyet tehlikesi nedeniyle savunma harcamalarına yatırmaya zorladığından hepsi zayıf düşmüş, bu arada da Sovyetler'den ürktükleri için karşı kampa sürüklenmişlerdi.

Ancak bu ülkelerin yaşadıkları ekonomik güçlükler, geçen süre içinde hatasını anlayarak strateji değiştiren Sovyetler'den gelen ekonomik yardımı kabule de zorlamıştı. Hepsinin Pakistan'ın, Afganistan'ın, İran'ın, Türkiye'nin yani Sovyetler'in güneyini çevreleyen bütün bu İslâm ülkelerinin ortak şikâyeti müttefikleri Amerika'nın bölgesel sorunlara «ben ne dersem o olur» tavrıyla yaklaşmasıydı.

İran Devrimi ve Afganistan'ın işgaline de bu konjunktür içinde yol alındı.

Artık İran radikal İslâmcı fikirleri bölgeye ihraç etmeye başlamış, bu, Türkiye'nin askeri çevrelerinde kaygıya yol açmış, bir zamanlar Amerika açısından «müttefiklerin en müttefiki» olan Pakistan Amerika'ya olan güvensizliği nedeniyle Sovyetleri de kollayan ortacı bir yol izlemeye başlamış, Afganistan ise düşmüş, CENTO dağılmıştı. Yunanistan'da işbaşına gelebilecek radikal bir yönetim ise Atina'nın zaten NATO'nun askeri kanadı dışında olması dolayısıyla itti-

fakın güney kanadını toparlanması güç istikametlere sürükleyebilirdi.

Bütün bu oluşumlardan ürken Carter dönemi Washington'unun çizdiği yeni stratejiyi, Reagan yönetimine yakınlığı ile tanınan bir askeri stratejist olan Barry Rubin şöyle doktrine ediyordu:

1 — Ortadoğu'da bloklararası bir çatışma vardır.

2 — Amerikan askeri zihniyeti bölgeye Amerikan askeri sevkedilmesi fikrine kendini alıştırmalıdır.

3 — İslâm'ın yükselen sesinin bölgede komünizme karşı yürütülecek strateji içinde kullanılmasının yolları araştırılmalıdır.

1 Nisan 1985 tarihinde Hamburg Denizleraşırı Klübünde bir konuşma yapan Bülent Ecevit (İngilizce'den çevrilerek özetlendiği için Türkçe'si Sayın Ecevit'e ait değildir - UG) ise o günleri şöyle tahlil ediyordu:

«1980 yılında Türkiye'de demokrasinin askıya alınmasından ve askı süresinin giderek uzamasından sonra Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri ve organik bağı, kaçınılmaz olarak sarsılınca Türkiye dış ilişkileri açısından dört seçenek ile karşı karşıya kaldı.

1 — Tarafsız bir tavır takınmak.

2 — Batı ile ilişkilerini asgariye çekerek ya da koparark Sovyetler Birliği'ne yaklaşmak.

3 — Ortadoğu'daki İslâm ülkeleri ile bütünleşmek.

4 — Giderek daha fazla Amerika'nın yörüngesine sürüklenmek.

Bu seçeneklerden ilk ikisi hayata geçirilemez, sadece teoride seçenek olarak görünüyorlar.

Eğer İkinci Dünya Savaşından sonra Stalin'in saldırgan politikası olmasaydı Türkiye tarafsız bir yol seçebilirdi. Fakat o şartlarda Türkiye bağlantısız, tarafsız bir politikayı riskli buldu.

Sovyetler Birliği'ne yaklaşmak seçeneğinin ise birinci seçenekten bile daha az şansı vardı; çünkü bunu sadece tarihten aldığı derslerden dolayı bağımsız-

lığı ve güvenliğini tehlikeye atmamak için yapamazdı. Zaten bu Sovyetler Birliği'ni de rahatsız ederdi.

Sovyetler Birliği elbette güneyinde Batı'dan soyutlanmış ve Sovyet desteği ile ayakta duran anlayışlı bir Türkiye görmekten mutluluk duyar. Fakat dünya barışının hassas bir denge ile ayakta durduğu bir bölgede olduğumuz gözönüne alınırsa Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde keskin bir rol değişikliğine gitmesinin bölgedeki hassas güçler dengesini değiştireceğini Sovyetler Birliği de bilir.

Doğu Avrupa'daki küçük sosyalist ülkeler bile böyle bir ihtimal karşısında endişeye kapılır. Çünkü eğer Türkiye saf değiştirerek Sovyet etkisine girerse bu Sovyetlerin kendileri üzerindeki baskısını arttırmakla sonuçlanır.

Nitekim gerek başbakanlığım döneminde, gerekse muhalefet lideri olarak Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerin liderleri ile görüşmelerimde hiç bir zaman bu ülkelerin Türkiye'nin NATO'dan ayrılması yolunda bir arzuya sahip oldukları izlenimini edinmedim.

Ancak Sovyetler Birliği Türkiye'nin NATO ya da ABD ile ikili savunma işbirliği çerçevesinde oynayabileceği bazı rollerden rahatsız olabileceğini hissettirdi. Türkiye'deki bazı askeri ve elektronik tesislerden rahatsız olduklarını her zaman hissettirmekten geri kalmadı. Fakat bu rahatsızlık Türkiye'nin NATO dışı kalması yolunda bir istek belirtmelerine hiçbir zaman uzanmadı.

Bu yüzden yukarıdaki dört maddeden geriye son ikisi kalıyor ;Ortadoğu'daki İslâm ülkeleri ile yakınlaşmak ve giderek daha fazla ABD'nin yörüngesine girmek. Bu iki seçenek birbirine o kadar zıt değil, birarada yaşayabilir ve nitekim bugünkü şartlarda da öyle oluyor.»

Ecevit'in de dikkat çektiği gibi ABD o yıllarda İslâm'ın «anti-Sovyet» karakterini global Amerikan Stratejisi çerçevesine oturtuyor ve Suudi Arabistan'-

daki, Pakistan'daki, Kuveyt'teki «Kanun dairesindeki İslâm» ile Amerikan menfaatleri arasında doğal bir kesişme görüyordu.

Örneğin 1978 yılında Şah'ın kanser olduğu için yakında öleceğine ilişkin dedikodular Washington kaynaklı olarak dünyaya dağılmıştı. Tıpkı Marcos'un yıkılmasına yakın ABD gazetelerinde CIA'ya atfen «Marcos'un böbrek yetmezliğinden ölmek üzere olduğu» haberlerinin yayınlanması gibi. Yine ABD basını Şah'ın Avrupa'daki gizli hazinelerinin yerlerini ancak Şah'ın devrilmesine altı ay kala bulmaya başlamıştı. Oysa bu gizli hazineler yıllardır oradaydı. Tıpkı Marcos ailesinin kırk yıldır Manhattan'ın göbeğinde yükselen apartmanının Filipin'lerde krizin üst noktaya eriştiği günlerde ortaya çıkarılması gibi. Tıpkı Marcos'un bunca senedir göğsünde taşıdığı Amerikan Üstün Hizmet Madalyasının ABD Savunma Bakanlığı arşivlerinde kayıtlı bulunmadığının Marcos'un devrilmesine yakın ortaya çıkarılması gibi.

Nasıl ki Marcos'un o güne kadar nasıl gizli kaldığı bilinmeyen yolsuzlukları ve «böbrek yetmezliğinden zaten ölecek olması» Amerikan yönetimini Filipinler'de muhalefetle temasa geçmek «zorunda bırakmışsa», Şah hakkındaki söylentiler de ABD yönetiminin Şah aleyhtarı muhalefet ile daha kompleksiz ilişkiye geçmesine kamuoyunu hazırlamıştı. Washington kulislerine göre ABD'nin İran devrimi öncesinde Humeyni'nin çevresi ile temasa geçmesindeki motivasyon şu idi :

«Şah'ın yıkılışı kaçınılmaz; zaten hasta da. Sovyetler Şah sonrası İran'ında doğabilecek bir kaostan faydalanabilir. Bu yüzden ABD şimdiden Şah rejimine muhalif kanatlarla - ki bu kanat İslâm ağırlıklıydı - temasa geçerek istenmeyen gelişmeleri önlemelidir.»

Bu oluşumun, yani İslâm kartının son tahlilde Sovyetler'e karşı doğal bir müttefik olabileceği görüşünün Carter yönetimi içindeki şampiyonu Başkanın

Ulusal Güvenlik İşleri Danışmanı Zbigniew Brzezinski'den başkası değildi.

Brzezinski 1977 yılından beri «irticanın komünizme karşı bir kalkan» olduğu görüşünü savunuyordu. İran devrimi sonrasında New York Times'a verdiği demeçte Washington'un İran devrimini «memnuniyetle» karşılaması gerektiğini çünkü son tahlilde «İslâm'ın bölgedeki Sovyet yanlısı fikirlerle ideolojik çatışma halinde olduğunu» söylemişti.

Ayrıca 1979 Aralık ayında Şah'a direniş hızlandığında ABD Ulusal Güvenlik Konseyi, Sovyetler'deki İslâm Cumhuriyetlerine yönelik radyo yayınlarının arttırılmasını kararlaştırıyordu. Bunu takiben Carter yönetimi 1980 yılı bütçesi ile ilgili olarak Senato Dışilişkiler Komitesine verdiği raporda Ulusal Güvenlik İşleri Danışmanı Brzezinski'nin «yükselen siyasî güç olmaya başlaması nedeniyle dünya çapında İslâm fundementalizmi konusunda araştırma yapılması işini yönettiği» bildirilmişti.

Tabii Brzezinski'nin üzerinde durduğu İslâm, «kanun dairesindeki İslâm», yani Suudi Arabistan, Kuveyt, Pakistan, Türkiye'deki İslâm'dı, yani Amerikan aleyhtarı olmayan, kontrol edilebilen İslâm.

Brzezinski'nin «Komünizme Karşı İslâm» politikasının yönetim içinde benimsenmeye başlamasını ünlü Brzezinski doktrini takip etti:

«Bölgede Türkiye'den Pakistan'a uzanan bir bunalım kuşağı vardır. Bu bunalım tüm bölgeyi etkilemektedir. Sovyetler bu bunalımı Batı'nın bağımlı olduğu Körfez petrolünü kontrol edebilecekleri bir fırsat yaratacağı umuduyla kışkırtmaktadır.»

Oysa durum Brzezinski'nin bize sunduğundan biraz farklıydı. Nasıl ki 1986 başında Filipinler'de Marcos'un Akino'ya karşı zafer kazandığı tartışmalı seçim sırasında Moskova Marcos'u tebrik eden ilk başkent olmuştu, İran'da da Şah'ın fundementalist kuvvetlere karşı küçük zaferlerini destekleyen tek başkent hep Moskova olmuştu.

Burada şu da hatırlatılabilir: Türkiye'de 12 Eylül harekâtından sonra işbaşına gelen askeri rejimle en iyi ilişkileri olan başkent Washington idi. Belki biraz şaşırtıcı gelebilir ama Washington'u Moskova takip ediyordu. Nitekim Avrupa Türkiye ile diplomatik trafiği keserken Bulgaristan Devlet Başkanı Jivkov ülkesinde Türklere baskıların sistematik bir şekilde yoğunlaşmaya başladığı bir dönemde, Ankara'ya Devlet Başkan'ı Evren'i ziyarete gelmişti. Sovyetler ise hiçbir Batılı ülke yöneticisinin gelmediği 12 Eylül ertesi Türkiye'sine heyetler göndermek üzere girişimde bulunup duruyorlardı. Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'in Moskova'yı, Sovyetler Birliği Başbakanı Tikonov'un Türkiye'yi ziyareti bu dönemde, 1980 - 84 arasında gerçekleşmişti.

Anlaşılan Bülent Ecevit'in Denizleraşırı Klüp'te yaptığı konuşmada gayet sarih olarak vurguladığı gibi, Sovyetler de Türkiye'de bir «istikrar rejimi» olmasından yanaydı. Ayrıca Ankara'dakine benzer bir «ciddi devlet» anlayışı ile yönetildiklerinden merkeziyapılaşma, ayrı ideolojilerde olduklarını iddia etseler de devlet adamlarının diyalog kurmalarını kolaylaştırıyordu. Bu yüzden de Türkiye'deki askeri yöneticiler örneğin Bulgaristan'ın komünist lideriyle kurdukları iyi diyalogu, sağcı İngiliz Hristiyan Demokrat Parti'nin lideriyle kuramıyorlardı.

Aralık 1979'da Brzezinski başkanlığındaki Ulusal Güvenlik Konseyi Sovyetlerdeki İslâm bölgelerine yönelik radyo yayınlarını arttırmaya karar vermiş, Türkiye, İran, Pakistan'dan oluşan «kanun dairesindeki İslâm» mihveri, «Koruyucu Kuşak» olarak yeni stratejilerde yerini almaya başlamıştı. Brzezinski'nin burada çizdiği strateji, «dostlarda İslâm'ı kontrol etmek, düşmanlarda ise kışkırtmak» şeklinde özetlenebilirdi.

Brzezinski bölgede Pakistan, Suudi Arabistan, Türkiye arasında bir anlayış birliği kurulmasını öngörüyor, buna da METO adını veriyordu: «Middle East Treaty Organization».

Ancak bu arada Ortadoğu'da olaylar Arap - İsrail uzlaşmazlığı dışına taşmaya ve bölge devletlerinin hem kendi içlerinde hem aralarındaki çatışmalar özellikle Afganistan'ın işgalinden sonra ABD'nin gun-boat diplomasisi ile önleyemeyeceği düzeye çıkınca Washington askeri müdahale doktrinini gözden geçirmek ihtiyacını hissetmişti.

Bu arayışı ise Türkçe'ye «Acil İntikal Kuvveti» (Rapid Deployment Force) diye çevirmek mümkün olan, ama adından ziyade felsefesini tercüme etmek gerektiğine inandığımız için «Çevik Kuvvet» diye anacağımız askeri birliğin kurulması takip etmişti.

Resmi üç amacı vardı :

1 — ABD'nin sınırları dışında meydana gelebilecek Amerikan milli menfaatlerine hasmane girişimleri hızlı bir müdahale ile yerinde önlemek.

2 — ABD'nin ekonomik çıkarlarının ihlâlini, Amerikan gücü göstermek suretiyle caydırmak.

3 — Bu iki amaca tahsis edilmiş Çevik Kuvvet'i kurarak ciddiyetini ve kararlılığını Sovyetler'e gösterip, girişebileceği olası sergüzeşt hareketleri önlemek.

Bu üç amaç dışındaki niyetleri ise E. Büyükelçi Nuri Eren şöyle sıralıyordu:

1 — Körfezin petrol merkezlerine karşı terörist hareketleri önlemek.

2 — Suudi Arabistan Krallığında düzenin devamını sağlamak.

3 — İran - Irak savaşının komşu ülkelere sıçramasını önleyerek istikrarsızlığı hapsetmek.

En büyük özelliği çevikliği idi. Dünyanın her yerinde çok kısa bir sürede etkili olabilecek şekilde kurulmasına çaba sarfedilmişti.

Önceleri bir deniz gücü olarak düşünülmüş, fakat 1957'de Lübnan'a müdahalede deniz gücünün yetersiz kaldığı gözönüne alınarak kara ve hava kuvvetlerinin de dahil edilmesi kararlaştırılmıştı. Bu amaçla karargâhı ABD'de olan 18. Hava Nakliye Tümeni kurulmuş, operasyon kabiliyeti deniz kuvvetlerinin katkısı ile de genişletilmişti.

«Çevik Kuvvet», daha sonraları 1 Ocak 1983'de «Merkezi Komutanlık» (central command) adı altında Florida'nın Tampa kenti yakınlarındaki bir karargâhta faaliyet göstermeye başlayacaktı.

Bugüne kadar bu karargâha girebilmiş tek Türk gazeteci olan Cengiz Candar, izlenimlerini şöyle anlatıyordu :

«Yıllardır Türkiye'de hararetli tartışmaların konusu olan Acil Müdahale Gücü'nün Karargâhı hiç de göz alıcı gözükmüyor. Üç katlı gösterişsiz bir bina.

Ancak üsse de karargah binasına da fotograf makinası ve teyp sokmak yasak. Oysa Merkezi Komutanlık'ın tüm teşkilâtlanma şemasını elde etmek yasak değil. Bir masada gördüğümüz ve bütün personelin isimlerini taşıyan şemayı alıp alamayacağımızı sorduğumuzda 'o eskisi. Bazı isimler değişti' denildi ve yenisi getirilip verildi.

Karargâhın brifing odasında, görev alanı ve amacını çarpıcı biçimde sergileyen bir manzarayla karşılaştık. Duvarda üç saat var. İlkinin üzerinde 'Local' yazıyor. Yerel vakti gösteriyor. İkincisinin üzerindeki 'Zulu' yazısı Greenwich saat ayarını anlatıyormuş. Üçüncü saatin üzerinde ise S. Arabistan'ın başkenti Riyad'ın adını okuyoruz. Böylece Merkezi Komutanlık'ın amacı da belirlenmiş oluyor: Körfez'de statüko-

yu korumak. Statüko'nun korunması da besbelli S. Arabistan'ın korunmasından geçiyor.»

Çevik Kuvvet'in 1986 Kasımına kadar 16.500 deniz piyadesi, özel görev birliği ve komando timini bir hafta içinde Körfez'de konuşlandırabilecek güce erişmesi öngörülüyordu.

Ayrıca bu birliğin ABD anakarasından 30 gün boyunca lojistik destek almasa da savaşa devam edebilmesi için bölgede önceden, nakli zor olan savaş malzemelerinin depolanması gerekiyordu.

E. Büyükelçi Nuri Eren, bu dönemde karşılaşılan sorunları şöyle özetliyordu:

«Ağır ekipman uçakla nakledilemediği için deniz kuvvetleri tahsis edilmiş, fakat mesafenin uzaklığı dolayısıyla denizden nakliyatın da zamanında ulaşamayabileceği düşünülmüştür. Uçakla nakledilen kuvvetlerin, top, tank gibi ağır malzemeden mahrum kalacağı hesap edilerek, ağır malzemenin ihtilâflı bölgelere peşinen depolanması öngörülmüştür.

Ancak Ortadoğu'da özellikle güvenlerini ABD'ye dayandıran rejimlerde bile bu konuda zorluklar çıkmıştır. Birbirlerine karşı kuşkularından dolayı Amerikan silâhlarının depolanmasını istememişlerdir.»

Bu sorun üzerine ABD bir tümenlik ağır malzemeyi altı RO-RO gemisine bölüştürerek çeşitli yerlerde konuşlandırmak istemiş, ancak bu da başka sorun çıkarmıştı.

RO-RO'ların korunması için de önlemlere ihtiyaç vardı. Akdeniz'deki 6. Filo ve Pasifik'teki 7. Filo'daki uçak gemilerinin, Ro-Ro'ların korunmasına tahsis edilmesi uçak gemilerinin orijinal görevini aksatabilirdi.

O halde ne yapılacaktı?

1980'lerin başlarına böyle gelindi.

KIBRIS'TAN ÇEKİLİN!

Bütün bu kargaşa ve yeni strateji arayışları Basra Körfezi içindi, çünkü 1980'lerin başında Doğu - Batı çatışmasının ağırlık noktası buraya kaymış, Türkiye de bazen iradesi dahilinde bazen dışında bu ağırlık noktasının en önemli merkezlerinden birisi haline gelmişti.

Ortadoğu'yu etkileyen dış güçler arasındaki jeopolitik ilişki tablosunun yanısıra İsrail - Arap çatışması, İran ile Irak arasında süren savaş, ılımlı ve radikal Araplar arasındaki mücadele, Kıbrıs ve Ege sorunları, Yunanistan'ın Nato'nun askeri kanadı dışında oluşu ve bu üç meselede odaklanan Türk - Yunan anlaşmazlığı, içgüçler arasındaki çatışma dünyanın en büyük enerji kaynakları ve en önemli deniz ticaret yollarını içeren bu bölgenin, içerden ve dışardan çeşitli güçlerin etkisine açık bir fırtına merkezi haline gelmesine neden olmuştu.

Ortadoğu'da yoğunlaşan iki ayrı çatışma sisteminden biri stratejik düzeyde ve daha ziyade süper devletlerin asıl aktörlerini oluşturduğu, bölgesel güçlerin ise ikinci planda yer aldığı bir jeopolitik çatışma durumu yaratıyordu.

İkinci çatışma ise bir öncekine kıyasla taktik düzeydeydi ama daha karışıktı, çünkü İsrail - Arap mücadelesi bu çatışma sisteminin mihrakını teşkil ediyordu.

ABD'nin Basra Körfezi petrolünden yararlanma oranı Batı Avrupa ve Japonya'dan az olmakla birlik-

te işin içinde diğer Süper devletlerin bulunması ve esasen bölgede SSCB'nin karşısına ancak ABD'nin kuvvet çıkaracak olması kaçınılmazdı. Çünkü ekonomik ve iç politika kaygıları Avrupalıların NATO sorumluluk bölgesinin genişletilmesine hatta savunma bütçelerinin arttırılmasına karşı çıkmalarına neden oluyordu. Bununla beraber Türkiye'nin Doğu ve Güney sınırlarında son bulan NATO bölgesi, Türkiye'nin Ortadoğu ile yakın ilgisi ve NATO'nun bölgedeki menfaatleri nedeniyle Basra Körfezine kadar genişletilmek isteniyordu. Sovyetlerin 1980 başlarında Suriye ile imzaladıkları anlaşma da bu açıdan çok anlamlı olup. Türkiye açısından da özel önem taşıyordu. Bu anlaşmanın Washington'u telâşlandıran yanı ise Suriye ile olan anlaşmasının SSCB'ye müdahale hakkı da vermesiydi.

Oysa Washington'un alarm zillerine karşın NATO'nun sorumluluk bölgesinin Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının savunulmasını kapsayacak biçimde genişletilmesi niyeti, ittifakın kuruluş amacına ters düştüğü gerekçesiyle müttefiklerce itirazlarla karşılanmıştı. Böyle bir rolü ABD'nin tek başına yüklenmesi fikri genel olarak benimsenmekle birlikte NATO, 1980 Mayısında ABD'nin Basra Körfezi bölgesinde meydana gelebilecek bir kriz için NATO'ya tahsisli kuvvetleri kullanabileceğini kabul etmek zorunda kalmıştı.

Bu çerçevede Washington Ankara'ya nasıl bakıyordu?

Carter Döneminde Dışişleri Bakanlığında görev almış Bruce Kuniholm bu konuda şunları söylüyordu:

«Türkiye'nin savunmasının odak noktası Asya Minor'un korunması olsa da Basra Körfezi ve Güneybatı Rusya'daki potansiyel rolü Washington'un sürekli kafasında olan bir konudur. Konuşulmayan ama bilinen.. Konuşulmayan ama beklenen bir konu.»

Öte yandan ABD Ulusal Güvenlik Konseyi eski üyelerinden Geoffrey Kemp bir toplantı sırasında ittifak içindeki sınırların ortadan kaldırılması ile birlikte Türkiye'nin Avrupa'nın doğal bir uzantısı haline geleceğini, bu girişimin Avrupa'yı otomatikman Ortadoğu'ya komşu yapacağını ve nihayet hayati çıkarları olan bölgeye direkt temas sağlıyacağı fikrini ortaya atmış ve bu konuda konseyde, Kemp'in aktardığına göre «üzerinde düşünmeye değer» sözleri ile karşılanmış ve Fransa ile Almanya'da nabız yoklamış, ama bu ülkelerin Türk güç'ünden çekinmeleri nedeniyle Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğine karşı çıkmaları Ulusal Güvenlik Konseyinde «kısır bir bakış» şeklinde nitelendirilmişti.

Washington kaygılarla dolu olarak Körfez'de Batı'nın menfaatlerini korumak için her çareye başvururken Türkiye 1979 yılında Hayrettin Erkmen'in altında imzası olan Türk - ABD savunma işbirliği anlaşmasını «NATO çerçevesinde» diye kısıtlayarak ABD'nin körfeze en yakın üssü olan İncirlik'in potansiyel kullanımını «tereddütlü» hale getirmişti. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, NATO amaçları dışında üs kullanımına izin vermek bir yana ABD'nin Tahran'a birlikte yaptırım uygulanması teklifini dahi reddetmişti.

Demirel'in bu tavrının Washington'da uyandırdığı izlenimler daha sonraları Yeni Asır Ankara Temsilcisi Muammer Yaşar'ın ortaya çıkardığı bir belge ile anlaşılabilmişti.

Carter 1977 kışında özel danışmanlarından Rum asıllı Prof. Alexandridis'i Kıbrıs'a göndermiş, aynı günlerde Federal Almanya Dışişleri Bakanı Genscher'in özel temsilcisi Prof. Dr. Horst Ehmke de Kıbrıs'a giderek Alexandridis'le görüşmüştü.

Ehmke'nin, Alexandridis ile görüşmesinden edindiği izlenimlere dayanarak hazırladığı rapora göre Kıbrıs krizinden sonra Türkiye ile Yunanistan arasında sürekli sıcak rüzgârlar estiğinden, ABD Türki-

ye'nin bazı Yunan adalarını işgalinden endişe ediyordu. Bu tehlikeye karşı Carter adalardan Türkiye'ye yakın olan bazılarının NATO kontrolüne alınarak bu tehlikenin bertaraf edilebileceğini düşünüyordu. Zaten bu düşünce sonraları Yunanistan'ın Limni'yi silâhlandırarak NATO'ya tahsis ettiğini bildirmesiyle bir başka biçimde gerçekleşmişti.

Profesör Ehmke'nin raporunda şöyle deniliyordu: *«Anlaşılan Türk liderleri Türkiye'nin NATO'daki yerini ve rolünü doğru anlamaya, değerlendirmeye ve kayıtsız şartsız anlaşma vecibelerini yerine getirmelerini sağlamaya icbar edilmek isteniyor. Bu suretle Türkiye'nin jeopolitik durumunu Amerika'ya karşı silâh olarak kullanmasına mâni olunacakmış.»*

Carter 1985'de Türkiye'yi ziyareti sırasında İzmir'de sorularımızı yanıtlarken 12 Eylül harekâtıyla ferahladıklarını açıklamıştı.

Ehmke'nin raporunda «Türk liderlerinin milli egoizm» içindeki tutumlarına da dikkat çekilerek bunun önlenmesi gerektiği kaydediliyordu. Nitekim yine 1985 yılında Türkiye'ye gelen ABD eski başkanı Nixon Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile görüşmesini müteakip İstanbul'da aralarında bulunduğumuz bir grup gazeteciye izlenimlerini aktarırken «Cumhurbaşkanı Evren'in sadece kendi ülkesinin çıkarlarını düşünmeyecek kadar kıymetli bir devlet adamı olduğuna» yani milli egoist olmadığına dikkat çekmişti.

Ehmke'nin raporunda, ayrıca Washington'un Demirel'i «nevmit (ümitsiz) moralli bir şahıs», Ecevit'i ise «acayip politik görüşleri olan bir kişi olarak gördüğü aktarılıyordu.

Washington Demirel'i neden «nevmit moralli bir şahıs» olarak görüyordu?

Türkiye 16 eylül 1974 - 31 mart 1975 arasını hükümetsiz geçirmiş, Irmak kabinesi güvenoyu alamamıştı. Demirel 31 Mart 1975'de yönetimi devraldığı zaman onun da Kıbrıs ve bununla bağlı olarak silâh ambargosu sorunu vardı. Demirel 1975 Mayısında NATO

zirvesine katılmak üzere Brüksel'e hareket etti. O günlerin Amerika'sında ise Vietnam mağlûbiyeti bir çöküntü yaratmış, Watergate skandalı devletin itibarını sarsmış, yürütme ile yasama arasındaki ilişkiler bozulmuş, nazik dengeler altüst olmuş ve görevinden istifaya zorlanan Nixon'un yerine Ford gelmişti. Tabii bu karışıklıklar sonucunda ABD'nin NATO çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirip getiremeyeceği sorusu ortaya atılmış, güvenirliği sarsılmıştı.

Ford, Brüksel'de Demirel'in de aralarında bulunduğu NATO üyesi ülkelerin liderlerine «Amerika'ya güveninizi kaybetmeyiniz, Amerika kuvvetlidir ve taahhütlerini yerine getirebilecek kudrettedir» demişti.

Daha sonra Demirel ile Ford özel bir görüşme için bir araya gelmişler ve aralarında şu konuşma geçmişti:

Demirel: Türkiye'ye uyguladığımız ambargoyu ben düşmanlık olarak niteliyorum. Bizim harp silâh ve vasıtalarımızın tümü Amerikan menşelidir. Bir dolarlık bir parça için 3 - 4 milyonluk tayyare yere çakılı kalmaktadır. Türkiye'nin zaafa uğratılması NATO'nun zaafa uğratılmasıdır.

Ford: Haklısınız Sayın Demirel, NATO güçlü olmak zorundadır. NATO misyonunu, fonksiyonunu ancak böyle devam ettirebilir.

Demirel: Kuvvetli bir NATO elzemdir diyorsunuz, peki kuvvetli bir NATO kuvvetli Türkiye ile mi daha kuvvetli olur yoksa zayıf bir Türkiye ile mi daha kuvvetli olur?

Ford: Elbette ki Türkiye'nin kuvvetli olması NATO'nun kuvvetini arttırır.

Demirel: O zaman siz Türkiye'ye ambargo uygulayarak zaafa uğratıyorsunuz. Bunun adına düşmanlık derler.

Ford: Sayın Demirel, benim işimin çok güç olduğunu da dikkatinize sunmak isterim. Amerika'da dev-

let yara almıştır. Benden şu anda beklenen bu yarayı sarmaktır. Buna karşılık ambargonun kaldırılması konusu Kongre'nin bileceği bir iştir. Kuvvetler ayrılığı prensibi nedeniyle Kongre'ye müdahalem, hele icra'nın Watergate gibi bir olayla sarsıldığı dönemde müdahalem ters anlaşılabilir.

Demirel: Benim muhatabım Kongre değil ki Sayın Ford, benim muhatabım icra. Kongre'yi çözmek de sizin işiniz. Ben Amerikan Kongresinin önüne çıkıp Avrupa'nın savunmasını handikape ediyorsunuz diyemem ki, bunu siz diyeceksiniz, siz halledeceksiniz. Sizin iç meseleniz bu.

Ford: Kıbrıs'tan çekilin bu iş bitsin Sayın Demirel. Eski statüye dönelim. Hem Kıbrıs'ta, hem savunma işbirliğinde.

Demirel: Nasıl çekilirim? İşgalci değilim ki, müteca viz değilim ki. Kıbrıs meselesi bir meşru müdafaa meselesidir. Kıbrıs'tan çekilmem Sayın Ford.

Demirel bu konuşma sırasında ısrarla «ambargo is hostile» sözcüklerini kullanıyordu yani ambargo'yu «düşmanlık» olarak niteliyordu.

Aradan bir süre geçti, 25-26 Temmuz Helsinki toplantısı gündeme geldi. Demirel Ford ile ikinci görüşmesini yapacağı bu toplantıya gitmeden önce Türkiye'deki ABD üslerinin faaliyetlerini askıya aldı.

Helsinki konferansı sırasında bir araya geldiklerinde Ford'un masaya getirdiği ilk madde elbetteki üslerin faaliyetlerinin askıya alınması olmuştu.

Ford: Sayın Demirel, üsleri kapatmanız, müttefiklik ruhu ile bağdaşmaz.

Demirel: Sizin Türkiye'ye silâh ambargosu uygulamanız müttefiklik ruhu ile bağdaşır mı Sayın Ford? Bir yandan Türkiye'nin savunma gücünü azaltacaksınız, diğer yandan müşterek tesis işleteceksiniz. Bunun mantıkî izahı yoktur. Neden müşterek tesis işletiyoruz? Türkiye'nin savunması için. Siz silâh amborgosu koymakla Türkiye'ye düşmanlık ilân etmişsiniz.

Demirel burada da «declaration of hostiliy» sözcüklerini kullanarak bakış açısını vurguluyordu.

Ford'un bu kez «Kıbrıs'tan çekilin» gibi telkinlerde bulunmasına fırsat dahi kalmamıştı. Tekrar Kongre'de karşılaştığı güçlüklere atıfta bulunarak, Amerika'ya döner dönmez Kongre üyeleriyle teker teker konuşacağını söyledi. Demirel bu arada Türkiye'nin «fevkalâde acil ihtiyaçları» bulunduğundan bahisle parası peşin ödenerek satın alınmış malzemelerin dahi henüz Türkiye'ye gönderilmediğini, üstelik de limanlarda bekletildikleri sürede Türkiye'den depo kirası alındığını vurgulayarak bu sorunun çözülmesini istedi. Ford, «bu konunun üzerinde duracağım, Sayın Demirel» dedi. Döndü, gerçekten de bazı şikâyetlerin üzerinde durdu ama 1975 ve 76 yılları, tartışma ve müzakerelerle geçti gitti.

1977'de ABD'de seçimler yapıldı ve seçim bildirgesinde Kıbrıs'ta Türklerin haksız olduğunu vurgulayan Jimmy Carter işbaşına geldi. Tavrı son derece açıktı, ne pahasına olursa olsun Kıbrıs sorununu çözecekti.

Carter seçimlerden hemen sonra Türkiye'ye özel temsilcisi Clifford'u yolladı. Demirel Clifford'u Başbakanlıkta kabul etti ve Kıbrıs sorununa Türkiye'nin bakışını anlattı.

Clifford: Fakat Sayın Demirel, Kıbrıs'a Amerika'nın size NATO amaçları çerçevesinde verdiği silâhları kullanarak girdiniz; bunları kullanmamalıydınız.

Demirel: Peki biz Amerikan silâhı kullanmışız da Rum çeteler ne silâhı kullanmış? Siz Yunan ordusuna Amerikan silâhı veriyorsunuz, onlar da Kıbrıs'taki çetelere veriyor, bu silâhlarla Türkler öldürülüyor. Oysa biz bize savunma maksatları için verilmiş silâhlarla bir taahhüdümüzü yerine getirmişiz. Eğer ben bu taahhüdümü yerine getiremeyecek kadar zafiyet gösterirsem sizinle olan taahhüdümü yerine getireceğimden şüpheye düşmeniz lâzım gelir.

Clifford: Rumlar Amerikan silâhı mı kullanmış?-

Demirel: Türkleri Amerikan silâhları ile öldüreceksiniz, sonra onların Amerikan silâhları ile korunmasına karşı çıkacaksınız. Ben bunu esefle karşılarım.

Clifford: Anlıyorum Sayın Demirel, ancak yine de vurgulamak isterim ki Mr. Carter çok parlak bir adamdır. Büyük bir ihtimalle iki devre başkanlık yapacaktır. Mümkünse bir uzlaşma yolu bulun.

Demirel: Ben Türkiye'nin menfaatlerini savunurum. Politikacıyım. Ama, Türkiye'nin veremeyeceği bazı şeyler vardır. Bunları bizden isterseniz, ben değil, hiç bir Türk hükümeti veremez. Biz toprak edinme peşinde değiliz. Oradaki Türklerin hayatının idamesi benden sorulur.

Washington aynı tavrını Ecevit döneminde de sürdürmüştü.

Ancak Ecevit de, Demirel de ABD'nin bölgedeki önceliklerine Washington'un arzu ettiği kadar hassas davranmıyorlar, üslerin kullanımını kısıtlıyorlar, yeni üs isteklerine gayet temkinli yaklaşıyorlar, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşüne engel çıkarıyorlardı. Oysa o sıralarda Washington SSC B'yi güneyinden çeviren ülkeler kuşağını Körfezin savunmasına yönelik olarak bir an önce harekete geçirmek istiyordu. Türkiye ile Pakistan arasında «anlayış birliği» geliştirilmesi arzu ediliyor, oysa Demirel, bütün ricalarına karşın Butto'yu asan Ziya Ül Hak'ın adını bile duymak istemiyordu.

15 Ağustos 1980 tarihli New York Times gazetesi alarm zillerini şu sözcüklerle duyuruyordu:

«Türkiye'deki durum Batı açısından bir kriz arzediyor. Çareler araştıran Batı'nın bu krizin daha fazla devam etmesine tahammülü yok. Çünkü Türkiye NATO'nun stratejik cephesi içinde... İran'ın kaybından sonra Doğu ile Batı arasındaki tampon ülke.»

BURASI FULDA BOŞLUĞU

1986 baharında Frankfurt'taki Beşinci Tümenden helikopterle Demokratik Almanya sınırı istikametine havalandıklarında, doğrusu, altlarındaki Alman peysajının aniden bir Amerikan peysajı ile noktalanacağını hiç tahmin etmemişlerdi.

Bir saate yakın süreyle sivri çatılı Alman evleri üzerinde uçmuş, yere indikleri saniye karşılarında bir Amerikan kasabası bulmuşlardı; şişmanlıklarının formülünü kıskançlıkla saklayan, ama eşarplarının altındaki bigudileri saklayamayan Amerikan subay hanımlarıyla dolu bir orta Amerika kasabası.

Burası Fulda Boşluğu idi; Napolyon'un Rusya seferinde doğuya, Kızıl Ordu'nun 2. Dünya savaşında batıya geçtiği boşluk.

Downs Barracks üssündeki Black Horse Cavalry alayında aralarında bulunduğumuz gazeteci grubunun sorularını yanıtlayan Binbaşı Hallock'a göre de «tekrar geçecekleri boşluk».

Binbaşı Hallock'un brifing verdiği salondaki ufak müzede Fulda Boşluğu'nun 1 ve 2. Dünya savaşlarında sahne olduğu kanlı çarpışmalardan geriye kalan eşyalar sergileniyordu. Vitrinde gayet allegorik olarak bir de «Murat» marka Türk tütünü vardı. 1. Dünya Savaşında kimbilir hangi talihsiz İngiliz askerinin üzerinden çıkan bu Türk tütünü, aradan yüzyıl geçmeden Doğu Anadolu'ya «Fulda Boşluğu» denmeye başlanacak olmasının belki de gizli haberciliğini yapıyordu.

Fulda Boşluğu Batı ve Doğu Almanyı sınırındaki Vogelsberg, Knugeburg eve Hoherhom kasabaları arasındaki üçgenden oluşuyordu. Vogelsberg bu üç genin Batı Almanya içindeki sivri ucunu oluşturuyor, diğer iki kasaba ise Doğu Alman sınırı boyunda uzanıyordu. Stratejistler Varşova Paktı birliklerinin Vogelsberg'e ulaşmayı başarması halinde Frankfurt'a kadar yolunun açılacağı görüşünde birleşiyorlardı. Fulda'ya «Fulda Boşluğu» denmesinin nedeni işte buydu; çünkü, müsait topografik özellikleri nedeniyle Batı Avrupa'nın kapılarını bu boşluk açıyordu.

Amerikalı Binbaşı Hollac'a sormuştuk:

— Sizin bu bölgeye ilişkin beklentileriniz sivil halkta nasıl bir etki yapıyor; stratejistlerin yaşadığı gerginliği onlar da yaşıyor mu?

Halloc garip bir tesadüf sonucu Doğu Karadeniz'de Türk - Rus sınırının kesiştiği noktadaki Sarp kasabasının komutanı Türk teğmenin kullandığı sözcüklerle cevap vermişti:

«Günlük yaşam içinde korku yok ama tarlalarını kaybedeceklerine ilişkin genel bir endişe var.»

Black Cavalry'deki brifingden sonra «Varşova Paktı Birliklerinin Fulda'ya giriş yapacakları Doğu Almanya sınırına» gitmek üzere tekrar helikopterlere döndük.

Önümüzde uzanan sonsuz düzlükler, biraz alçaldığımızda yerini tank hareketini gayet müsait kılacak tatlı bir engebeye dönüştürüyordu.

Helikopter alçak irtifada yılan gibi kıvrılan beyaz sınır duvarı boyunca uçtukça ağaçların arasında sarı saçlı insanlar göze çarpıyordu. O noktaya âzami dikkatle bakılınca da sarı saçlı insanların miğferlerini çıkarmış askerler, ağaç topluluğu gibi görünen kitlenin ise kamuflaj ağı altındaki Amerikan tankları olduğunu farketmek mümkündü.

Öğle yemeği için Doğu Alman sınırındaki Amerikan karakolunun arka bahçesine indiğimizde karakol komutanı Teğmen Haynes'e sormuştuk:

— Burada yaşamak nasıl bir duygu?

Teğmen'in cevabı, aslında değişen dünya stratejisinin bir cümleye sığdırılmış aynasıydı:

— Sıkıcı; bekliyoruz bekliyoruz gelmiyorlar.

Neden gelmiyorlardı?

Yoksa başka bir yerden mi geleceklerdi?

Daha müsait boşluklar mı vardı?

Bu sorularımızın entellektüel plandaki yansımalarını ABD Donanma Akademisi Strateji Bölümü hocalarından Eliot Cohen, NATO nezdindeki ABD misyonu tarafından uluslararası dağıtımı yapılan Paris konuşmasında şöyle tahlil ediyordu:

«Dünyanın önem merkezi giderek Avrupa'dan uzaklaşıp, Pasifik Havzası, Basra Körfezi ve Orta Amerika'ya doğru kayıyor. Hattâ ABD'nin dev TV. şirketleri bugün kendilerine şu soruyu soruyor:

— Biz bundan 30 yıl önce yurtdışı büro ağımızı kurarken İkinci Dünya Savaşı sonrası önem bölgelerinin etkisi altında kaldık. Önem merkezleri artık başka yerlere kaydı; acaba büroları oralara mı kaydırmalı?

Tabii bu arayış sadece TV şirketlerini değil, askeri stratejistleri de düşünmeye sevketti. Çünkü dünyanın kalkınma ve entellektüel merkezlerinin yer değiştirmesi, Avrupa'nın stratejik öneminin Amerika'da sorgulanmaya başlamasına yol açtı.»

Cohen bu değişikliklerin Kanatlara yansımasını ise şöyle anlatıyordu:

«Özellikle Doğu Türkiye'nin önemi arttı. Çünkü ittifak içinde insan fazlası olan tek ülke Türkiye; cepheye birbiri ardına dizi dizi insan sürebilir. Avrupalılar bunu yapmakta Kore savaşından bu yana isteksiz. Doğu Türkiye'de yapılmasına başlanan yeni üsler de bu bağlamda çok önem taşıyacak. Bu üsler her ne kadar kâğıt üzerinde Basra Körfezi ile irtibatlandırılmıyorsa da müstakbel bir kriz anında büyük hizmetleri geçecek.»

Cohen'e bakılırsa 1970'lerin sonundan başlayarak Doğu Anadolu ve Türkiye'ye gösterilen bu özel ilgi boşuna değildi, çünkü son 40 yılda Sovyet taarruzunun Fulda Boşluğundan geleceği kontenjanı üzerine bina edilmiş NATO stratejisi yavaş yavaş değişmeye başlamıştı.

Dünyanın önem merkezi stratejik petrol yatakları nedeniyle Körfez'e kaymış, bu bağlamda da, Körfez'e en yakın Amerikan varlığını toprağında konuk etmesi nedeniyle Doğu Anadolu Fulda Boşluğu haline gelmiş, böylesine stratejik önem kazanan bu coğrafyanın hangi rejimle yönetildiği ise Washington'un nazarında ikinci plana düşmüştü.

İşte bu yeni stratejiye «Wohlstetter Doktrini» adı veriliyordu.

WOHLSTETTER DOKTRİNİ

Neydi Wohlstetter Doktrini?

Albert Wohlstetter, ittifakın Güney kanadı'nın 20. yüzyılın yeni Fulda Boşluğu haline geldiğini savunarak doktrini şu analizler üzerine bina ediyordu:

«Batı Avrupa'daki başlıca ABD müttefiklerinin Körfez petrolüne olan bağımlılıkları çeşitli düzeyde olmakla birlikte hepsinin bağımlılıkları da hayatîdir. Öylesine hayatîdir ki, karşı paktın bir Körfez saldırısı Orta Avrupa'ya saldırısından daha fazla önem taşımaktadır.

Mazide Ruslar'ın Körfez'de direkt bir müdahaleye girişmeye cesaret edemeyecekleri düşünülür, niyetlense bile mevzi olmaktan öteye geçemeyecek bir müdahale için yerel kuvvetlerin yeterli olduğu hesaplanırdı. Hatta bölgede SSCB güdümünde bir politik değişiklik olsa dahi, işbaşına gelen yeni rejimin petrolü, döviz ihtiyacı nedeniyle her halü kârda Batı ve Japonya'ya satmak zorunda olduğu düşünülürdü.

Fakat zaman gösterdi ki politik olaylar petrol üretimini kontrol edebiliyor. Radikal rejimlerin petrol üreten ülkelerde işbaşına gelmesi işte bu yüzden tehlikeli.

Oysa NATO stratejisi, uzun yıllardır Körfez'de 'küçük savaşlarla' sorunları çözmeye çalışırken Orta Avrupa'da 'büyük savaşlara' yol açmayacak ya da yol açarsa fizikî güç açısından Orta Avrupa'nın sa-

vunmasını handikape etmeyecek şekilde doktrine edilmişti.

NATO'nun, sınırları dışında kalan bölgeyi hesaba katması zorunluluğu bu ihtiyaçtan doğdu. Tabii bu ihtiyacın en fazla hissedildiği dönem de Afganistan'ın işgali ve İran'daki devrimi takip eden yıllardır.

Bölgeye Akdeniz'deki 6. ve Pasifik'teki 7. Filo'ya bağlı uçak gemileri gönderildi ama bu da başka bir sorun doğurdu. Bu kıymetli gemiler, Sovyetler'in yüksek irtifa taarruzlarının menzili içinde kalmıştı.

Komünist olmayan Dünya'nın her gün tükettiği 50 milyon varil petrolün 20 milyonu Körfez'den geliyor. Bu yüzden petrolü korumak için gerekli askeri kapasiteye sahip olmamız şart. Fakat geçmiş yıllarda hissedildi ki bağımlılık arttıkça askeri kapasite de artacağına, azalmış. Örneğin 1964 - 77 arasında Avrupa'nın Körfez'den satın aldığı petrole dayalı enerji tüketiminin oranı yüzde 24.5'dan yüzde 35'e yükselmiş, bu oran Japonya'da yüzde 44'den yüzde 59.2'ye çıkmış. Bu da komünist olmayan bloku bir bakıma Körfez'e bağımlı duruma getirmiş. Ve nihayet Sovyet stratejistlerinin nazarında NATO toprağı olmayan ama NATO'nun ve Japonya'nın can damarı olan Körfez'e muhtemel bir saldırının daha az riskli ama çok daha kârlı olacağı fikrini uyandırmıştı.

Bu da tabii bazı Avrupa üekelerini Sovyetler'in muhtemel bir saldırı ile Körfez'deki petrol yataklarını yok etmesi halinde izlenecek yöntemlere ilişkin ihtimaliyet planları yapmaya götürdü. Hele Sovyetler'in muhtemel bir Orta Avrupa saldırısı öncesinde Körfez'deki petrolü kontrolu altına almayı veya petrol kuyularını tahrip etmeyi amaçlayan bir taarruz ihtimali iyice paniğe yol açtı.

Bir diğer unsur da ürettiği petrol itibarı ile Körfez petrolüne ihtiyaç duymayan Sovyetlerin 1980'de düzenledikleri 'Tüm Avrupa Konferansında' artık kendilerinin de Ortadoğu petrolü satın almak istediklerini

ima etmeleri oldu. Yani böylece Körfez petrolünün Batının yanısıra kendilerinin de 'menfaat alanları' içinde olduğunu vurgulamak istiyorlardı.

İkinci Dünya Savaşından sonra ABD'nin teşviki ile Türkiye, İran ve Pakistan bir pakt kurarak Sovyetleri Basra Körfezi ve Hint Okyanusundan tecrit etti. Öylesine tecrit etti ki örneğin SSCB içlerinden havalanan bir Sovyet uçağı Körfez'e ulaşabilmek için dünyanın etrafında 13 bin mil uçmak zorundaydı. Buna karşılık yine aynı tarihlerde ABD Türkiye, İran, Pakistan'dan oluşan İslâm kuşağındaki üs olanaklarından faydalanabiliyordu. Örneğin İncirlik'ten Körfez'in en kritik noktasına olan uzaklık 1000 mili geçmiyordu.

Ama 70'lerin sonunda durum tam tersine döndü. ABD Körfez'e ulaşım zorlukları ile karşı karşıya kaldı, SSCB Afganistan'daki üs kolaylıklarından faydalanmaya başladı, Kuzey İslâm Kuşağı ittifakı da tarihe karıştığı için Sovyetler'in Körfez'e olan uzaklığı 500 mile indi.

70'lerin sonunda ilk adımı Batı Almanya Şansölyesi Schmidt'in Türkiye'nin savunmasını güçlendirmek için Batı liderleri nezdinde yaptığı girişimlerle ortaya çıktı. Schmidt bu görüşmelerinde Türkiye'nin stratejik pozisyonunun Körfez'in petrolünü korumak açısından gerekli olduğunu vurguluyordu.

Körfez'e tek tehdit elbette sadece Sovyetler'den gelmiyordu. Bölgedeki radikal rejimler, komşularındaki rejim aleyhtarlarına direkt veya dolaylı destekleriyle istikrarı tehdit ediyorlardı. Örneğin İran'daki radikal dönüşüm bölgeye zararı tartışılmaz olan akımlar gelmesine yol açtı; sünnî azınlıkların yönetimindeki şiî çoğunluğu, neden böyle bir düzende yaşadıklarını sorgulamaya başladı. İran, Azerbeycan, Türkmenistan, Kürdistan şeklinde bölünmesiyle sonuçlanabilecek savaşın içine gözünü kırpmadan girdi ve Körfez'i tehlikeye attı.

Ancak İran olayının en korkutucu boyutu, Batı'nın iradesi dışında meydana gelebilecek olayların bile Batı'nın kaderini elinde tutabileceğini göstermesiydi.

O halde Batı 7 bin mil öteden kendisi için hayati önem taşıyan bu coğrafyaya istenmeyen bir bunalım anında nasıl askeri güç ulaştıracaktı?

Bu güç nerede konuşlandırılacaktı?

Kenya, Körfez'in tepe noktalarından uzakta olduğu için ancak rezerv kuvvetler için bir istasyon görevi yapabilirdi.

Somali ise Körfez'den ziyade Afrika Boynuzundaki muhtemel krizler için etkin bir üs olabilirdi.

Umman ise içerde radikal akımların tehdidi ile karşı karşıyaydı.

İsrail ve Mısır'ın stratejik mevkileri bu iş için daha elverişliydi ama onların da karşı karşıya olduğu politik sorunlar vardı. Mısır'ın, Körfez ülkeler ile ilişkileri bozuktu; iç tehditlerin Mısır'ın geleceğini nasıl etkileyeceği meçhuldü. Buna karşılık İsrail'in üs olarak kullanılması ise gerek Sovyet uçaklarının hava taarruzu menzili içinde olması, gerekse SSCB'nin İsrail'in bazı komşuları ile örneğin Suriye ile askeri işbirliği anlaşmasına sahip bulunması İsrail'i tehlikeye atabilirdi.

Demek ki Körfez kontenjanı için üs sağlayacak en cesur Amerikan müttefiki dahi Sovyet tepkisi hatta müdahalesi ile karşı karşıyaydı.

O halde ne yapılacaktı?

Burada görev, 'Körfez hayati menfaatlarım içindedir' diyerek NATO'nun sınırlarını genişletecek, Atlantik ittifakına düşüyordu.

Ama NATO da burada handikaplarla karşı karşıyaydı, çünkü İsrail ve Mısır'ın hava sahalarını kullanması NATO garantilerinin ve sorumluluk alanının İsrail ve Mısır'a genişlemesi ile sonuçlanacaktı ki bu da çeşitli sorunlar doğuracaktı.

İşte Türkiye'nin Körfez petrolü açısından vazgeçilmezliği burada ortaya çıktı.

Türkiye NATO üyesi olduğundan NATO garantilerinin genişletilmesi ihtiyacı yoktu. Ancak çatışma alanının NATO sorumluluk sahası dışında kalması sorunu varlığını sürdürecekti. Avrupalılar burada kendi kazdıkları tuzağa düşmüşlerdi, çünkü 1960'lardan beri ABD'nin bölgedeki hareketlerini NATO çerçevesiyle sınırlandırmışlardı. Çünkü bir Arap-İsrail çatışmasının Washington'un İsrail'in tarafını tutmasıyla sonuçlanacağını, Filistin'i tutan petrol üreticisi Arapların ise NATO üyesi olan ABD yüzünden Batı Avrupa'nın petrolünü keseceğini düşünüyorlardı. Fakat Şah'ın yıkılışı, Afganistan'ın işgali ve Irak'ın İran'a taarruzu, Avrupa'nın bu yaygın inanışına darbe vurdu. Demek ki bölgede petrolün Batı'ya akışını etkileyecek en belirleyici unsur Filistin sorunu değildi.

Avrupalılar artık üyeleri Türkiye'nin doğu sınırlarının az ötesinde cereyan eden olayların kendilerini direkt etkilediği kanısında.

Türkler Avrupalıların NATO'nun sorumluluk alanının sınırlandırılması akımına katılmakta nasıl geç kaldılarsa NATO'nun sorumluluk alanının genişletilmesine itiraz etmekte de o kadar geç kalacaklardır.

Etkili bazı Türkler Körfez'de bir Sovyet müdahalesinin 'petrole bağımlı Türkiye'yi direkt olarak etkileyeceğini' vurgulamaktadır. Üstelik bu etkinin olayın sınırlarının hemen ötesinde meydana gelecek olması nedeniyle ağır olacağını da belirtmektedir.

Türk Genel Kurmayı ve Dışişleri Bakanlığı ABD'nin Türkiye'yi Körfez için bir sıçrama tahtası olarak kullanmasının sözkonusu olmamakla birlikte Körfezde istikrarın tehdit altında kalması halinde müttefikleri ile birlikte hareket edeceklerini söylemektedirler. Hattâ bu olasılığa yönelik teknik çalışmaları da vardır. Türklerin bu görüşü anlamlıdır, çünkü Türkiye'-

nin NATO garantisi altında olması ona caydırıcılık unsuru kazandırmaktadır.

Coğrafik açıdan Türk üsleri Körfez kontenjanları çerçevesinde çok önem taşımaktadır. Çünkü Transkafkaslar ve Hazar Denizi çevresindeki Sovyet üsleri ile Yukarı Körfez ülkeleri Türkiye'den kalkacak F - 111'lerin menzili dahilindedir. Ayrıca modifiye depolu F - 15'ler Erivan'a sadece 200 mil olan doğu üslerinden kalkmak suretiyle hem taarruz, hem önleme yapabilecek kapasitedir. Umman, Somali ve Kenya'daki üsleri NATO standartlarına yükseltmek için milyonlarca Dolara ihtiyaç vardır. Oysa Türkiye'deki üsler halihazırda Amerikan fonlarından modernize edilmektedir. Tabii bu üslerin en büyük ve başlıca avantajı, buradan kalkacak olan uçakların NATO ile identife edilmesi olacaktır.

Buradaki handikaplardan birisi Türkiye'nin müslüman bir Ortadoğu ülkesi olmasıdır. Her ne kadar NATO'ya katıldığında Türkiye'nin dosyaları bakanlıkların Ortadoğu masalarından alınarak Avrupa masalarına devredilmişse de bu Türkiye'yi Avrupalı yapmaya yetmez. Ayrıca üslerin kullanım alanları konusunda Türkler ile Amerikalılar arasında yorum farkı vardır. Bir başka handikap da 1964'de Amerika'nın talihsiz bir mektupla (Johnson mektubu - U. G) Türkiye'deki NATO silâhlarının sadece NATO amaçları için kullanılabileceğini vurgulamış olmasıdır. Ki bu, Türklere istedikleri zaman bu mektubu gerekçe göstererek üslerin sadece NATO amaçları için kullanılması gerektiğini söyleyebilmeleri avantajını vermektedir. Körfez ihtimalini NATO şemsiyesinde düşünmenin yararı burada da ortaya çıkmaktadır.

Gerçi son yıllarda bu üsleri NATO amaçları dışında kullanmakta karşılaştığımız sorunlara bakıp NATO ülkelerinin direkt menfaatleri ile ilgili bir konuda kullanamayacağımız sonucunu çıkarmak yanlış olur. Basra Körfezi NATO anlaşmasında olası öngö-

rülen sorumluluk harekâtı alanının dışındadır. Ama bu dışındalığın aslında ne kadar içinde olduğu tarif edilebildiği zaman Türkler Avrupalı müttefiklerimizden daha fazla isteksiz davranmayacak ve nihayetinde NATO üyelerinin çıkarlarına hizmet etmek amacı taşıyacak ikili bir kontenjana ses çıkarmayacaklardır.

Buraya kadar sadece Amerika'nın Türkiye'deki üsleri kullanımını tartıştım fakat bu üslere Basra Körfezi kontenjanı konusunda taraf olan tek ülke Amerika değil, herşeyden önce bu üslerdeki Türk kuvvetlerin muhtemel katkısı olabilir. Körfez'e tahsis edilecek Amerikan kuvvetlerinin NATO'nun diğer bölgelerinde doğuracağı boşluğu doldurmaya yönelik bir katkı. Örneğin Japonlar Amerika'nın Batı Pasifik'ten Körfez'e kaydıracağı, Avrupalılar da Avrupa'da doğacak taktik hava kuvvetleri boşluğunu doldurabilir. Ayrıca Türk-Alman ilişkilerinde, Türk-ABD ilişkilerinde olan şüpheler bulunmadığı için Türklerin bu üsleri Körfez kontenjanları için Almanlar'a kullandırmaları daha kolaydır. Ki bu son tahlilde bir NATO üyesi olan Amerika'ya yolu açar. Amerika dışı NATO üyelerinin Türkiye'de sık sık askeri manevralar yapmasında bu açıdan fayda vardır. Zaten Orta Avrupa'daki nüfus yoğunluğu Alman jetlerinin alçak irtifa manevralarını kısıtlıyor. Wohlstetter'in bu dediği sonradan gerçekten de Türkiye ile Almanya arasında, Konya üssünün kullanımı açısından, müzakere konusu oldu).

Bunun yanısıra Türkiye sadece üslerinden faydalanılmakla kalmayıp malzeme depolamakta da teşvik edilebilir.

Türkiye ile Amerika arasındaki kuvvetlerin statüsü anlaşması, Türkiye'deki Amerikan askerlerinin görev sırasında işlediği suçlara ilişkin davaların Amerikan mahkemelerinde görülmesine olanak tanıyor. Amerikan kanadı bu maddeyi pek geniş yorumladığı

için suç işlemiş hiç bir Amerikalı Türk mahkemesi önüne çıkmıyor. Türkler o zaman Kanunî Sultan Süleyman'ın Fransızlara verdiği kapitülâsyonları hatırlıyor. Bu yüzden de Türklerin bir sıçrama tahtası olarak kullanılmak yerine NATO'nun menfaatlerine hizmet edecek olası Körfez harekâtını kendi birliklerine uygulatmaları daha kolay.

Bunun bir avantajı da şu: Türkiye dışındaki NATO üyelerinin Körfez'e tahsisli birliklerini Körfez'e yakın bir üste konuşlandırmaları çeşitli siyasî sorunlara yol açar. Oysa Türkiye'nin Türk birliklerini konuşlandırmak için Körfez'e yakın bir üs aramasına gerek yoktur, çünkü zaten en yakın üs Türkiye'nin kendisidir.

Sovyetler'in Yukarı Körfez'e yönelik bir taarruzunun çıkış noktası ve yolu üzerindedir. Ayrıca İsrail'in Suriye sınırındaki askeri yığınağı nasıl ki Ürdün'ü muhtemel bir Suriye saldırısından koruyarak Kral Hüseyin'in iktidarının devamını sağlamışsa Türkiye'nin askeri gücünün Irak sınırında benzeri bir yığınağı da Suriye'yi bulunduğu yere çiviler, kıpırdatmaz.

Türkiye işte bu yüzden Körfez'i savunmak için her NATO üyesinden daha ideal bir konumdadır. Türklere verilecek modern tanklar ve uçaklar Sovyetlerin Kuzistan, İran, Kürdistan, Kuveyt veya Arabistan saldırısını caydırabilecek, erteleyebilecek, durdurabilecek kudrete ulaşabilir. Bu kudret Türkiye'nin 6. Filo ile birlikte Doğu Akdeniz'i savunması için de elzemdir. Çünkü Amerika dahil çeşitli NATO üyelerinin Israil ve Mısır'a karşı yükümlülükleri vardır.

Basra Körfezi'nin ulaşıma açık tutulması açısından da Türkiye kritik bir noktadadır. Ki bu konuda Türkiye'nin yaratabileceği alternatifler zaten inceleme altındadır. Mısır, Sudan, Somali, Kenya ve Umman'daki üsleri birbirine bağlayan su yollarının kesiştiği nokta olan Doğu Akdeniz eğer Türkiye nötr bir yol seçerse tehdit altında kalır.

Türkiye'ye yapılacak yardım için direkt yollara ihtiyaç yoktur, dolaylı da olabilir. Japonya'nın perde arkasından verdiği 60 milyon Dolar benzeri yardımlar gibi. Çünkü petrolün güvenliği açısından Türkiye gibi stratejik bir ülkenin nötralize olması, Avrupa ve Amerika için olduğu kadar Japonya için de felâket demektir.»

Wohlstetter'in söylediklerinin neden önemli olduğunu anlamak için belki kim olduğuna da biraz bakmak gerekiyor.

Prof. Wohlstetter James Spain, Commer, Paul Henze gibi tanıdık isimlerin de üyesi bulunduğu Rand Corporation'in araştırma konseyinde askeri stratejisti. Ayrıca güvenlik araştırmaları üzerinde çalışan Avrupa - Amerika Enstitüsü'nün de başkanı.

Geçen bölümde atıfta bulunduğumuz raporu ise ABD Savunma Bakanlığı'nın 1970'lerin sonunda Rand Corporatian'a hazırlattırdığı, gizlilik derecesi «gizli» olan iki ciltlik çalışmasının gizlilik derecesi bulunmayan bölümlerinden oluşuyor.

Wohlstetter'in buradaki başarısı sadece enteresan tespitlerde bulunmayıp önerilerinin ilerde göreceğimiz gibi, ABD'nin resmi politikası haline gelmesini sağlamış olması.

Wohlstetter, Şubat 1965 ve Kasım 1976'da iki kez «ABD Savunma Bakanlığı Şeref Madalyası»nı aldı. ABD askeri tarihinde aynı madalyayı iki kez alan tek kişi olması nedeniyle kendisine verilen beratta şunlar yazıyor:

«Çağdaş silâhların yeni kavramlara uygunluk göstermesinde, silâh modellerini değişmeye zorlayan stratejik görüşleriyle, ABD stratejik kuvvetlerinin değişen çağa uygun operasyonlara uygunluk arzetmesini sağlayan çalışmalarıyla verdiği üstün hizmet için Albert Wohlstetter'a».

Prof. Wohlstetter 1982 Ekiminde Sisav'ın «1980'lerde NATO» konulu toplantısına katılmak üzere İstanbul'a geldi.

Sadece iyi değil, aynı zamanda açık sözlü bir stratejist olduğu «Türkiye'yi Türklere bayıldığımız için değil, son tahlilde Batı'nın petrolünü koruduğu için güçlendirmeliyiz» demesinden belliydi.

Mektupla ilettiğimiz sorulara verdiği yanıtlarda da gayet cesur davranmıştı:

— NATO sizce ne kadar Çevik Kuvvet'in içinde?

— Çarlık döneminde de birkaç kez Rus işgaline muhatap kalan İran bugün Yukarı Körfez'e ulaşmak için ideal rotalardan birisini oluşturmaktadır. Ki Yukarı Körfez, petrolün yüzde doksanına sahiptir. Bu petrolün musluğunu ellerine geçirmeleri Sovyetler'i daha sonra askeri çıkarlara tahvil edecekleri büyük bir ekonomik ve politik güç haline getirir. Batı'nın petrolünü kontrol eden muslukları istediği zaman açan, istediği zaman kapayabilen bir güç karşısında NATO ittifakı bütünlüğünü koruyamaz, parçalanır.

İşte bu yüzden NATO bir taarruz değil, savunma paktıdır görüşü tamamen yanlıştır. İşte bu yüzden kendine yetecek kadar petrola sahip olduğu için Sovyetler'in Körfez'i kendisi için «hayati» görmeyeceği şeklindeki Batı Avrupa görüşü de yanlıştır. Körfez Sovyetler için en az Avrupa için olduğu kadar hayatidir, çünkü bir savaşta savaşın kaderini Körfez petrolü tayin edecektir.

Sovyetler'in işgal yollarına Güneybatı Asya'daki en yakın Batı üsleri bin milin üzerinde uzaklıktadır. Örneğin Diego Garcia adasındaki üssün Körfez'den uzaklığı 3100 mil, Kenya'daki Mombassa üssünden 2600 mil, Somali'deki Berberra üssünden 1700 mil, Umman'daki Masirah üssünden 1300 mildir. Buna karşılık Sovyetler'in işgal yolları Van'dan sadece 100 mil uzaklıktadır.

Carter döneminde kurulan, Reagan döneminde de güçlendirilen Çevik Kuvvet'in uzak mesafelerden böl-

geye taşınacak hafif zırhlı ve piyadeden oluşan birlikleri güneye akan ağır Sovyet Birliklerini durduramaz. Bu yüzden NATO'ya tahsisli birlikler, özellikle hava kuvvetleri devreye girecektir. Bunu sağlamak için de büyük NATO üyeleri arasındaki danışmalar yetebilecektir. Ancak bu aşamada ihtiyaç duyulan bu stratejik bölgedeki küçük NATO üyelerini de olaya dahil edecek ihtimaliyet planlarıdır. NATO'nun ihtiyaç duyduğu başka bir şey de krizden önceki sinyalleri analiz edebilmesini sağlayabilecek haberalma imkânlarına sahip olmasıdır. Bu sinyaller elzemdir, Çünkü :

1 — Bir askeri birliğin harekâttan önceki aşaması «teyakkuz» aşamasıdır, ki bu aşamaya ilişkin sinyaller müttefiklere mukabele için gerekli zamanı sağlayacaktır.

2 — Sovyetlerin güneye Doğu Anadolu veya İran üzerinden akacağı düşünülürse bu bölgelerde Sovyetler tarafından kışkırtılabilecek yerel ayaklanmalar, Sovyetler'e daha kompleksiz adım atma olanağı tanıyacaktır. Sovyetlerin daha bugüne kadar davet edilmeden hiç bir ülkeyi işgal etmediği düşünülürse, söz konusu bölgelerdeki iç karışıklıklar sonucunda ilân edilebilecek yapay ve illegal hükümetlerle imzalayabileceği dostluk ve işbirliği anlşamaları Sovyetler'e güneye müdahale için gerekli gerekçeyi de sağlamış olacaktır.

Wohlstetter'i burada bırakıp ama söylediklerinden yola çıkarak Fatsa olayına bir daha bakmak gerekiyordu. Nitekim yaptığımız yoklamalar sonucunda gördük ki Fatsa'nın 12 Eylül hareketinin yapılış gerekçeleri arasında bulunması Wholstetter'in dikkat çektiği konu ile yakından ilgiliydi.

Fatsa'da yapay bir otonomi ilânı olasılığı, bugün kulaklara şaka gibi gelse de, 12 Eylül öncesinin Genel Kurmayında tüyleri diken diken eden şikâyetler

arasında yer alıyordu. Böyle bir sahte otonomi ilânının takip edebileceği SSCB ile dostluk ve işbirliği anlaşmasının, Sovyetler'e o bölgeye müdahale hakkı tanıyabileceğine ilişkin Amerikan kaynaklı bazı sorular, Fatsa'yı, bu yüzden, sanıldığından çok daha yüksek oranda 12 Eylül harekâtının motivasyonları arasına sokmuştu. 12 Eylül harekâtından sonra Fatsa'ya büyük çapta yüklenilmesini nedeni de buydu.

Tekrar Körfez'e dönersek, Wohlstetter şöyle devam ediyordu:

«Genel olarak Körfez ve özel olarak İran'ın aşırı derecede istikrarsız ve iç karışıklıklara gebe olması Sovyetler'e gerekli zemini hazırlamaktadır. Tekrar hatırlamak gerekiyor ki Sovyetler, bugüne kadar hiç bir yere oraya davet edilmeden askeri kuvvet göndermemiştir. Gerçi çoğu zaman davet edecek güçleri örneğin hem 1. hem de 2. Dünya Savaşından sonra Azerbeycan'da yaptıkları gibi kendileri işbaşına getirmiştir ama yine de mutlaka davete ihtiyaç duymuşlardır.

Bu yüzden, NATO, bazı üyelerin ısrarla istediği gibi NATO'nun sorumluluk bölgesi ve sorumluluk bölgesi dışındaki menfaatleri şeklinde bir ayrıma gidemez. Çünkü bunlar entegre ve birbirinden ayrılmaz parçalardır. NATO'nun hem Merkez Cephesi, hem Kanat Cepheleri, gayet kritik olarak sınırlarından bir kaç yüz mil ötede petrole ve petrolün serbest dolaşımına bağlı durumdadırlar.

— Bir Körfez krizi 3. Dünya Savaşı doğurabilir mi?

— Suudiler işte bu yüzden biraz gevşek davranıyor. Diyorlar ki «Körfez'e muhtemel bir Sovyet harekâtı Üçüncü Dünya Savaşını başlatır, öyleyse Sovyetler bu adımı atmaya cesaret edemez.» 1950'de Kongre'de bir konuşma yapan ABD Genel Kurmay Başkanı Amiral Radford, Senatör Kefauver'ın «Sovyetler Afganistan'ı işgal ederse ne olur?» sorusuna «3. Dünya Savaşı çıkar» yanıtını vermiştir. Fakat 30 yıl sonra

Sovyetler Afganistan'ı işgal etmiş ve 3. Dünya Savaşı çıkmamıştır.

Gerek Wohlstetter'in anlattıklarından, gerekse de Napoli'deki NATO karargâhında verilen brifinglerden edindiğimiz izlenimlere göre NATO, bir kriz alanına Sovyetler'in daha ziyade Doğu Anadolu üzerinden güneye inebileceği senaryosuna ağırlık veriyordu. Peki böyle bir harekâtı doğurabilecek ihtimaller nelerdi?

Bu çalışmayla belki de bu bölgede ilk kez yayınlanmış olacak ABD Savunma Bakanlığı ihtimaliyet alanlarından bazıları şöyleydi:

• NATO Sorumluluk Bölgesi ihtimalleri:

1 — Sovyetler NATO'nun güney kanadına saldırır, NATO bakanlar konseyi topyekün mukabeleyi kararlaştırır.

2 — Sovyetler NATO'nun güney kanadına saldırır, çatışmanın Merkez Cepheye sıçrama tehlikesi henüz olgunlaşmadığı için NATO üyesi Orta Avrupa ülkeleri topyekün mukabele için isteksiz davranır. (Ki buna Pentagon'da «Merkez Cephe Sindromu» deniyor). Amerika, vakit kaybetmiş olmamak için NATO kararını beklemeden Güney Kanat'tan tek yanlı mukabeleye girişir.

3 — Sovyetler Güney Kanat'a saldırır. NATO Bakanlar Konseyi topyekün mukabeleyi onaylamaz, yalnız kalmaktan çekinen ABD de tek yanlı mukabeleden kaçınır.

4 — NATO ve Varşova Paktı arasında topyekün çatışma başlar. Varşova Paktı Kanatlar ve Merkez Cephe'den NATO topraklarına saldırır. NATO Güney Kanat'a tahsis edilmiş destek kıtalarını saldırı altındaki Merkez Cephe'ye tahsis eder, Kanat'a karşı taahhüdünü yerine getiremez.

• NATO Sorumluluk Bölgesi Dışı İhtimalleri:

5 — Ortadoğu'da bir ülkede Sovyetler tarafından

kışkırtılmış subay grubunun ülkenin yönetimine el koyması üzerine hükümete sadık kuvvetlerle çatışma başlar. Sovyet yanlısı subaylar Sovyetler'den yardım ister. Sovyetler yardımı hızla yetiştirebilmek için NATO ülkesi ülkenin hava sahasını ihlâl etmek zorunda kalır. Kuzey Atlantik Konseyi ihlâlin mukabeleyi gerektirdiği kanaatine varır.

6 — ABD, Sovyetler'in kışkırttığı bir iç ayaklanmayı bastırmak için Körfez'e tek yanlı olarak Çevik Kuvvet'i gönderir. Bu işlem sırasında Kanattaki NATO üyesi ülkedeki Amerikan üslerinde depolanmış malzemeyi ve yakıtı kullanır. Sovyetler kanata saldırmak için bunu gerekçe gösterir.

7 — Arap İsrail savaşında İsrail ABD'den yardım ister. Buna karşılık Araplar da Sovyetler'e başvurur. ABD İsrail'e yardımı bölgeye en yakın üssü üzerinden sevkeder. Sovyetler üs kolaylığını «taraf olmak» diye addeder.

Bu kontenjanları 1986 başında SİSAV tarafından düzenlenen «Türk - ABD ilişkilerinin 40 yılı» konulu toplantıya katılmak üzere İstanbul'a gelen Jed Snyder'dan tartışmasını rica ettik.

Reagan'ın ilk dönemi sırasında ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Ulusal Güvenlik Konseyindeki teknisyenler grubu içinde yer alan Snyder, General Sinclair Melner ile danışmaları sonucunda şu analizleri yaptı:

«1. ve 2. durumun çeşitli varyasyonları olabilir. Örneğin Sovyetler NATO'nun danışmalarla vakit katbedeceği ve mukabelede gecikebileceği varsayımından yola çıkarak Trakya ve Boğazlar'a ağır darbeler de indirebilir. NATO burada, Boğazlar düşse de Karadeniz'den çıkışın hâlâ Ege'den kontrol edilebileceği düşüncesiyle Ege'deki adalara tutunur. Burada Girit'in önemi ortaya çıkar. (Limni'nin de. U.G.)

3. durum NATO'nun dağılmasıyla sonuçlanır. Çünkü NATO'yu ayakta tutan ilke, NATO topraklarına yapılacak bir saldırının ittifakın güvenlik şemsiyesi altında olacağıdır.

NATO'nun sorumluluk bölgesi dışındaki ihtimallere gelince, gerçekleşme oranı en yüksek olan 6. durumdur. ABD, ılımlı Arapların, Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman'ın tehdidi halinde, hele Sovyet müdahalesi varsa, taahhütlerini yerine getirmek için harekete geçebilir. Bu hareket NATO'ya sıçrama eğilimindedir. Ancak, ABD harekâta girişeceği yolunda kesin işaret vermeden de NATO destek kıtalarının kanata kaydırılması ertelebilir. Avrupalılar bir Körfez krizinin kendi menfaatlerine halel getirdiğine ikna olana kadar ABD'yi tek başına bırakabilir.

Merkez Cephe Sindromu da NATO kararlarını etkileyecektir. Çünkü Merkez Cephe'nin savunulması NATO planlarında öncelik taşımaktadır. NATO stratejistleri Sovyetlerin, ancak Merkez Cephe'ye saldırırsa Güney Kanada da saldıracağını düşünmektedirler. Yani bir Avrupa krizinde ittifak açısından Güney Kanat cephesi ikinci önem derecesine sahip olabilecektir. Bu yüzden de gerek SACEUR, gerekse Orta Avrupa'daki NATO üyeleri, Merkez Cephe'ye bir saldırı olmayacağına emin olana kadar kaynaklarını halen saldırı altındaki Güney Kanat için seferber etmeyebilir. Kanat burada Merkez Cephe Sindromu'na kurban gidebilir.

Sovyetler eğer Ortadoğu'daki dostlarına destek için kanattaki bir NATO üyesi ülkenin hava sahasından geçiş izni talep ederse, geçişleri durdurabilecek askeri kudrette olmayan bu NATO üyesi Sovyetler'e boyun eğip, geçişe müsaade edebilir. Bu, aynı kriz bölgesinde olan Amerika'nın işine gelmeyeceğinden söz konusu NATO üyesine Sovyet geçişine izin vermemesi için destek filoları vaadedebilir. Hava sahası Sovyetler tarafından kullanılan NATO üyesi bu garantileri yeterli saymayabilir, ki bu da NATO'yu parçalanma noktasına getirebilir. Sovyetler böyle bir adımı NATO'daki siyasi hassasiyeti ölçmek için, barış döneminde dahi deneyebilir.»

Wohlstetter'in daha 1970'lerin sonunda ortaya attığı yeni kavramların ABD'nin resmi dış politikası haline gelişini zamanla izlemiş ve nihayet kesin teyidini, 1985 yılında halen Bonn'da ABD sefiri olan eski Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Burt'un ağzından almıştık. Burt, Türkiye ile ABD'nin, dış güçlere davetiye çıkarabilecek ayrılıkçı teröristlere karşı ortak kontr-terörist programı başlattığını vurguladıktan sonra şöyle konuşmuştu:

«Dünya, NATO'nun kurulduğu ilk yıllardan bu yana müthiş değişikliklere uğradı. Başlıca değişikliklerden birisi, Zbigniev Brzezinski'nin deyimiyle, Ortadoğu ve Güneybatı Asya'nın «3. stratejik bölge» olarak ortaya çıkmasıydı. Bu çıkış, adı geçen bölgelerin Avrupa ve Doğu Asya için geleneksel öneminin dışında başka faktörlerle de yüklüydü.

1 — Ortadoğu'daki petrolün ABD ve endüstrileşmiş dünyanın ekonomik geleceği bakımından hayati olduğu ortaya çıkmıştı. Her ne kadar 1970'lerden itibaren bu bağımlılık azalmaya başlamışsa da görünen bir gelecekte, Ortadoğu'nun petrol yataklarına teması olan güç dünya güç dengesinde de belirleyicilik şansını elde edecekti.

2 — Sovyetler Birliği'nin güney sınırında başlattığı silâhlanma çabaları, Afganistan'ın işgali, Pakistan'ın üzerindeki Sovyet baskısı, Aden ve Etiyopya'ya ihraç edilen Sovyet etkisi ve yakın dönemde artan Suriye'deki Sovyet varlığı ile birlikte Suriye'nin Ortadoğu'da bir güç olarak sivrilmeye başlaması bölgedeki güç dengesini şiddetle tehdit ediyordu.

3 — İslâm'ın siyasî bir akım olarak ilk manifestosu İran'da Şah'ın devrilmesi şeklinde göründü ve giderek diğer İslâm ülkelerinin istikrarı için yükselen bir tehdit haline dönüştü.

4 — İranlılarla Araplar arasındaki tarihî anlaşmazlığa bir kıvılcım atıldı ve İran-Irak savaşı tarihî Acem-Arap çatışmasının çağımıza yansıyan bölümü

şeklinde tecelli etti. Tabii getirdiği bir başka unsur da istikrarsızlıktı.

Aslında Albert Wohlstetter yıllardır bunları söylemekte ve Türkiye'yi bu denge içinde, bölgede bir güç unsuru olarak ön plâna çıkarmaktaydı. İşte Türkiye 'Batı'dan Doğu'ya köprüdür' cümlesinin asıl anlamı buydu.»

Burt daha sonra son cümlesini şöyle açıyordu:

«Türkiye'nin durumu aslında potansiyelinin bir aynasıdır. Savaşan devletler dahil mihverdeki tüm ülkelerle istisnasız ilişkisi bulunmakta, bölgesel yatırım için ideal bir mekân hazırlamaktadır. Sovyet yayılmacılığının hedefi olan Pakistan ile yakın ilişkileri de aynı zamanda ikili ittifak şeklinde cereyan etmektedir.

Türkiye 2000 yılında 75 milyon nüfusa ulaşacaktır. Bu da bana sorarsanız, sadece bölgede değil, global anlamda bir güç olarak sivrileceğinin müjdesidir. Bizim cenaha düşen iş de Türkiye ile birlikte çalışmak ve bu potansiyelin yapıcı bir yönde gelişmesini garanti altına almaktır.

Türkiye ile ilişkimiz öylesine hayatidir ki Türkiye'ye karşı daha iyimser bir bakış açısının teşviki misyonunun bayraktarlığını elden bırakmamız mümkün değildir. Çünkü güçlü bir Türkiye bize lâzımdır.»

SARP CEPHESİNDE YENİ BİR ŞEY YOK

İran İslâm devriminden sonra Türkiye'ye gelen yabancı gazetecilerin büyük bir bölümü sokaklarda başörtüsü ile gezenlerin sayısının arttığını, Kur'an satışlarının rekor düzeye ulaştığını vurguladıktan sonra yazılarına şu soruyu sorarak başlarlardı:

— İran'dan sonra Türkiye'de de bir İslâm devrimi mümkün mü?

12 Eylül harekâtından sonra gelen gazeteciler ise, Doğu Anadolu'daki savunma boşluğuna dikkati çektikten sonra Doğu Karadeniz'deki Türk - Sovyet sınırındaki sakin yaşamı anlatan yazılarına şu soruyu sorarak girmeye başladılar:

— SSCB Kafkaslardan Türkiye'ye saldırırsa ne olur?

Neydi yabancı gazetecileri Türk - Sovyet sınırına, Sarp Kasabasına çeken?

Dünya stratejistlerinin, Kafkaslarda konuşlandırılmış 20'yi aşkın Sovyet tümeninin Basra Körfezi'ni tehdidinden söz ettiği bir dönemde, yabancı gazetecileri bu sakin balıkçı kasabasına çeken neden, belki de Sarp'ın değişen dünya stratejilerinden habersiz sürdürdüğü yaşam biçiminin arzettiği renkli çelişkiydi.

Aslında NATO ile SSCB arasındaki nadir sınır noktalarından birisi olması dolayısıyla yabancı gazetecilerin Sarp'tan beklediği, tıpkı bizim Fulda'dan beklediğimiz gibi, «bu coğrafyanın paktlar arası gerginliği en yoğun yaşayan yer olmasıydı.»

Oysa durum hiç de öyle değildi.

Kasabanın sakinleri, beklentilerin aksine, hani o Pasifik Okyanusundaki adalarda 2. Dünya Savaşı'nın bittiğinden habersiz yakalanan Japon Samuraileri gibi, yaşama başladıkları yerde takılıp kalmışlardı.

En büyük sorunları, 10 kilometre ötedeki orta menzilli balistik füzeler değil, kasabanın ortasından geçen derenin yılda iki kere taşkın yapıp bostanları basmasıydı.

1938 yılında Türk - Sovyet sınırının tespiti sırasında dere sınır alınarak ikiye bölünen Sarp'ın Türk tarafında 500 balıkçı aile yaşıyordu.

Irmağın üzerindeki köprünün öbür ucu SSCB sınır karakoluydu. Türk karakoluyla arada telefon bağlantısı bulunmadığı için taraflar isteklerini mektupla, ya da iki ülke arasındaki tek geçit olan köprünün bir ucundan ötekine bayrak sallamak suretiyle iletiyorlardı. İki ülkenin sınır karakolunun komutanları Türk tarafındaki taş binada, yine iki ülkenin bayraklarının altında bir araya geliyor ve günlük işleri konuştuktan sonra Rus komutan köprüden geçerek topraklarına dönüyordu.

Muhtar Burhan Çakır'ın (43) verdiği bilgiye göre Türkler her beş yılda bir sınırı geçerek Gürcistan'dan gelen akrabalarını evlerinde konuk ediyorlardı. Çakır, «yıllar önce sayı hayli fazlaydı, ancak artık karşı yakada akrabası olan birkaç hane kaldı» diyordu. Ama askeri bölge içinde yaşayan Sarp'lıların asıl bayram günleri kasabaya izinsiz girmek yasak olduğu için, arada sırada dış dünyadan haber getiren Berlin'li, Frankfurt'lu, İstanbul'lu akrabalarıydı.

Türk komutan «bizim onlardan şikâyetimiz yok» diyordu, «Rus komutanın da bizden şikâyeti yok.»

Bölgede hiç bir komplikasyon yoktu. Açıklaması zor sorunlar da.

Oysa Türkiye'nin Sarp cephesindeki bu sınırlı sakinlik Pentagon cephesinde yerini telâşa bırakıyordu.

Örneğin ABD Savunma Bakan Yardımcısı Richard Perle 1984 yılında Washington'daki Heritage Foundation'da yaptığı konuşmada 1980'lerde Pentagon'un Doğu Anadolu'ya olan ilgisinin nedenlerini şöyle özetlemişti:

«Türkiye'nin güvenliği ve istikrarı açısından bizi ilgilendiren en önemli konu Türkiye'nin doğusundaki savunma boşluğudur. Bu da Sovyetler Birliği'nin Transkafkaslardaki gücünü Basra Körfezi veya başka bir yerde kullanabilmesini kolaylaştırmaktadır. Bir Sovyet komutanının bölgedeki güç durumuna bakıp, kuvvetlerini Körfeze doğru indirirken bölgedeki tek NATO üyesi ülkenin tepkisiz, dolayısıyla NATO'nun tepkisiz kalabileceğini düşünebilir.

İşte bu yüzden diyoruz ki Türkiye'nin savunması sadece Boğazlar'ı korumak açısından değil, Doğu'da Sovyetler'in Körfeze yönelik olarak konuşlandırdığı 19 tümen açısından da caydırıcı olmalıdır.

Bu düşünceler bizi Türk hükümeti ile 1982'de Doğu'da iki yeni tesis kurmamıza olanak sağlayan yeni bir anlaşma yapmaya itti. Sovyetler şimdi buradaki savunma boşluğunun dolmaya başladığını görüyor, böylece NATO'nun Güneydoğu kanadında başlaması hesap edilen çatışma tehlikesi, kazanılan caydırıcılık nedeniyle azalıyor.»

Washington'un 1980 başlarında Doğu Anadolu'daki savunma boşluğunu Körfez kontenjanları çerçevesinde değerlendirdiğinin, bir başka deyişle Doğu Anadolu'yu 1980'lerin yeni Fulda boşluğu olarak gördüğünün açık ifadesi olan alarm zilleri çalması basının bölgeye ilgisinin artması sonucunu da getirmekte gecikmemişti.

Örneğin ABD'de Pentagon'dan iyi haber sızdırmakla tanınan US. NEWS and WORLD REPORT dergisi 1982 ortalarında şu yazıyı yayınlıyordu:

«NATO'nun Sovyet konvansiyonel silâhlarıyla boy ölçüşebilecek hale geldiği Batı Avrupa'nın tersine

Türk - Rus sınırındaki silâh dengesi Sovyetler Birliğinden yana ağır basıyor.

Güneydoğu Avrupa NATO Müttefik Kuvvetleri karargâhındaki bir yetkili, «Brüksel'de en üst düzeyde yapılan bir toplantıya katıldığımda Türkiye'nin Doğu bölgesinin NATO sınırlarını gösteren haritanın içinde yer almadığını gördüm. Batı Avrupa'nın yeraltı haritası bile NATO kataloglarında yer alırken NATO'nun en doğu sınırını görememek bu konuda ne denli ihmalkâr davrandığımızı kanıtlıyor» şeklinde konuşuyor.

Türkiye NATO - VARŞOVA Paktı sınırının üçte birini koruyor. SSCB ile 378 millik sınırını korumanın yanısıra, SSCB'nin Karadeniz'deki güçlü donanmasını da gözlemek zorunda. Türkiye Boğazlar'ı savunmak için NATO'dan gerektiğinde acil hava ve kara desteği alabilir ,ancak Doğu'da Türk birlikleri ve faal bir-iki ABD üssünden başka dayanakları yok.

Bu olumsuz koşullara rağmen Türkler henüz savaşılmamış bu savaşta yenilmekten söz bile etmiyorlar.

Erzurum'daki 9. Kolordu'nun komutanı General Fuat Avcı 'rakamlar ve silâhlar herşey demek değildir. Biz gerektiğinde NATO içindeki görevimizi yerine getirebiliriz ve getireceğiz' diyor.

Albay İlhan Özcan ise 'bu dağlarda 152 boğaz ve geçit var. Biz bunların her santimini biliyoruz; oradan geçmeye kalkacakları nasıl durduracağımızı da' diyor.

Tarihteki anlaşmazlıklara ve savaşlara rağmen Türk - Sovyet sınırı uzun süredir silâhların patlamadığı sakin bir sınır bölgesi. İki ülke arasındaki ilişkiler ise giderek gelişiyor. Sınıra yakın bölgedeki kayak merkezleri genellikle kalabalık. Hiç bir Türk, Sovyet sınırına yakın diye kayak yapmamazlık etmiyor. Türk sınırında görev yapan askerlerin bir kaç 'yüz metre ötede Rus ordusu bulunduğunu bilmeleri için gizli raporlar ve haberalma servislerinin çalışmalarını bek-

lemeye gerek yok. Günün hemen hemen her saatinde homurdayan Sovyet tanklarını ve zırhlılarını duymak mümkün.

Şu anda NATO'nun haritalarında bile görünmeyen Doğu Anadolu'da barış hüküm sürüyor.»

O yıllarda Doğu Anadolu'ya Amerikan global stratejisi acısından özel önem atfedilmeye başlanmış olması, Doğu'da yıllardan beri yapılmakta olan planlı tatbikatlara Amerikalıların özel ilgi göstermesi sonucunu da getirmişti.

Nitekim 1984'de Göle'de yapılan Memduh Tağmaç - 84 kış tatbikatının gazeteciler dışındaki konuklarından birisi de JUSMMAT Komutanı Tümgeneral Elmor Pendleton idi. Açık yazılışı «Joint United States Military Mission For Aid To Turkey» olan JUSMMAT, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımı koordine eden askeri kurulun adıydı. Bu kurul askeri bir karargâhtan oluşuyor ve bu karargâhın komutanı olan general aynı zamanda Türkiye'deki ABD askeri varlığının 1. derecede komutanı sayılıyordu.

Askeri yardımı koordine etmesi nedeniyle bu kurula mensup Amerikalı subaylar Türk Silâhlı Kuvvetleri ile yakın ilişkide bulunuyordu. Zaten ABD eski Türkiye Büyükelçisi James Spain'in Washington'da bize anlattığına göre Amerikan Kanadı 12 Eylül harekâtının yapılacağını bu kurul aracılığı ile öğrenmişti.

Cumhuriyet Ankara Bürosundan Rıza Ezer ile eksi 35 derecedeki Göle'deki ilk gecemizi kedi büyüklüğünde farelerin kalorifer boruları üzerinden ne zaman taarruza geçerek bizi yemeye başlayacağı korkusuyla nöbet tutarak geçirdikten sonra ertesi sabah Pendlaton ile tatbikatı izlemiştik.

Tatbikatta birliklerin arazi ve iklim koşullarında muharebe etme yeteneği, kara ve hava kuvvetleri ile çeşitli sınıflar arasındaki işbirliğini geliştirmek amacı taşıyordu. Takviyeli alay çapındaki tatbikatta gö-

rev alan birlikler 7 aydan beri arazide kar altında yaşıyor, içme sularından sağlık hizmetlerine kadar bütün ihtiyaçları yine arazide karşılanıyordu. Böylece birlikler sadece düşmana karşı değil arazi ve hava koşulları ile de sınanıyordu.

Kar altındaki koğuşlarda yatan askerler için eksi 35 derecede donmak sözkonusu değildi. Küçükçe bir soba büyükçe bir salon genişliğindeki koğuşu uyuyanları terletecek kadar ısıtmaya yetiyordu. Tatbikatı yöneten komutan Tuğgeneral Zati Ergül, o gün, «soğuktan değil, sıcak çarpmasından korkuyoruz» demişti.

Tatbikat akşamı Göle orduevinde komutanlar onuruna verilen yemekte saçları üç numara traşlı askeri jazz-band'ın çaldığı «Çile Bülbülüm Çile» şarkısını alkışladıktan sonra generallerle şömine karşısında sohbet etmiştik.

Pendlaton sohbet sırasında Doğu Anadolu'nun «hür dünya» için önemini bir kaç kez vurgulamış ve Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Doğu'dan Körfeze inmek isteyecek Rus birlikleri karşısında «demirden bir duvar» oluşturacağını söylemişti. Sormuştuk:

— Yani Çevik Kuvvet'e gerek kalmayacak mı?

General, uzun süredir Türkiye'de bulunan yerel nüansları kavradığından «bu sizin yorumunuz olur» demekle yetinmişti.

Aslında «demirden duvar» stratejisi ve Doğu Anadolu'nun bu strateji içerisindeki yerinin, ne kadar ciddiye alındığını sonraları 1986 Mayısında Napoli'deki NATO karargâhında da tanık olmuştuk.

General Thomas Healy Napoli'de aralarında bulunduğumuz Türk gazeteci grubuna Körfez'de bir kriz halinde meydana gelebilecek felâketleri, hattâ belki de muhtemel 3. Dünya Savaşı'nı tutuşturacak kıvılcımın nasıl parlayacağını, şefkatli bir babanın evlâdına kitap okuduğu yumuşaklıkta anlattıktan sonra «Sovyetlerin Kafkaslarda konuşlandırdığı 20 tümeni

çok ciddiye alıyoruz. Çünkü Ortadoğu bizi çok endişelendiriyor» demişti.

Hemen atılmıştık:

— Peki bu tümenlerin güneye akma olasılığı karşısında siz ne kadar hızlı harekete geçebilirsiniz?

Önce tereddütsüz «48 saatte» dedikten sonra» devam etmişti:

«Doğu Anadolu 1980'den sonraki son beş yılda çok güçlendirildi. Tahmin ediyorum ki harekâtlarından önce niyeti haber alırız. Ancak caydırıcılığa çok önem atfediyoruz. Bunun için de bölgeyi yeni üsler kurarak takviye ettik. Eğer siyasi kanat zamanında davranırsa biz 48 saat içinde Doğu Anadolu'da oluruz. Planlar da zaten bu süreyi öngörüyor.»

Bu cevap tatminkâr olmakla birlikte hayli şaşırtıcıydı da. Çünkü Türkiye'den hiç bahsetmeden Körfezle ilgili bir soru sormuş, aldığımız cevapta Körfez ile Türkiye'nin otomatik olarak identife edildiğini sormuştuk.

Aynı konu daha sonra karargâhın penceresiz, özel yalıtımlı duvarlarında NATO üyelerinin bayrakları asılı brifing salonunda gayet spesifik bir başlık altında tekrar açılmıştı:

«Muhtemel Çatışma Alanları.»

Film eşliğindeki brifingi veren subay, Boğazlar'a saldırının Bulgaristan üzerinden beklendiğini belirttikten sonra 100 kilometreye dağılan bu cephede NATO'nun temel stratejisinin Sovyetler'in ticaretinin yarısını üzerinden yaptığı Boğazları korumak olduğunu söylemişti. Doğu Türkiye cephesi ise 600 kilometreye yayılıyor ve NATO stratejisi açısından iki işlev üstleniyordu:

1 — Bariyer.

2 — Köprü.

Gösterilen filmde bu bölgenin her gün 30 bin varil petrol geçen denizlere temas olanağı sağlaması açısından önemi vurgulanıyor ve bu bölgedeki istikrarın ekonomiyle şiddetle ilgili olduğu belirtiliyordu:

Toplantıdaki en yüksek rütbeli subay İtalyan General Lombardi, yöneltilen soruları kendisi yanıtlıyor, uzmanlık gerektiren cevaplarda ise sözü ilgili generale veriyordu. Doğu Anadolu'nun Körfez açısından stratejik değerini tartışmasını isteyen sorumuz üzerine mikrofonu komutanlığın İstihbarat Dairesi Başkanı Türk general Mete İlter'e verdi. İlter gayet akıcı bir İngilizce ve «dosyasına hakimdir» şeklindeki ününü boşa çıkartmayan bir ekspoze ile konuya girdikten sonra şöyle devam etti:

«Muhtemel taarruzunda Varşova Paktı Türkiye'yi iki kanattan zorlar. İlki Boğazlar'dan, diğeri de savunma zafiyeti içinde olduğu artık sır olmaktan çıkmış Doğu Anadolu'dan. Doğu Anadolu'ya bir saldırı olursa, ki şimdi artık beş sene önceki kadar kolay değil, ilk mukabele Türk kuvvetlerinden gelir, bu arada da NATO'daki siyasi danışmalar sonuçlanmış olur ve ittifak devreye girer.

Ortadoğu'da her iki askeri paktın da hayati çıkarları vardır ve bu yüzden eğer Körfez'e bir saldırı olursa bu İran veya Doğu Anadolu üzerinden gelir. Ancak, onlar açısından mantıki görüneni odur ki bu saldırı Doğu Anadolu üzerinden gerçekleşecektir.»

— Neden Doğu Anadolu üzerinden?

— Boğazlar sıkı korunacağı, yani bir başka deyişle NATO tüm ağırlığı ile hayati ihtiyaçlarının yüzde ellisini Boğazlar yoluyla sağlayan SSCB'ye geçişi kapatacağı için Sovyetler kendilerine hızla Akdeniz'de bir liman arayacaklardır. Böylece Boğazlar'dan geçiremiyecekleri ihtiyaçlarını Akdeniz'deki bu limandan karayolu ile SSCB'nin içerilerine gönderebileceklerdir. Doğu Anadolu NATO'nun, üzerinde en az dikkat sarfedilmiş bölgelerinden birisi olduğu için burada bir askeri boşluk vardır. Sovyetler Doğu Anadolu'ya girdikten sonra yıldırım harekâtıyla mümkün olduğu kadar çabuk Akdeniz'e ulaşmak isteyeceklerdir. Bu hareket sırasında o bölgedeki etnik unsurları da kullanmak isteyeceklerdir. Bir an önce Türkiye'-

nin üzerinden Akdeniz'e açılan bir liman bulacak, bu arada otomatik olarak Suriye ile komşu haline geleceklerinden Suriye'yi Körfez'e doğru bir sıçrama tahtası olarak kullanabileceklerdir. Yani hem Akdeniz'e ulaşmış, hem de Körfez'e temas sağlamış olacaklardır. Sovyetler'in Doğu Anadolu'daki kontenjenal askeri harekâtına NATO literatüründe «Multiphased Advantages» (çok yönlü avantaj) adı verilmesinin nedeni de budur.

— Suriye'nin buradaki tek işlevi sıçrama tahtası olmaktan ibaret midir?

— Suriye giderek güçleniyor ancak gerek kalite, gerekse sayısal açıdan şu anda NATO topraklarına direk tehdit değildir. Bölgedeki başlıca misyonu Sovyetler'e Körfez'e doğru bir köprü olmaktadır. Buna karşılık Türkiye de köprü vazifesi görecek ve bir savaş anında dostlarına Türk hava alanlarından yardım gidebilecektir. Bu kaçınılmaz. İç politika da zaten savaş sırasında düşünülemez.

— Yani Limni olayına benzer bir durum ile karşı karşıyayız. Savaş zamanında Limni'nin Türkiye ile Yunanistan arasında sorun olduğuna bakılmayacağı için General Rogers Limni'yi NATO kuvvet hedeflerine dahil etmeyi düşünüyor. O halde Türkiye de yine savaş sırasında otomatik olarak Körfez harekâtına dahil olacaktır. Türkiye bunun insiyatifi dışında gerçekleşme tehlikesi dolayısıyla rahatsız olabileceğine ilişkin hiç sinyal verdi mi?

Bu soruya verilecek yanıt, onları aynı zamanda Limni gibi hassas bir sorun konusunda da otomatik olarak yorum yapmış olmak durumunda bırakacağından, General Lombardi, «içinde Limni geçen hiç bir soruya Yunanlı ve Türk subayların cevap vermemesi» kararı uyarınca, NATO çevrelerinde çok iyi bilinen şakacı tavrıyla kendisi devreye girmişti:

— Belki siz rahatsız olmuş olabilirsiniz ama Türkiye'nin rahatsız olduğunu sanmıyorum.

Wohlstetter, daha sonraları ABD yönetimince benimsendiği ABD eski Dışişleri Bakanı Haig ve Bakan yardımcısı Burt'un ağzından teyid edilen, ABD savunma bakanlığı için hazırladığı iki ciltlik raporunda ne diyordu?

1 — Körfez'de yangın vardır; Doğu Anadolu bölgedeki en müsait itfaiyecidir.

2 — Körfez ihtimalini mümkün olduğu kadar NATO kılıfı altına almak Türkiye'nin bu misyonu üstlenmesini kolaylaştırır.

3 — SSCB'nin Körfez bunalımını sömürmesini önlemek için Pakistan ve Türkiye'den oluşan İslâm kuşağının birbirleriyle ve Körfez ülkeleri ile Çin'le entegrasyonu teşvik edilmelidir.

4 — İslâmiyet'in yükselişi bir istikrarsızlık kaynağıdır. O halde bu hareket müttefiklerde kontrol altına alınmalı, düşmanlar da teşvik edilmelidir.

5 — Türkiye'nin savunmasını güçlendirmek elzemdir, çünkü bir bunalım halinde Türk Ordusu Çevik Kuvvet'in ta kendisi olarak görev yapabilir. Bu, Türkiye için Amerikan Çevik Kuvvetine üs vermekten daha kolaydır.

Bu görüşlerden hareketle 1980 sonrasında Doğu Anadolu'ya öncelik verilerek yoğun yardım kampanyasına girişildiğinde, ABD'de yayınlanan Defence and Diplomacy dergisi Türk ordusunun içinde bulunduğu durumu şöyle anlatıyordu:

1 — NBC (Nükleer - Biyolojik - Kimyasal) savunma hazırlığı yok.

2 — Hızlı hareket kabiliyeti zayıf.

3 — Gece görüş ekipmanı yok, gece harekâtları bilinmiyor.

4 — Komuta, kontrol ve istihbarat çok zayıf.

5 — Doktrin geliştirme kapasitesi yok, komuta yapısı modern ihtiyaçlara cevap verebilecek durumda değil.

6 — Yukarda sıralanan zafiyetlerin üstesinden gelecek finansman da yok.

Ancak dergi, Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin halihazırdaki zayıf durumunun bile «iç düşmanlara karşı devletin ve anayasanın tek koruyucusu olmaya yeteceğini» vurguluyordu.

Öte yandan Kuzey Atlantik Assamblesi için ABD'li Kongre üyesi Robert Bedham ve Federal Alman milletvekili Peter Petersen tarafından kaleme alınan «Türkiye'nin savunması» bağlıklı raporda, ABD' Dışişleri Bakan yardımcısı Richard Perle'in raporu hazırlayan parlamenterlere, Türk ordusu için «acınacak halde» dediği ileri sürülüyordu.

ABD yönetimi gerçekten de Türkiye'ye yardım konusuna asılmaya başlamıştı. Hattâ, Türkiye'ye bazı alışılmadık yan yollardan yardım vererek Kongre karşısındaki durumunu bile tehlikeye atıyordu.

Ancak gösterilen tüm çabalara karşın yardımın Türk Ordusu'nu, kendi deyimleriyle «up to date» etmeye (çağdaşlaştırmaya) yetmediğini vurgulamaktan da geri kalmıyorlardı.

Nitekim 1985 30 Ağustos'unda Ankara'daki askeri ateşelerin de izleyeceği resmi geçitte gösterilecek yeni Rapier füzelerini taşıyacak Hava Kuvvetleri'nin kariyerleri bozulunca Kara kuvvetlerinden ödünç alınan kariyerin bir gece içinde maviye boyandığı Ankara kulislerine, yine Amerikan diplomatlarının ağzından yayılıyordu.

Dominant tavrı, bazen Türk basınında eleştirilen üst düzeyde bir Amerikalı diplomat ise «Ordu, kuruluş doktrinini gözden geçirmediği sürece yapılan yardım hiç bir zaman yetmeyecek» diye konuşuyordu.

Bu diplomatın şikâyetçi olduğu konu TSK'ye malzeme alınlarında izlenen yöntemleri de kapsıyordu.

O günlerin Ankarasında bu çerçevede adı en çok duyulan sivillerden birisi de John Benda idi. Benda, Türkiye'ye uzun yıllar önce gazeteci olarak gelmiş, zamanla Türkiye'deki en büyük yabancı şirket mümessillerinden birisi olmuş, TSK'ya Rapier füzeleri ve helikopter alınında aracılık etmiş ve TEK'e gaz tribünleri satacağı aşamada, TSK'ya sattığı 1 milyar dolara yakın malzeme karşılığında 4 milyon lira vergi ödediği ortaya çıktığı için hesaplarına el konulmuştu.

Benda da bu yüzden «yoğun işleri dolayısıyla» Ankara'dan ayrılarak Londra'ya gitmişti. O sırada da Rapier füzelerinin bir bölümünü almak üzere Londraya giden Türk Hava Kuvvetleri'ne ait C-130 nakliye uçağı, Rapierlerin taksitinin ödenmesi geciktiği gerekçesiyle boş çevrilmişti.

Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ'un buradaki tutumu, Maliye Bakanlığının Benda'nın üzerine gitmesine hiç bir şekilde müdahale etmemek olmuştu.

YENİ DOSTLUKLARA DOĞRU

1980'lerin başında Amerikalı stratejistlerin aklına Türkiye deyince, Türklere pek söylemeseler de Körfez geliyordu.

İslâm'ın koruyucu kuşağını, yani Sovyetler'in güneyini Çin'den Türkiye'ye kadar kuşatan muhafazakâr ülkeler arasında ortak anlayış birliği yaratmayı da Körfez'in güvenliği çerçevesinde ele alıyorlardı. Nitekim Türkiye'nin 1980 sonrasında Çin, Pakistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Tunus ile aniden sıcaklaşan ilişkileri, başka unsurların yanısıra Haig'in de açık açık söylediği gibi Amerika'nın teşviki sayesinde mümkün olabilmişti. NATO eski Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı ve Dışişleri eski Bakanı Alexander Haig 1985 yılında Washington Basın Klübünde 1980'lerin başında Türkiye'yi nasıl gördüklerini şöyle anlatıyordu:

— Bence Ortadoğu ve Güneybatı Asya bir bütündür. Bugün böyle söylüyorum, bakanlığım döneminde de böyle düşünüyordum. O yıllarda Ortadoğu'da bir ortak amaç motivasyonunu şiddetle ön plana çıkarmak gerekiyordu. Arap, Türk, Yahudi olduklarını bir tarafa bırakıp bölgede ülkelerarası stratejik konsensüs (anlayış birliği) yaratılması elzemdi.

Bu stratejik konsensüs bizim için öylesine önem taşıyordu ki bakanlığım yıllarında özellikle Pakistan ile Türkiye arasında dayanışma oluşturmak için yoğun çaba göstermiştim.

— Amerika'nın bundan menfaati ne olacaktı?

— Bu ülkelerin kendi aralarında ortak çıkarlar

bulmaları bile yeterince Amerika'nın menfaatineydi. Afganistan'da konuşlandırılmış 85 bin Rus askeri Körfez'i tehdit ediyordu. Yunanistan ittifak dışındaydı. Nitekim stratejik konsensüsün benim kafamdaki coğrafyası da bu tehdidin başladığı Çin'den Pakistan, Mısır, Türkiye ve İsrail'e kadar uzanıyordu.

— Bu konuda Türk liderlerle tamaslarınız olmuş muydu?

— Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de temaslarım oldu. Nitekim sizin ülkeniz ile Pakistan arasında başlayan savunma ve siyasi işbirliği Pakistan'ın Türk modeli anayasa kabulüne kadar vardı. Çabalarım sayesinde sevdiğim ülkeler arasında resmen olmasa da bir anlayış paktının kurulmuş olduğunu memnuniyetle izliyorum. Bugünkü statü budur.

Amerika neden böyle dostluklar geliştirmek istiyordu?

Motivasyonları neydi?

ABD yönetimine yakınlığı, muhafazakârlığı, ama saygınlığı ile tanınan Heritage Foundation'in 1983 yılında dış politika analisti James A. Philipps'e hazırlattığı «Koruyucu İslâm Kuşağı» adlı raporda Amerika'nın o yıllarda, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Basra Körfezi ile Sovyetler Birliği arasında bir duvar vazifesi görmesini arzu ettiği ülkeler topluluğuna nasıl baktığı şöyle anlatılıyordu:

«Koruyucu İslâm Kuşağı birkaç yüzyıl, Rus ve İngiliz imparatorluklarının Asya'daki egemenlik bölgeleri arasında sınır vazifesi yaptı. Soğuk savaş sırasında ise Amerikan politikasının vazgeçilemez bir unsuru haline geldi. İkinci Dünya Savaşından sonra Stalin'in toprak isteklerinden paniğe kapılan Türkiye, İran ve Pakistan toprakları üzerindeki Sovyet taleplerinden ürkerek Amerika'ya döndü. 1955'de Irak ve İngiltere'nin de katılmasıyla bu ülkeler Bağdat Paktı'nı oluşturdu, ki 1959 yılında aynı pakt Irak'ın devrim dolayısıyla pakttan çekilmesi üzerine CENTO adını aldı.

1979 yılında İran'daki İslâm devrimi dolayısıyla CENTO yıkılmaya yüz tutunca ABD Türkiye ile Pakistan'ın durumundan müthiş kaygıya kapıldı. Her ne kadar Washington bu kaygıyı takip eden yıllarda Türkiye ve Pakistan'la ilişkilerine ağırlık verdiyse de bölgedeki tehdit devam etti. Türkiye iç kavgalarla çalkalanmaya, Pakistan Afganistan'ın işgalinin getirdiği tehditle yaşamaya, bunu yapmak için de direk Amerika güdümünde görünmekten çekinmeye, daha bağlantısız bir politika izlemeye başladı.

Batı ittifakının, İslâm kuşağının bağımsızlık ve istikrarını korumakta hayati çıkarları olduğu ve bunun ne pahasına olursa olsun gerçekleştirilmesi o dönemde farkedildi. Çünkü CENTO'nun çöküşü, uzun vadede NATO'nun çöküşünün ilk adımı olabilirdi.»

Bu kaygı sadece liberal Carter yönetimince değil, muhafazakâr Reagan yönetimince de benimsenmekle kalmadı, şiddetle Türkiye'ye de hissetirildi. Buradan da anlaşılıyordu ki Amerika'nın bölge politikası, Washington'da iktidarda muhafazakâr, demokrat olmasına bakılmaksızın, bir devamlılık arzediyor, aynı bakış bölge ülkelerinin demokrasisine bakış açısından da geçerli oluyordu. Yani örneğin Türkiye'nin hangi rejimle yönetildiği ikinci planda kalabiliyordu.

Basra Körfezi stratejik konsensüsün odak noktası olmaya Reagan yönetimi döneminde daha da hız kazandı. Buna göre merkezi Suudi Arabistan olan bölgesel bir ittifak kurulacak - ki bu sonradan Körfez İşbirliği Konseyine dönüşmüştür - bu ittifak Suudi Arabistan'a yapılacak silâh satışları ile desteklenecekti.

ABD'nin Reagan yönetimi altındaki bölge politikasını, resmi bilgilerden faydalanma olanağı tanınan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün uzmanlarından Barry Rubin şöyle anlatıyordu:

— ABD'nin, bölgesel politikasının ikili askeri ilişkiler üzerine bina edilmesine de 1980'lerden sonra geçildi. Çünkü eğer SSCB'den bölgeye bir tehdit var-

sa, buna ancak diğer süper güç cevap verebilirdi. Bu aşamadan sonra ABD bölgede kendi askeri gücünü tahkime, bölge ülkelerinde de üs ve tesislerin arttırılması fikrine ağırlık verdi.

Burada ortaya çıkan unsurlardan birisi şuydu:

Şah'ın satın aldığı sofistike silâhlar iç karışıklıkları bastırmaya yetmemişti. Öyleyse, bölge ülkelerine satılacak silâhlardan da iç karışıklıklara yönelik fazla bir şey beklememek gerektiği anlaşılıyordu. Bölgeye tahsisli Amerikan kuvvetleri burada önem kazanıyordu.

Ama kendi topraklarından binlerce kilometre ötede cephe kurmaya çalışan Amerikan Çevik Kuvveti arkasında büyük güç olan Sovyet birliklerine fazla dayanamazdı. Öyleyse Çevik Kuvvet neden kurulmuştu? Demek ki bölgesel karışıklıklara müdahale niyeti de bulunuyordu. Zaten Reagan 1981 Ekimindeki aylık basın toplantısında «Suudi Arabistan'ın İran'a dönmesine müsaade etmeyiz» diyerek, Amerika'nın gerekirse, iç karışıklıklara müdahale edebileceğinin sinyalini vermişti. Washington, Çevik Kuvvetin gerekirse Körfez'deki iç karışıklıkları bastırmak için de kullanabileceği niyetini tabii fazla saklayamadığından, «Çevik Kuvvet» sözcükleri özellikle bölgede pek sempatik sayılmamaya başlandı.

Bu da tabii bölge hükümetlerini kamuoyu önünde ABD'nin Çevik Kuvvet fikrine fazla meyilli görünmemeye zorladı. Ancak yine de Kenya, Somali, Umman ile bazı üs anlaşmaları yapıldı.

Bu ülkelerdeki üsleri kullanılır hale getirmek için büyük paralar harcanıyor ama bir yandan da Körfez bölgesine olan uzaklıkları yönetimi kaygılandırıyordu. Başta Suudi Arabistan olmak üzere ise Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinden bazıları, gayet gizli olarak, gerekirse Amerikan kuvvetlerinin kullanabilmeleri için bazı üsleri yenileme ve büyütme işlemlerine başladı.

— Peki sizce buradaki Türk perspektivi neydi?

— Bu dönemde Washington Ankara politikasına ağırlık vermeye başladı ve Türk - Amerikan ilişkileri tarihin en sıcak dönemine girdi. Türkler bir yandan ilişkilerin altın çağına girmiş olmasından memnuniyet duyuyor, diğer yandan da «acaba niye böyle oldu» diye düşünmekten kendilerini alamıyorlardı. Bu ilişki geliştirilirken Amerika'nın Türkiye'den beklediği potansiyel roller olduğu için Türkiye aniden önem kazanmıştı. Ancak bu resmi görüşmelerde mümkün olduğunca masadan uzak tutulmaya çalışılıyor, Amerikan kanadı artan askeri yardımla Ortadoğu'nun güvenliğini irtibatlandırmaktan şiddetle kaçınıyordu. Fakat Ankara da en az Washington kadar Sovyetler'in İran sınırındaki aktivitesinden rahatsızdı. Ayrıca Ankara 1984'de Washington'u Irak'a yaptığı gizli yardımı durdurmaya ikna etmeye çalışıyor, çünkü Amerika'nın bu savaşta Irak'ın yeniden taraf olmasının İran'ı Sovyetlerden destek aramaya zorlayacağını, bunun da Körfez açısından tehlikeli olacağını biliyordu. Ki haklılardı da. O dönemde Körfez güvenliği konusunda Türkiye ile Amerika arasındaki fikir ayrılıkları sentezden ziyade «neyin ne kadar kamuoyuna açıklanacağından» kaynaklanıyordu.

Ankara'dan beklenen ise yeni dostluklardı.

Bu bölüme kadar atıfta bulunduğumuz resmi ve gayriresmi Amerikan kaynaklarına göre, 1979'dan itibaren SSCB'nin güney sınırlarını tutan İslâm ülkelerinden, başta Türkiye ve Pakistan'dan istenen, bir İslâm Kuşağı ittifakı oluşturarak Körfez'i Sovyetler'e karşı korumalarıydı.

Ancak bu İslâm ittifakının karşısındaki en büyük engel yine İslâm'dı.

Çünkü bu ittifakı teşvik eden stratejistlerin kafasındaki İslâm, «Kanun dairesindeki İslâm»; yani Pakistan, Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, Kuveyt'teki «devlet İslâmıydı». Oysa bir de Batı'nın kontrol edemediği İslâm vardı ki, asıl eteklerini tutuşturan oydu.

Dış Politika Enstitüsü'nün 1986'da İstanbul'da organize ettiği «Doğu Akdeniz'in Güvenliği» seminerine katılan Federal Alman stratejist Udo Steinbach, bu korkuyu şöyle dile getiriyordu:

«İslâm radikalizmi iki açıdan gücünü gösteriyor:

1 — Fiziki açıdan. Yani bölgede savaş ve teröre yol açarak.

2 — İdeolojik açıdan. Yani bölgedeki ılımlı İslâm ülkelerine, Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan, Mısır'a ideolojik alternatif olarak.

Bundan bir kaç yıl sonra Ürdün'de Kral Hüseyin veya Mısır'da Mübarek rejiminin işbaşında kalabileceğini iddia etmek hayli güçtür.

İran devrimi bölgesel bir kriz olarak göründüğü için Batı tarafsız olarak izlemiş, ancak bundan zararlı

çıkmıştır. Demek ki Batı bölgesel krizlere kaygısız kalamaz. Aktörlerden bir tanesinin Batı'nın hayati menfaatlerini tehdit eder hale gelmesi müdahaleyi meşru kılar. Şu açıdan söylüyorum bunu: Bölge'deki her bölgesel kriz ve çatışma Batı aleyhtarı olamayabilir ancak Sovyetler tarafından sömürülme ihtimali olduğundan Batı'nın aleyhine gelişebilir.

Kuzey İslâm Kuşağı'nın (Türkiye, İran, Afganistan, Pakistan) Sovyet diplomasisinde önemi büyüktür. Humeyni'nin ölümünden sonra İran'da yeni senaryolar devreye sokulmak istenebilir.

Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolü işte bu muhtemel senaryo çerçevesinde düşünülmelidir.

Demek ki Türkiye bölgede çok kritik bir durumdadır, öyleyse Batı, Türkiye'yi insan hakları, işkence gibi tali meselelerle köşeye sıkıştırıp hırpalamamalıdır. Batı artık Türkiye'yi farklı bir kimlikle görmek zorundadır.»

Steinbach'ın kafasındaki farklı kimliğin «Körfezin savunmasını tehlikeye atmamak için dinin devletin tahakkümü altında tutulduğu ikinci sınıf bir laiklik ile, vatandaşın istikrarın tahakkümü altında tutulduğu ikinci sınıf bir demokrasi ile yönetilen bir Türkiye» olduğunu tahmin etmek hiç de güç değildi.

12 Eylül 1980 tarihli New York Times'in «Ankara'daki Askeri Yöneticilerin Motivasyonları» başlıklı yazısı Steinbach'i daha da iyi kavramamıza yardımcı oluyordu:

«Türkiye'deki iki büyük parti bir süreden beri tek başına iktidara gelemiyor ve Batı aleyhtarı Millî Selâmet Partisi'ne muhtaç oluyordu. Bu da Batı'da Türkiye'nin doğudaki komşusu İran'ın zaten İslâm fanatiklerinin eline geçmiş olması dolayısıyla endişe uyandırıyordu.

Özellikle Amerikan yardımının Türkiye için hayati olduğu düşünülürse, Türk Ordusu'nun bu yardımların bir darbe halinde kesilip kesilmeyeceğini mutlaka önceden yoklamış olması gerek.»

Aynı gazetenin 13 Eylül 1980 tarihli Washington çıkışlı haberi ise şöyleydi:

«Washington darbenin, Batı'daki askeri çevrelerin yakından tanıdığı General Evren liderliğinde yapılmış olmasından rahat bir nefes aldı. Evren ve arkadaşlarının İslâmî akımların etkisi altındaki genç subaylara tercih edildiği kesin.»

Bu cümleyi okuduğumuzda, «İslâmî akımların etkisi altındaki genç subaylar» tarafından darbe yapılması olasılığı bulunduğu gibi bir düşünce uyanıyordu. Ancak yaptığımız tüm araştırmalara karşın böyle bir olasılığa ilişkin ipucu bulamadık. Ancak Washington'un böyle bir kaygısının bulunması, o dönemde Türkiye'ye nasıl baktıklarını göstermesi açısından hayli ilginç bulduk.

N.Y. Times'in 13 Eylül günü Ankara'ya gönderdiği John Kifner'in 15 Eylül tarihinde gazetede yayınlanan analizleri de hayli ilginçti:

«Türkiye çifte kişiliğe sahip birisi gibi. Şehirler Batı'ya ait, köyler ve kasabalar ise İslâm Ortadoğu'ya. İki dünyanın birleştiği yerler ise gecekondular.

Türkiye'de ordu ne köylerde yaşıyor, ne de gecekondularda. O yüzden bu çifte kişilikli dünyada bana kalırsa iç politika açısından onları tahrik eden asıl neden generallerin 'gericilik' dediği unsur, yani İslâm'ın artan etkisi ve mistik kökene dayalı partilerin varlığı.»

İşte 12 Eylül'den sonra da dinin, tıpkı Sovyet Blokundaki gibi, sıkı devlet kontrolu altında tutulduğu bir rejime en büyük destek bu yüzden ABD ile birlikte, çok ilginçtir, Suudi Arabistan'dan gelmişti.

İşte bu yüzden İslâm'ın karşısındaki en büyük düşman yine İslâm'dı.

Destek bir yana, Suudiler, 12 Eylül sonrası gelişmelerden en fazla memnun olanlar arasında yer alıyorlardı. Hattâ MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın partisinin kapatılarak kendisinin hapse atılma-

sına en ufak tepki dahi gösterememişlerdi. Anlaşılan bir İslâm devleti olan Suudi monarşisi Türkiye'de demokratikleşme eğilimi gösteren laikliğin sert bir biçimde ordu tarafından kontrol altına alınmasından hayli memnun kalmıştı.

Zaten 1983 Türkiye almanağına göre 12 Eylül günü Devlet Başkanı Kenan Evren'e ilk kutlama telgraflarını çekenler Suudi Kralı Halid ile İstanbul'daki Musevilerin ruhanî lideri Hahambaşı Aseo olmamış mıydı?

Suudiler ayrıca 1981'de Taif'deki İslâm zirvesinde Türkiye'nin Başbakan Bülend Ulusu tarafından temsilinden çok memnun kalmışlardı. Bu tarih Türkiye'nin İslâm zirvesinde ilk kez başbakan düzeyinde temsil edildiği tarihti.

Yine bir kontrast olarak Türkiye'de bir yandan İslâm ağırlıklı siyasî parti olan MSP darbe yerken, diğer yandan da İslâmabad'da Hasan Cemal'in de aralarında bulunduğu bir grup Türk gazeteciye «İslâmiyette siyasî parti yoktur» diyen Ziya Ül Hak'ın Pakistan'ı ile çok yakın ilişkiler kuruluyordu.

Türkiye'deki «kahvehane ölçülerine» göre aslında Ziya Ül Hak «yobaz» sayılırdı. Ama Üçüncü Dünya türü «devlet adamı zihniyetine» sahip olması, yani devletin müsaade ettiği kadar İslâm'dan yana olması, Türkiye'nin onunla yüzde yüz ters düşen laik askeri liderleri ile arasında bir çelişki doğmasını önlüyordu. Zira Pakistanlılar için, ancak kendisinin olabileceği kadar Müslüman olabilecekleri bir rejim öngörüyordu. Bu yüzden de düzenli olarak beş vakit namaz kılmasına karşın devletin iradesi dışında gelişen dinsel düşünceleri «yıkıcı akımlar» diye niteleyerek ağır darbeler indiriyordu.

İslâmiyete kanun dairesinde izin verdiği için Türkiye ile ilişkileri gelişen bir başka ülke de Mısır'dı. Mısır Dışişleri Bakanı Kemal Hasan Ali 1983'de Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'in konuğu olarak Türkiye'-

ye gelmiş, daha sonra onu Mübarek'in Ankara, Evren'in de Kahire ziyareti takip etmişti.

Bir başka «ölçülü» İslâm lideri, Ürdün Kralı Hüseyin ise 1982 Kasımında Türkiye'ye gelmiş, onu 1983'-de Evren'in Ürdün gezisi ve savunma işbirliği arayışları izlemişti. Aynı yıl Başbakan Ulusu'nun Tunus, Tunus Başbakanının da Türkiye'yi ziyareti sonrasında iki ülkenin savunma bakanları Ankara'da «savunma işbirliği anlaşması» imzalamışlardı.

ABD eski Dışişleri Bakanı Haig'in Ortadoğu'ya her değinişinde Türkiye ile birlikte andığı Sudan'ın Devlet Başkanı, Cafer El-Numeyri ise 1 Ağustos 1982'de Ankara'ya gelmişti. Havaalanında «Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Sudan için değerli bilgiler sağladığını» belirttiği konuşmasını yaptığı sırada Sudan'ın yakın müttefiki Mısır'a ait tümü de general rütbesindeki 18 kişilik bir askeri heyet Türkiye'deki askeri tesislerde incelemelerde bulunuyordu. Nasır Yüksek Harb Akademisi Başkanı Korgeneral Abdülsaddar'ın başkanlık ettiği Mısır askeri heyeti, Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre «iki ülke arasındaki karşılıklı menfaatler üzerine işbirliği olanaklarını araştırıyordu.» Yine aynı gün ABD ve Mısır'ın Ortadoğu politikalarına yakın duran Kuzey Yemen'in Dışişleri Bakanı Ahmet El-Masri tatilini geçirmek üzere İstanbul'a geliyordu.

Bülent Ecevit geriye dönüp baktığında o günleri şöyle yorumluyordu:

«Türkiye demokrasiden uzaklaşınca Batı Avrupa'dan da uzaklaşıyor. Oysa Türkiye'nin uluslararası ilişkileri çok duyarlı, ince bir denge üzerine, çok duyarlı ve çok boyutlu bir denge üzerine kuruludur. Bu dengede Batı Avrupa faktörü çok önemli bir ağırlık taşır. Batı faktörü demiyorum; Batı faktörünün içinde ABD de vardır. Fakat Türkiye Batı Avrupa'dan uzaklaşınca, önce Batı ile ilişkilerinin dengesi bozulur. Yani Türkiye tehlikeli ölçüde Amerika'ya yanaşarak,

uluslararası ilişkilerinde hatta bazen iç politikasında ve ekonomisinde Amerika'yı aşırı ölçüde gözetmek zorunda kalır.

Uluslararası ilişkilerin dengesi bozulunca da Ortadoğu'daki bazı teokratik İslâm ülkelerine, yine aşırı ölçüde dayanmak zorunda kalır. Oysa, içinde bulunduğumuz dönemin koşullarına baktığımız zaman şunu görüyoruz:

Artan petrol gelirlerinin kendilerine sağladığı bir takım olanaklarla, Ortadoğu'daki bazı İslâm ülkeleri, çağdışı rejimlerini pekiştirme veya çağdışı bazı rejimleri geliştirme çabası içindedirler.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerindeki denge bozulup bu ülkelere dengesiz biçimde yaklaşmak zorunda kalınca, bu çağdışı eğilimler Türkiye'ye de yansımaktadır.

Kaldı ki bu ülkeler Türkiye'nin demokrasi içindeki laikliğinden çok tedirgindirler. Çünkü bunu kendi çağdışı, teokratik ve despotik rejimleri için büyük tehlike olarak görürler.. Kendi toplumlarına örnek olabileceğinden ürkerler ve ellerindeki artan petrol zenginliğine de dayanarak fırsat buldular mı Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi içindeki laiklik temellerini sarsmaya çalışırlar.

ABD Ortadoğu'daki bu çağdışı rejimlerden bazılarıyla, hepsiyle değil, yakın ilişkiler içerisindedir; ve ABD'nin bugün bölgemizde birtakım amaçları, hesapları vardır. Bu amaçlar içinde ABD, Türkiye'yi daha çok kullanabilmek istemektedir. NATO çerçevesi içinde, İslâm âleminin daha sağcı kesiminin çerçevesi içinde, ABD'nin Türkiye'yi istediği gibi kullanabilme olanağı fazlalaşır. Onun için Türkiye'nin Ortadoğu'daki bazı çağdışı rejimlere daha çok dayanır hale gelmesinde, Amerikan yönetimi, yarar gördüğünü hissettirmektedir.»

Aslında Ecevit'in bu sezgisini Amerikan yönetimi mensuplarının ve ağırlıklı stratejistlerinin demeç ve Kongre'deki beyanları doğruluyordu.

Peki o dönemde Türkiye'yi yönetmiş olan devlet adamları böyle bir baskı hissetmemiş miydi? ABD'den, Türkiye'nin Kuzey İslâm Kuşağı ile Körfez'deki İslâm monarşileriyle ilişkilerini teşvik eden, ama İslâmî hareketlerden yakınan telkinleri sözkonusu olmuş muydu?

1980'den 6 Kasım seçimlerine kadar Millî Savunma Bakanlığı yaparak gününün olaylarını içinden yaşamış tecrübeli devlet adamı Ümit Halûk Bayülken o günleri şöyle hatırlıyordu:

«İran'daki olaylardan sonra bazı dostlarımız büyük bir iyiniyetle bir kısmı da İran ve Irak ile yürüttüğümüz fevkalâde dengeli ve Türkiye'nin ekonomik yararlarına dayanan siyasete belki de biraz çomak sokmak için, bilemem, bu fundementalist cereyanların Türkiye'ye bir etkisi olup olmadığını gayet dostane olarak sağda solda zikretmişlerdir. Bizim de verdiğimiz cevaplar bugün verdiğimiz cevaplardan farklı olmamıştır. Biz Atatürk'ün laiklik prensibini benimsemiş bir memleketiz. Bizde molla sınıfı yoktur. Bizde insanla Allah arasında bir aracı yoktur. Diyanet İşleri Başkanlığı idarî konular için kurulmuştur, bir Papalık müessesesi değildir. Binaenaleyh böyle bir tehlike yoktur, demişizdir.»

Bayülken, gayet soğukkanlı olmasına karşın konu açıldığı zaman hassasiyetini gizlememişti. Konuşmamız sırasında bir ara ayağa kalkmış, «bakın bir büyüğünüz olarak şunu vurgulamak isterim ki Türkiye Cumhuriyetinde en çok ehemmiyet vermemiz lâzım gelen konu budur» demişti.

Bayülken, notlarımıza göre, Türkiye'nin «hilâfet müessesesinin bulunduğu bir devletten ortaya çıktığına göre çok atik ve tetikte olması gerektiğini» belirtmiş ve «giyim hürriyeti var diye tesettüre tabi giyinmek istemek fikri Türkiye'de geçerli olamaz» demişti. Ama «belki iki üç nesil sonra... bilemem» diye ekleyerek de ileriye dönük bir rezerv bırakmıştı.

Bu konuda çok duyarlı olunan bir siyasî dönemde bakanlık yaptığını ise: «Türkiye'deki bütün alçaklıklar 'din elden gidiyor' diye başlatılmıştır. Dini temiz insanlarımızın temiz hissiyatıyla oynanmasına kat'iyen meydan verilmemelidir. Tarihimiz ve bulunduğumuz bölge bizi bu hususta dikkate sevkeder» cümleleriyle göstermişti.

Atatürk'ün getirdiği en büyük şeyin «bizi orientalizmdeki hipokrasiden kurtarma olduğunu» belki de farklı sözcüklerle vurguladıktan sonra konuyu şöyle bağlamıştı:

«*Peki çocuklarımıza İslâm'ı öğretmeyelim mi? Öğretelim ama ölçüyü elden kaçırmayalım.*»

«İslâmiyet kanun dairesinde serbesttir» diyen İslâm ülkelerinin «ölçülü» liderlerinin ittifakı işte o günlerde başlamıştı.

1977 - 1981 arasında Başkan Carter'in Ulusal Güvenlik İşleri Danışmanı olan Zbigniew Brzezinski 30 Haziran 1986 tarihli U. S NEWS and REPORT dergisinde yayınlanan anılarında ne diyordu?

«İslâm dostlarımızda bastırılmalı, düşmanlarımızda teşvik edilmeli.»

Brzezinski'nin bu sözlerini ve ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Burt'un 1983'de Kongre'deki bütçe beyanında sarfettiği «İslâmiyet'in bölgede istikrarı tehlikeli biçimde tehdidi Türkiye'nin önemini ortaya çıkarıyor» cümlesini akılda tutarak 1980 sonrasına baktığımızda Türkiye'nin çok garip olaylara sahne olduğunu farketmemek mümkün değildi.

Örneğin 19 - 23 Mart tarihleri arasında Türk Atlantik Derneği ve Amerikan Atlantik Konseyi tarafından İstanbul'da düzenlenen «Demokrasi ve Terörizm Semineri» sırasında böyle garip bir olaya tanık olunmuştu.

Gazeteyi gezmek üzere başvurdukları için haberi olan Hürriyet'in dışında İstanbul'daki hemen hemen tüm gazeteler böyle bir seminer olduğunu, ancak seminer başladıktan sonra öğrenebilmişlerdi. Neden alçak perdede tuttuklarını soruşturduğumuz zaman Paul Henze gibi tanıdık isimlerin davetli olmasının basın tarafından yanlış yorumlanabileceğinden çekindiklerini görmüştük.

Haksız da sayılmazlardı. Çünkü Türkiye'deki diplomatik görevini takiben Carter Beyaz Sarayında Ulu-

sal Güvenlik Konseyi bünyesinde çalışan Paul Henze'nin bu seminer sırasında Türk basınını tek bir konu dışında yerden yere çarpması ancak kendisine cevap verilememesi halinde mümkün olabilirdi.

Henze'nin övdüğü tek nokta şuydu:

— Türk Basını'nın aşırı dinci akımlara karşı yürüttüğü mücadele Washington'da takdirle karşılanıyor ve teşvik ediliyor. (Henze burada «appreciated ve encouraged» sözcükleri kullandı).

Washington'un, aslında laiklik anlayışı yumuşamış bir demokrasiyi, örnek olma tehlikesi bulunduğundan, bölgedeki müttefiki İslâm monarşileri için tehlike olarak gördüğünün işaretleri sayısızdı.

Bu yüzden de önceliği Körfez'i korumak olan, Suudi Arabistan, Pakistan'daki çağdışı rejimleri andıran «kanun dairesindeki İslâm» arzu edilen bir rejim olarak sivriliyordu.

Bu kargaşa özellikle 1982 zirve olarak alınırsa Türklerin kafasında «Batılı mı yoksa Doğulu mu» olduklarını artan bir hızla sorgulatmaya da başlamıştı.

Tabii bu belirsizliğin aslında ABD lehine bir avantaj olduğunu Nisan 1986'da İstanbul'da SİSAV'ın yaptığı Türk - Amerikan ilişkilerinin 40. yılı seminerinde Jed Snyder vurgulamıştı.

Reagan'ın ilk döneminde Dışişleri Bakanlığında çalışan Snyder, gerçi frapan cümleler sarfetmekle ünlüydü ama yine de «Türkiye'nin sınırları kesin çizilmemiş kimliğinin aslında bölgede rol oynamasını kolaylaştırdığı» şeklindeki görüşünün altını çizmek gerekiyordu.

Snyder, «Amerika'nın yapamayacağını, Türkiye bu yüzden daha rahat yapar» diyordu.

Nitekim bir İslâm ülkesi olan Türkiye, kendinde İslâm'ın Parlamentoda temsil edilerek meşruiyete çekilişini bastırarak ilerde daha büyük tehlikelere gebe kalırken komşularında İslâmi canlanmayı kışkırtacak tehlikeli tekliflerle karşı karşıya geliyordu.

ABD 1980 ortalarından itibaren Doğu Anadolu'da bir röle istasyonu kurulmasına izin vermesi için Ankara'ya baskıya başlamış, konu Amerika seyahati sırasında Özal'a da açılmıştı. Özal, teknik yönden incelemelerin yapılmasında bir sakınca görmediğini belirtmekle birlikte ABD'ye kesin bir cevap vermeyerek teklifi geçiştirmişti.

Neydi röle istasyonu?

Amerika'nın Sesi Radyosu (Voice of America) yeryüzündeki 74 verici ve ara istasyonu ile Washington'da yapılan yayınlarını kısa ve orta dalgadan yeryüzüne dağıtıyordu. Washington'un Doğu Anadolu'ya nakletmeyi düşündüğü Yunanistan'daki röle istasyonunun temel görevi Sovyetler Birliği'ndeki İslâm Cumhuriyetleri Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan'a yönelik yayınlar yapmaktı.

Brzezinski, yine U. S NEWS and WORLD REPORT dergisinin 30 Haziran 1986 tarihli sayısında bu girişimin arkasındaki niyeti şöyle anlatıyordu:

«Sovyetlerin Körfez'de tehlike olmaktan çıkmasını sağlamanın yollarından ilki dahili meşguliyetlerini arttırarak saldırganlıklarını kırmak, ikincisi de Cumhuriyetlerdeki milli ve dini duyguları teşvik etmekten geçiyordu.

SSCB içindeki Müslümanların siyasi bilinci arttırılarak Moskova'nın SSCB sınırları dışındaki İslâm ülkeleri üzerindeki niyetleri bozulabilirdi.»

İşte Doğu Anadolu'ya role istasyonu kurarak sayıları Rus nüfuza oranla giderek artan SSCB topraklarındaki 50 milyon Müslümanı kışkırtmak taktiğinin amacı buydu.

Direk bağlantılı olduğu şüpheli olsa dahi bu konunun gündemde olduğu günlerde Türkiye toprakları ayrıca SSCB'deki müslüman azınlığın Moskova'nın başına nasıl dert olacağını anlatan ABD'li konuklarla dolup taşıyordu.

Bunlardan birisi de resmi nitelikli ABD Haberler

Servisinin (USIA) finansmanıyla Türkiye'de konferanslar veren Prof. Darrel Hammer idi.

ABD Indiana Üniversitesi Sovyetologlarından Hammer gizli olduğunu söylediği dokumanlara atıfta bulunarak verdiği «Milliyetçilik Sorunlarının Sovyet Dış Politikasına Etkisi» konulu konferansta SSCB'nin Türk ve Müslüman bölgelerinde meydana gelen nüfus patlamasının Moskova'yı kaygılandırdığını belirtiyordu.

Hammer, «bir teşkilâtın Rusya dışına kaçırmayı başardığı bilgilere göre şu anda Ruslar SSCB'nin toplam nüfusunun yüzde 52'sini meydana getiriyor. 1995 de bu rakam yüzde 49'a düşecek. SSCB aniden çoğunluğu Türkçe konuşan Müslüman bir devlet, Ruslar da bu devletin azınlıkları durumuna geçecekler» diyordu.

Söyledikleri mutlaka doğru, üzerinde durmaya değer bilgilerdi. Ancak bu bilgiler üzerine kurulmuş kışkırtma stratejisini Türkiye toprakları üzerinde kurulacak bir röle istasyonu aracılığı ile yürütmenin Moskova'nın tüylerini nasıl diken diken edebileceğini, Doğu Anadolu'da ve Batı Avrupa'daki Türkler arasında nasıl etnik tahrikler başlayabileceğini tahmin etmek güç değildi.

Tabii, ABD'nin İran devriminden sonra «kontrolü dışındaki İslâmî hareketler» konusunda çaldığı alarm zilleri Batı basınının dikkatlerinin Türkiye üzerine dönmesini de sağlamıştı.

12 Eylül 1980'de Silâhlı Kuvvetlerin yönetime el koymasındaki motivasyonlardan birisinin de «irticaî hareketler» olması bu ilginin giderek artmasına yol açmış, gelen yabancı gazetecilerin çoğu en azından bir adet «irtica hortluyor» yazısı yazmadan edememişti.

Bu yazıların dozajı, 6 Kasım seçimlerinden sonra Turgut Özal'ın işbaşına gelmesinden sonra daha da artmıştı. Bu artışın gerekçelerinden birisi de, sanki anormal bir şeymiş gibi, Turgut Özal'ın «Müslüman bir aileden gelmesiydi».

Bu yayınlardan bazıları özetle şöyleydi:

The Middle East: Türkiye'de politikacılar ve gazeteler fundementalist hareketler için alarm çalıyor. Çünkü İstanbul'da kadınlar gazete okumamaya, televizyon seyretmemeye, camilere sağ adımlarıyla girmeye zorlanıyor.

Washington Times (Martin Sieff): Türkiye bir İslâm devrimine yenik düşerse NATO'nun güney kanadı Boğazları kaybedebilir. O yüzden Türkler müfrit İslâmcılığı soruşturuyorlar.

Alman ARD TV'si (Peter Mezger): Bir tören sırasında Anıtkabir'e doğru yürüyen Özal gösterilerek

«adımlarla Atatürk'ün mezarına doğru, zihinleriyle geriye doğru gidiyorlar, bu yüzden Türkiye'de sadece solcular ordunun yanında yer alıyor. Zira politikacılar değil, ordu Batılı bir politikanın garantörü» deniyor. Programda Özal'ın «51 milyon nüfus ile gittiğimiz yeri titretecek bir milletiz» dediğine atıfta bulunarak «fazla titretmesinler diye Arap'lar Türkiye'ye çok para vermiyor» görüşü savunuluyor.

Alman 2. Kanalı (Peter Scholl Lotour): «Atatürk'ün üzerinde Allah'ın gölgesi» adlı programda 1999'da tamamlanacak Kocatepe Camii'nin «Anıtkabirden daha muhteşem» olacağı savunuluyor ve «Avrupa ile İslâm dünyası arasında sallanan Türkiye'de son sözü her zaman olduğu gibi yine askerler söyleyecek» deniyor.

DPA: «Gericilik korkusu Türkiye'yi sarıyor. Türk basınında başlayan kampanyanın ana teması İslâm dünyasının biricik laik ülkesi olan Türkiye'nin fanatik müslüman grupların bir İslâm Devleti kurma çalışmalarıyla tehdit altına girmesidir.

AFP: «Türkiye'de Kur'an ve İslâmiyetle ilgili kitapların satışında son yıllarda müthiş bir artış oldu.»

Frankfurter Rundschau (Gerd Hohler): «Uzun süreden bu yana dini yenilik kıvılcımı aşırı dincilerin komplocu kurslarından, devletin müsbet düşünceli, realist devlet dairelerine atlamış gibi görünüyor. Milli Eğitim Bakanı Dinçerler Darwin'in teorisini 'Allahsız' bularak ders kitaplarından çıkarttırdı, aşırı dindarların kalesi olan Konya'da bir adam Ramazanda sokakta sigara içtiği için cezaya çarptırıldı. Ankara'nın ilçelerinden birisinde belediye başkanı erkeklerle kadınların ayrı belediye otobüslerinde seyahat etmesini teklif etti.»

Frankfurter Allgemeine (Wolfgang Gunter Lerch) «Türkiye, eski benliğini bulmak için geçmişten cesaret almaya niyetli gibi görünüyor. Atatürk inkılâplarından bazıları kaybolmuştur. Askerler ve dengeli po-

litikacılar, bu yolun ülkeyi bir daha içinden çıkamayacağı uçurumlara gitmemesini temin etmek zorundadırlar.»

C. S. Monitor: Türkiye'de irticanın tırmanması ve ülkenin topyekün İslâmlaştırılması için bazı komşu ülkelerin başlattıkları kampanya Türk liderleri, politikacıları ve aydınları arasında kaygılara neden olmaktadır. Sayılan olaylar arasında Denizli yakınlarındaki bir köyün muhtarının namaz vaktinde kahvehanede TV seyredenlerden 50 dolar ceza alınacağını bildirmesi de vardır.

Amerika'nın Sesi Radyosu: «Belçika'daki Türk işçi topluluğu arasında din istismarının önlenmesi ve irtica eylemlerinde bulunan Türk din görevlilerinin işlerine son verilmesi için bir kampanya başlatıldı.»

General Anzeiger: «Devletin şer'î kurallara göre yönetilmediği gerekçesiyle, yurttaşlar son zamanlarda vergi ödememek ve yurtdışından gelen havaleleri kabul etmemeye çağrılıyordu. Aşırı dincilerin cinsiyet ayrımı yapılması yolundaki taleplerinin tonu giderek âşikâr hale gelmiş, aynı şekilde Arap alfabesi çağrısında bulunulmuştu. Aşırı dinci gruplar bir Humeyni rejimi kurmak amacıyla laik devlete karşı savaş açmışlardı.»

Middle East Times: «Türk gençliği giderek İslâm Fundementalizmine kayıyor. Genç müslümanlar, hatta adlarını modern Türk isimlerinden Koray, Tolga, Cem'den Mohammed ve Moustafa'ya çeviriyorlar. Bu akımlardan bazılarının amacı Türkiye'de şeriatın geçerli olacağı bir İslâm Devleti kurmak.»

Le Monde (Peroncel-Hugoz): Yazar, «Türkiye ve İslâm: «Kemalizmin Günbatımı» başlıklı yazısında İslâmcıların eğitim sektörüne sızmayı başardıklarını, Atilla İlhan gibi sol aydınların İslâm'ı seçtiğini anlattıktan sonra «hatta bir bakkal bana Batı'da birçok Hristiyanın İslâmiyeti seçmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi» diyor.

N. Y. Times: «Türkiye'de öğrencilerin okula türbanla gitmesi yasaklandı. Karar sol çevrelerde memnuniyetle karşılanırken sağda eleştirildi.»

Almanya'nın Sesi (Willy Stoyl): «TRT Genel Müdürü Toskay Türkçe sözcüklerin yerine 203 Arapça sözcükten oluşan bir liste hazırladı, yayınlarda alkollü içki reklâmı yasaklandı. Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve kişiliğinde anlam bulan Türk Ordusu bu tür İslâmî canlanmalara daha fazla tolerans göstermeyecektir.»

Enformasyon kaynağı bakkallar, kahveler ve Türk gazetecilerin dışına taşan bir başka grup analist ise meseleye daha farklı yaklaşıyordu:

Örneğin Duke Üniversitesinden Bruce Kuniholm şöyle diyordu:

«Türkiye'de irtica konusundaki son karışıklıkların nedenini İslâm'ın yükselişinde değil, 1946'dan sonra diğer fikir akımlarıyla birlikte dindar insanların da kendilerini giderek daha kompleksiz ifade edebilmesinde aramak gerekir. Bu tarihten önce, örneğin köylüler şehirlerin ana caddesinde dolaşmaya utanır, ana caddelerde kasketli insanlara rastlanmazdı. Şimdi tüpgazlı köylüler kentlerin en gözde parklarının başlıca müşterisi. Bu değişim kentlileri çok kızdırıyor. Tabii köylülerin Türk sosyal hayatında daha fazla görünür olmaya başlamış olması, dine bağlılıklarını korudukları için, İslâm'ın da daha çok görünür olmasına yol açıyor. Kentlileri kızdıran bir başka olgu da bu.

1960'dan önce Türkiye'de sol görüşlüler, değil sosyalist olduklarını açıkça söylemek, 'solcuyum' dahi diyemezlerdi. Bugün askerler bile 'bir sağ, bir de sol parti bulunsun' diyor.

Demek ki yükselen bir tek İslâm değil, genel fikir hayatı.

İrtica hortluyor gürültülerinin altında aslında kentlilerin yaşam bölgelerinin farklı değer yargıları

olan köylüler tarafından işgal edilmeye başlanmış olması yatıyor.

Kentlileri kızdıran bir başka olgu da 1946'ya kadar devletin tek radyosundan Mozart dinlemek zorunda kalmış olan köylülerin, oy vermeye başlamalarıyla birlikte cesaretlenerek devletin insanı uyutan resmi müziğine Arabesk'i alternatif olarak çıkarmaları.

İslâm'ın yükselişini de ben bu çerçevede düşünüyorum. Yani müziğin, giyim tarzlarının, jargonun, değişmesinden ayrı tutmuyorum.

Türkiye son 20 yılda giderek Kentlileşti. Fakat bu kentlileşmeyi yaratanlar köyden geldiği için demek ki aslında Türkiye köylüleşti. Bu köylüleşme kırsal kesimin değer yargılarının kentlerde daha fazla göze batmasını sağladı. Hattâ 1968'lerde kentli, seçkin ailelerin çocukları olan teröristler kuşağı 1980'lerde yerlerini köylü terörist gençlere terketti. Bugün Türk hapishanelerindeki gençlerin yüzde 82'si köy kökenli.

Türkiye'de son yirmi yılda sadece İslâm yükselmedi, sosyalizm de yükseldi, demokrasi fikri de yükseldi. Türkiye'de düşünce özgürlüğü ve insan hakları diye sorunlar bulunduğu ortaya çıktı, bütün fikir akımları yükseldi.

Bir başka düşünce de tabii köyden kente göç sırasında doğan ahlâki boşluğu politikanın dolduramaması üzerine dinin devreye girmesi.

Bu arada tabii 12 Eylül öncesinin faturası kendilerine çıkarılan gençler konusu da var. Bunlar korkularından siyasetten uzaklar, Türklerin muhafazakâr yapısı onları eğlence ve yaşıtları kızlardan uzak tutuyor. Bu gençler düzene, 'yeni bir şey olduğu için' İslâm'a yönelerek başkaldırmış olabilir. 1968'de de iyi aile çocukları için 'anarşist olmak' yeni bir şeydi.

Bu yüzden, Türkiye'de İslâm'ın görünür olmaya başlamasının, ne Batı için, ne de akıllıca ele alırsa Türkiye için bir tehdit olduğunu sanmıyorum.

ABD Kongresi araştırma servisi Türkiye rapor-

törlerinden Ellen Laipson ise «irticayı» şöyle tahlil ediyordu:

«Türkiye'de siyaset kişiler üzerine kurulu olduğundan laikler ile İslâmcılar arasındaki mücadele, sorumlu bir hükümete kavuşmaktan ziyade, kendi etki alanlarını genişletmek amaçlı sağ ve sol elit tarafından kışkırtılıyor. Türkiye'de istikrarın faturası, bu yüzden, her seferinde İslâm'ın üzerine baskı kurulması ile sonuçlanıyor, ki bu da İslâm'ın her seferinde daha militanca ortaya çıkışına yol açıyor.»

Nihayet, Türkiye üzerine üç kitap yazmış olan ABD Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu ve Güney Asya İstihbarat ve Araştırma Dairesi Başkanı George Harris de İstanbul'daki söyleşimizde yönelttiğimiz sorular üzerine şu tahlilleri yapıyordu.

— İslâm'ın yükselişini nasıl yorumluyorsunuz?

— 1950'lerde Türkiye'ye geldiğimde siyaset henüz açılmaya başlanmış, Türkiye'yi 1960 müdahalesine götüren koşullar yeni yeni ortaya çıkmıştı. 1950'lerde değinmek bile mümkün olmayan konuların sayısı hayli fazlaydı. 1960'larda ise 1950'lerde değinmek bile mümkün olmayan konular Türkiye'nin gündemine geldi. Din, sol, özgürlük, işkence gibi. Şimdi ise askeri dönem hakkında yazılan kitaplarda yöneticiler açıkça suçlanabiliyor. Oysa 1950'lerde seçim meydanlarında «ben Müslümanım» veya «ben sosyalistim» diye bağırmak dahi ters bir karakol komutanının bağıranı günlerce hapsi ile sonuçlanabilirdi. Muhalefet yapmak «ihanet etmek» ile eşanlamlıydı. Şimdi ordu da sol partisiz demokrasi olmayacağını biliyor.

— İnanç düzeyinde nasıl Türkiye bugün?

— 1950'lerde örneğin yüksek tahsil yapmış olanlar camiye gitmezdi. Bugün gidiyor. İnsanların kıyafetlerinde de siyasi manifesto düzeyinde değişiklikler görüyorum. Geçmişte İslâm elbiselere daha az yansırdı. Bunu, gericiliğin dirildiği kanısına vardığımdan değil, ibadet eden insanlar üzerinde daha az baskı

olduğunu hiseettiğimden söylüyorum. Tabii bu baskının azalması bütün siyasî düşünce türleri için geçerli.

Türkiye, bana, hâlâ en laik İslâm ülkesi olarak görünüyor.

— Bu söylediklerinizi Washington'un, alarm zilleri çalan resmi politikasıyla pek uyuşmuyor.

— Bu benim şahsî kanım. Çünkü İran devriminin Türkiye üzerinde dinî açıdan fazla etkisi olacağını düşünmüyorum. Bir ara İran'daki Şiî oluşum Türkiye'yi fazla tanımayan analistlerde panik havası estirmişti. Sonra aniden farkettiler ki Türkiye'deki Şiîler, yani Alevîler, İran'ın aksine, Türkiye'deki sünnîlerden daha liberal. Ayrıca din ağırlıklı MSP açık olduğu günlerde aldığı en fazla oy oranı yüzde 12 idi ki bu sonraları daha da düştü. Bu oy oranı, bana «irtica canlanıyor» manşetlerinden çok daha anlamlı gibi geliyor.

Demek ki Türkiye'ye daha serinkanlı bir bakış da mümkündü.

KEMİKLERİNE KADAR TİTRİYORLAR

ABD Başkan Yardımcısı George Bush, 1986 Mayısında Bahreyn Emiri Şeyh İsa Bin Salman el Khalifa'ya Başkan Reagan'dan getirdiği mektubu vermiş, içeriği açıklanmayan mektup konusunda bilgi veren Bush'un sözcüsü Martin Fitzwater, mektubun «bölgenin güvenliği üzerinde durduğunu» belirtmişti.

Bu görüşmenin perde arkasını almak elbette güçtü, ancak Bush'un Amerika'ya döndükten sonra yaptığı basın toplantısında söylediklerinden bazı ipuçlarını edinmek mümkün değil miydi?

Bush ne diyordu?

«Körfezde dengelerin değişmesi ile sonuçlanacak bir duruma tahammül edemeyiz. ABD Körfez İşbirliği Konseyi (Gulf Cooperation Council) ülkelerine olan taahhütlerine sadıktır.»

Bush'un atıfta bulunduğu Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), Suudi Arabistan, Bahreyn, Umman, Katar, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin bir araya gelerek kurdukları ittifakın ta kendisi idi.

1980 sonrasında Türkiye'nin ilişkileri ve özellikle askeri ilişkileri gelişen ülkeler de SSCB'yi güneyinden çeviren Pakistan ve Çin ile birlikte bu ülkelerdi.

Türkiye dahil hepsinde üç ortak özellik göze çarpıyordu:

1 — Çin hariç hepsinin İslâm ülkeleri olmaları ama İslâm'ın tehdidi altında olmaları.

2 — Demokrasi ile yönetilmemeleri.

3 — Amerika'nın en yakın müttefiki olmaları.

Bu ülkeler arasındaki ilişkinin, Duke Üniversitesinden Bruce Kuniholm'a göre, «Batı'nın Körfez petrolüne ulaşımını garanti altına aldığı için» Haig'in de açık açık söylediği gibi Washington tarafından teşvik edildiği düşünülürse akla iki soru geliyordu:

1 — Bu İslâm ülkeleri ABD müttefiki oldukları için mi İslâm'ı demokrasi içinde eritebilecek çağdaş demokratik rejimlerle yönetilmiyorlardı?

2 — Yoksa İslâm'ı demokrasi içinde eritebilecek çağdaş rejimlerle yönetilmedikleri için mi ABD ile müttefik oluyorlardı?

U. S NEWS and WORLD REPORT dergisinin 21 Nisan 1986 tarihli sayısına göre «1980 başlarında «Körfez'in tüm patronları kemiklerine kadar titredikleri için», ABD'nin askeri desteğini memnuniyetle karşılayacaklarını belirtiyor, ancak bunun büyük gürültülerle gerçekleştirilmesi işlemine karşı çıkıyorlardı. Örneğin ABD'ye bir kriz ânında üs garantisi vermiş olmasına karşın Bush'un ziyareti sırasında ABD uçak gemisi Enterprise'in kıyıdan görünecek şekilde Bahreyn önlerine demirlemesine bile izin verilmemişti.

Demek ki KİK üyeleri bir yadan ABD'nin garantilerinden faydalanıyor, diğer yandan da bu garantilerin fazla görünür hale gelmesinin bölgede SSCB'yi de güç gösterilerine tahrik edeceğine inanıyorlardı.

Ancak Beyrut'taki Amerikan Üniversitesinin öğretim üyelerinden Ghassan Salame'nin IHT gazetesinde yayınlanan bir makalesine göre Körfez ülkeleri SSCB'den ziyade asıl birbirlerinden korkuyorlardı. Suudi Arabistan'ın konsey içinde bir lider olarak sivrilmesi, diğer beş ülkeyi bu liderliğin günün birinde Suudileri beşlerin içişlerine müdahale edebilecek cesarete kavuşturabileceğinden, hatta meşruiyet kazandıracağından endişe ediyorlardı.

Tabii bu beşlerin hiç biri böyle bir tehdidi gözönüne almadan KİK ile ilişkilerini daha derinleştiremezlerdi. Ayrıca Kuveyt, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin yöneticileri, bölgede öne fırlamış bir

Suudi rolünün İran'ın kendilerine karşı daha agresiv olmasıyla sonuçlanabileceğinden de çekiniyorlardı.

Kuveyt'in, diğer beş müttefikinin imzaladığı KİK çerçevesindeki Körfez Dahili Güvenlik Anlaşmasını» bugüne kadar imzalamaktan kaçınmasının nedeni de bu kaygılardı.

Körfez ülkelerinin aslında, birbirlerinden Sovyetler'den daha fazla korktuğunun bir başka göstergesi de Bahreyn'deki başarısız darbe girişiminden sonra KİK çerçevesinde kurulması kararlaştırılan «Arap Kalkan Kuvvetleri» adı altındaki Arap Çevik Kuvvetinin hâlâ mütevazi bir askeri birlik olmaktan öteye geçememesiydi.

Demek ki;

1 — Körfez'de ABD'nin askeri birlik bulundurmasından SSCB'nin de aynı şekilde hareket etmesini meşrulaştırabileceği gerekçesiyle çekiniyorlardı.

2 — Kendileri de güçlü ordular kurmuyor, çünkü kendi ordularını kendi rejimlerine tehlike olarak görüyorlardı. Hatta Suudiler, ABD'nin bütün baskılarına karşın ordularını milli askerlik sistemine geçirmiyor, monarşiye bağlı 35 bin kişilik muhafız gücünde direniyorlardı.

Tabii burada ABD'nin bir tür özel sektör enteli-jans servisi gibi çalışan Rand Corporation'ının bir analizinin de altını çizmek gerekiyordu. Rand, 1985'-de yayınlanan yıllığında «Bir Suudi pilot ya da yer personeli yetiştirilmesinin, Amerikalılara harcanan sürenin iki katına malolduğunu» belirtiyordu. Yani kibar bir dille, Suudilerin bedevi süvariliğinden jet pilotluğuna geçişinin hayli masraflı olduğunu vurguluyordu.

Bu durumda Körfez'i kim koruyacaktı?

İşte Türkiye'nin 1980-84 arasında Devlet Başkanı Evren'in «Türkiye Batısız da yapar» cümlesiyle zirveye çıkan ve halen statüsünü koruyan «Ortadoğululaşma süreci», Körfez ülkelerinin bu arayışlarının en tepede olduğu döneme tesadüf ediyordu.

Türkiye'nin giderek daha «Ortadoğulu bir kimlik kazanmak sürecine girmesi» elbette kapsamlı bir anlayışı içeriyordu. Örneğin Türkiye'nin İran'dan kaçan musevilere sınırlarını açmasının getirdiği övgüler son on yılda Amerikan basınından aldığımız övgülerin on katından fazlaydı. Geniş kapsamlı oluşumun uçlarından birisi buydu. Bir başka ucu da savunma açığı içinde kıvranan Körfez İşbirliği Konseyi üyeleri ile başta Suudi Arabistan olmak üzere Türkiye'nin savunma mekanizmalarının, Ankara'ya döviz getirici mahiyette entegrasyonuydu.

Neydi bu entegrasyon?

Araplar öteden beri ABD'nin yüksek eğitim standartları ve modern silâhlarına sahip olmak istiyor, ancak NATO üyesi olmadıkları için bu hizmeti isterken, veren de, alan da siyasi sorunlarla karşı karşıya kalıyordu. ABD'nin bu işi direkt yapması SSCB'yi de bölgeye davet ederdi. Oysa Amerikan savunma know-how'ini onlara ucuz, Washington'un onayı dahilinde ve içişlerine tehdit olmadan devretmeye en müsait aday Türkiye idi. Üstelik Türkiye'nin Batı Avrupa'dan soyutlanmış olması bu hizmeti vermeye Ankara'yı daha da gönüllü kılıyordu.

Bu oluşumun Washington tarafından benimsendiğinin işareti «Suudi Arabistan'ın yeni bir İran olmasına izin vermeyiz» cümlesi ile Başkan Reagan'dan gelmişti.

Ancak bu gelişmelerden rahatsızlık duyan ülkeler de yok değildi. Örneğin Sovyetler, Körfez'de danışman dahi olsa herhangi bir NATO varlığının karşısında olduğunu 1984'de bir nota ile Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığına bildirmişti. Bu notanın cevapsız kalması için iki neden vardı:

1 — Herşeyden önce Suudi Arabistan'ın hangi ülkeden askeri danışman alacağı kendi bileceği bir işti.

2 — Bu hizmeti Türkiye'den alması, Türkiye'nin ilerde yapacağı başka hizmetlerin örneğin ABD Çevik

Kuvveti'ne geçiş kolaylığı sağlamasının taahhüt altına alınmasını kolaylaştırabilirdi.

Peki Türkiye'nin üstlendiği bu misyon handikaplarla sonuçlanabilir miydi?

1985 Genelkurmayında ziyaretine gittiğimiz üst düzeyde bir general Arap ülkeleriyle askeri alanda işbirliği yapılması konusunda şöyle demişti:

«Kastedilen bir askeri ittifak değil, hizmet ve mal ihracından ibarettir.»

Kastedilenin bu maksadı taşıması gayet mümkündü. Ancak askeri danışman ihracından çıkabilecek siyasi sonuçları kontrol edebilmek de mümkün müydü?

«Mümkündür» diyorlarsa, Türkiye'ye döviz bulmak amaçlı bu girişim elbette ki Türkleri memnun ederdi.

Ancak generalin «tabii bizim irademiz dışında da gelişmeler olabilir» cümlesiyle koyduğu rezerv belki de artık askeri dostluklara girmiş Türkiye'nin Körfez'de 'olup olmamak' tartışmalarını geride bıraktığının habercisi oluyordu.

Peki bu dönem süresince Milli Savunma Bakanlığı yaptığı için belki de konuyu herkesten daha iyi bilen Ümit Halûk Bayülken, Türkiye'nin Körfez'e askeri danışman ihracına geçişinde herhangi bir telkin veya teşvike tanık olmuş muydu?

1986 ortalarında, terfi sırası gelmiş olmasına karşın Bayülken Milli Savunma Bakanı olduğu gün emekliliğ dilekçesini veren albay kardeşinin İstanbul'daki evinde saatler süren sohbetimiz sırasında bu iddiayı sürekli reddediyordu:

«Sizin bakanlığınız döneminde Türkiye ile aşağı yukarı Türkiye'deki rejimi andıran Körfez ülkeleri ve Pakistan arasında savunma mekanizmalarının entegrasyonu adımı atıldı» diye girdiğimiz soruyu «bunu ilgi göstermek ve karşılıklı yarara dayanan bir takım bağlar kurmak gayretleri» şeklinde düzelttikten sonra yine dinlemeye başlamıştı:

— Yine o döneme baktığımızda ABD ve Körfez'deki müttefikleri, Körfez'de bölge-dışı bir askeri varlığın karşı bölge-dışı güçleri, örneğin Sovyetleri de Körfez'e davet edebileceğinden kaygı duyuyordu. Oysa hem bir bölge ülkesi olan hem de NATO üyesi olan Türkiye, ABD'nin Körfez'e aktarmak istediği know - how'u aktarmakta ABD'den daha kompleksiz davranabilirdi. Böylece Körfez'e hem dolaylı olarak Amerikan askeri eğitim doktrini enjekte edilebilirdi, hem de bu direkt Amerika tarafından yapılmamış olurdu. Bu bağlamda ABD Dışişleri Bakanı Haig'in «bölgede

stratejik konsensüsü teşvik ettik» cümlesini hatırladığımda bende Washington'un bu oluşumu teşvik ve telkin ettiği izlenimi uyandı. Bakanlığınız döneminde, «bölge gücü olarak siz Körfez'de bizim yapabileceklerimizden çok daha fazlasını yapabilirsiniz» şeklinde cümleler duymuş muydunuz? Ya da bizim çözümlememizi hatırlatan bir izlenim edinmiş miydiniz?

Bayülken, açıkçası «Amerika size baskı yapmış mıydı» anlamına gelen bu dolaylı cümlelerden biraz sıkıldığını ima ettikten sonra şöyle konuşmuştu:

— Şimdi bakın, düşüncelerim ve tecrübelerim, bir çok insanın edindiği izlenimlerin çok dışında. Şundan dolayı: Bu kadar senedir devlet hayatında dosya gördüm ve altı seneye yakın da bakanlık yaptım. Ben hiç bir şekilde Türkiye'ye tazyik anlamında, normal bir münakaşa dışında bir şeyle karşılaşmadım. Adım dolayısıyla mı yoksa talihli miyim bilemiyorum. Böyle baskılar kime yapılmış onu da bilemiyorum. Ben altı seneye yakın hizmetim esnasında böyle bir şey görmedim, hayatımda da görmedim. Herhalde bunlar normal diplomatik konuşma dışında gözkorkutma yapacaklarsa başka yerlere gidiyorlar. Onun için benim bu söylediğiniz konuya ilişkin değerlendirmem tamamen serbest bir şekilde yapılmıştır.

Bende, kendimle ilgili şeyler anlatmayı propaganda ederek eski tabiriyle bunları örtülü tutmak duygusu da çok kuvvetlidir. İşte bu yüzden hatıralarla ilgili konuşmalar bunların üzerini kaldırdığı için bazen sıkıntı da çekerim. Meselâ «Ege'de FIR hattının denizin ortasına yakın bir yerden geçirilmesiyle ilgili notam ve Petrol Ofisi'ne Ege'de petrol arama izni ne zaman verilmiştir?» diye sorsam siz dahi bilemezsiniz. Oysa «The Egean Threat» adlı Yunan broşürünü açacak olursanız Türk tehdidinin 1973 senesindeki notam kararı ile başladığını söylerler. Kimdir o dönemde Dışişleri Bakanı?

Irak petrol boru hattı konusunu kimin müzakere ettiğini ve dokuz ayda imzaladığını bilir misiniz?

Bunları anlatmaktaki maksadım Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin arzettiği devamlılığı vurgulamak.

Benim de mensup bulunduğum diplomat kuşağı BM'deki Kıbrıs davası zaferini takiben 1960'da Ankara'ya gelip siyaset planlamanın başına geçtiği zaman bölgede ve 3. Dünya'da Türkiye'nin çok sıkı ilişkiler kurması gerektiği kanaatine vardık. Nitekim 1960 yılında bakan yardımcısı sıfatıyla Mısır'ı ziyaret ederek Nasır ile bir görüşme tarafımdan gerçekleştirildi. 1964 yılında Çin ile ilk kapalı temas Cezayir'deki bir uluslararası toplantı sırasında yine tarafımdan gerçekleştirildi. Yani bizim nesil Türk dış politikasında önemli bir rol oynamaya başladıkları zaman bilhassa bölge ve Afrika devletleri politikamızda ağırlık kazanmıştır. Bu faaliyetimize uzaktan bakanlar Kıbrıs meselesine bağlarlar. Kıbrıs'ta ilerde hâdiseler çıkabileceğini tahmin ediyorduk ama ortada henüz hiç sorun yokken dahi Afrika ve İslâm devletlerine özel bir önem verilmesi gerektiği kanaatindeydik.

Afrika'da örneğin Zambia, Gana, Kenya'dan güneye indiğinizde tek kişi ya da kabilenin yönetiminde ülkeler vardı. Oraya kim gidip onunla arkadaşlık kurarsa uzun bir süre BM'de rey alırdı. O döneme ait Hariciye dosyaları karıştırıldığında görülecektir ki bu ülkelere müsteşar düzeyindeki genç arkadaşları geçici sıfatla büyükelçi olarak göndermek teklifleri vardır.

Gerçi bizim düşündüğümüzü sonradan İsrailliler yaptılar ve aşırılığa kaçana kadar da Afrika'dan daima rey aldılar. Fakat aşırıya kaçan tabiatıyla sonunda bunun faturasını öder; onun için başarılarını sonuna kadar götüremediler; çünkü haksızca hareketlere girdiler. Bunu biz onlardan önce istedik ama yapamadık. 5 - 10 bin dolarlık bütçelerle bazı devletlere su tesisatı kurmaları için teknik yardım yaptık, sefaret sayısını arttırdık. Tabii teknik yardım yaparken bunun mukabilinde o memleketlerde yeni pazarlar bulmayı da umuyorduk.

Şimdi bu başlangıcı koymanın nedeni şu: Bu gelişmeler dikkate alınırsa Türkiye Cumhuriyeti devletinin, bakın hükümet demiyorum, çünkü hükümetler gider ama milletle devlet kalır. Kararlarının nasıl devamlılık arzettiğini gösteriyor.

Türkiye Cumhuriyeti'ne şunu yap, bunu yap, şununla arkadaş ol demek kolay değildir. Hattâ benim gördüğüm kadarıyla İngiltere ve Batı Almanya bu hususta ABD'nin arzularına ve siyasi düşüncelerine Türkiye'den çok daha fazla maruz kalmış hatta etkilenmiştir. Biz o kadar etkilenmeyiz.

Şimdi gelelim 1980 - 83 devresinde savunma ilişkilerinin artmasına.

Demek ki Dışişleri Bakanlığı, ki politikayı asıl hazırlayan yerdir, yayılma, açılma, pazar arama siyasetine 1960'dan itibaren başlamış. Bu eğilim bazen hızını kaybetmiş, bazen başına agel kefiye takıp müzakere sırasında «namaz vakti geldi» diyerek evsahiplerinin de şikâyetine yol açan durumlar olmuş.

Ama genel eğilim devam etmiştir.

— Peki 1980 - 83 döneminde durum nedir?

— Biz hem hükümet olarak hem de genel temayülün prizmada toplanmış kısmı olarak şu düşüncedeydik: İmalât sanayiimizde ve eleman durumumuzda öyle bir birikim vardı ki biz bunu daha iyi kullanmak istiyorduk. O halde ne yapabilirdik? Bir silâhı satın aldığımız zaman o para bir bakıma boşa gidiyor, çünkü teknoloji çok sür'atle değişiyordu. Ayrıca birçok devlet özel olsun, kamu olsun, karma olsun bünyesinde üretilen savunma malzemelerinin satışından çok para kazanıyordu. Örneğin bir tarafta 80 - 90 milyar borcu olan Brezilya, diğer tarafta silâh satışından 1 milyar Dolar'a yakın gelir sağlıyordu. Bütün bunlar incelendikten sonra dendi ki, «bir silâhı eğer kendimiz üretebilecek veyahut ortak yapım olarak imal edebileceksek o şekilde ele alalım». Türkiye'nin ihtiyaçları belli. Hiç bir askeri sanayi kısıtlı sipa-

rişlerle yaşayamaz. O halde ne yapacağız? İhraç edeceğiz. İhraç etmek için imkânlar şunlardı:

1 — Batı Avrupa'daki ortak yapımlara gireriz, herkesin kendine göre bir yüzdesi vardır, biz de payımızı alırız. Fakat 1974 sonrasında çalkantılı ve şartları başka türlü olan hükümetler zamanında epey fırsatlar kaçırmışız. «Biz yapar mıyız, yapamaz mıyız?» diye tereddüt etmişiz. Bakın burada bir parantez açayım. Hâlâ diyorlar ki Ortak Pazar'a girersek Türk sanayii yok olur. Yani kendimizi küçük görme hali hâlâ mevcuttur. Ortak Pazar'a girersiniz, yürümedi bir sürü fren hükümler vardır, o da olmadı çıkıp gidersiniz. Ortak Pazar'a girmek esaret değil ki. Ayrıca siyasi faydaların dışında yeni teknoloji kullanmak fırsatını buluyorsunuz. O şirketlerle içiçe giriyorsunuz. Zararlı olurmuş; peki o şirketlerin zararı Ortak Pazar'da olmadığınız zaman yok mu? Bugün Türkiye'deki sosyal demokratlar dahi yürürlükteki ekonomik sistemi iktidara gelirlerse devam ettirip ettirmeyeceklerini tartışıyorlar. Peki bu ekonomik sistemin en mükemmel olduğu yer neresi? Ortak Pazar.

2 — Şimdi gelelim bölgesel savunma işbirliğine. Düşündük ki Batı'ya ihraç imkânları kısıtlı fakat bilhassa İslâm ülkelerinde müşterek çalışabileceğimiz memleketler var. Hangileridir bunlar? Batılı müttefiklerimizin kendilerini güvenilir gördükleri, yani siyasal istikrar içindeki ülkeler. Bunda da tabi bazı fikirler vardır; onu da bilmiyor değildik; bugün de bilmiyor değiliz. İstikrar görünen yerlerde istikrar bozulabilir, bunların neler olduğunu biz biliyoruz. Ama istikbalde bir gün istikrar bozulabilir diye mevcut istikrardan istifade etmemek akıl alacak iş değildir. Bizim bunlardan yararlanmamız lâzımdı. Bu ölçülere uyan devletlerle işbirliği yapalım dedik. Bu işbirliği yapılacak devletler, ki o zaman petrol bugünkü gibi 11 dolara düşmemişti, gelirleri fazla olduğu için biraz nazlılardı ve Türkiye'nin ne yaptığını henüz bil-

medikleri için kullandığımız parola «gelin görün» oldu.

Suudi Arabistan Başbakanı, Savunma Bakanı geldi. Eskişehir'e götürdük. Enkaz halindeki bir tayyarenin fabrikanın bir kapısından girip diğer kapısından pırıl pırıl çıktığını görünce çok etkilendiler. Hele Ay sınıfı denizaltıların Gölcük'te yapıldığını görünce Suudi Arabistan Başbakanı sordu: «Beyefendi şu içeride çalışanların hepsi Türk mü?» Ben «evet beyefendi» cevabını verince «Maşaallah Türkiye fevkalâde terakki göstermiş» dedi.

Böyle şeyler gördükleri için zaman içinde ilgileri arttı. Bunların ülkelerinde çok ihtiyatlı bir reaksiyon görürsünüz. Bunu normal karşılamak lâzım. Hem paraları bol olduğu için, hem de teknolojisi üstün Batı memleketlerinden «gelin bize yatırım yapın» diye dünya kadar teklif geldiğinden. O yüzden somut bir işbirliğine gitmekte gecikme olduğu zaman üzülüp ümitsizliğe düşmemek lâzımdır. Roma bir günde inşa edilmedi. Herşeyin zamanını kollamak lâzımdır.

Nihayet, çeşitli müzakerelerden sonra Suudi Arabistan ve Kuveyt ile eğitim, malzeme satımı ve ortak yatırım olmak üzere üç alanda işbirliği başlattık. Zaten eğitim kısmında Tunus ile bir sürü şey yapılmış yürüyordu. Bunlar genişletildi ve eminim gelişmeye devam edecek.

Malzeme satımı kaleminde MKE'nin mühimmat satışı başladı. Bizimle bu hususta arzu gösteren devletlere askeri misyon göndererek ya da buradaki askeri okullarda kota vererek eğitimlerini sağladık. Hava subayı, deniz subayı olarak yetiştirdik.

Bunu tamamen arzu edenler ve aynı zamanda siyasi istikrar içinde olanlarla ve Türkiye'ye karşı ilişkiler bakımından bir sıkıntı çekilmeyecek ülkelerle yaptık. Kimseyi zorlamadık. Tamamen arzu üzerine oldu.

Ama görüş birliği olması esastı.

ERDEM NAMAZ KILIYOR

Şubat 1984'de Kral Fahd Bin Abdülâziz'in konuğu olarak Suudi Arabistan'a giden Devlet Başkanı Kenan Evren, dönüşünde Esenboğa havalanında şunları söylüyordu:

«Bölgede cereyan eden olayları gözden geçirme imkânı bulduk. Bu konuda Kral Fahd ile görüş birliği içindeyiz.»

Devlet Başkanı Evren Riyad'a geniş bir heyetle gitmiş, aralarında gazeteciler de bulunan heyet Evren'e Hac görevini ifa ettiği sırada da eşlik etmişti.

Heyette temsil edilen gazetelerin, seyahati tam boyutlarıyla izlemek konusunda okurlarına karşı sorumlulukları olduğundan Evren'in Kâbe'de ihramla çekilmiş bir fotoğrafını yayınlamayı da sorumluluklarının içinde değerlendirmişlerdi. Ancak, Devlet Başkanı'nın ihramlı fotoğrafını yayınlayacak gazetelerin kapatılacağına ilişkin bazı işaretlerin alınması Türkler'in kendi Devlet Başkanlarının ihramlı fotoğraflarını gazetelerde görmelerini önlemişti.

Tabii heyette ihram giyen tek kişi Devlet Başkanı değildi.

Örneğin, giydiği ihramın çözülmesi sonucunda Kaya Erdem'in gayet yapılı bir bakan olduğu ortaya çıkmıştı.

Erdem'in Suudi Arabistan gezisinin renk unsurunu oluşturacağı, Kâbe'de Devlet Başkanı Kenan Evren ile birlikte namaz kıldığı sırada da belli olmuştu.

Erdem, namaz kılmak üzere Evren'in arkasındaki sıraya geçmiş ibadete başlamıştı.

Bir ara Evren sağ kulağını kaşıdı.

Erdem bunu sünnet zannettiğinden başladı kulaklarını kaşımaya.

Türkiye ve Suudi Arabistan, Evren'in bu ziyareti sırasında Ortadoğu'nun iki ılımlı İslâm ülkesi olarak savunma işbirliği olanaklarını müzakere ederken dış dünyada iki enteresan gelişme meydana geliyordu.

1 — Radikal Arapların temsilcisi Libya, Ankara'da, Türkiye'de İslâm'ın bastırılmış olmasından doğan huzursuzluğunu dile getiriyor ve Ankara'daki subay klübü bombalama girişimlerine Libya misyonunun adının bulaşacağı süreç başlıyordu. Bunu da ABD'nin Türkiye'de eğitilen Libyalı subay adaylarının sınırdışı edilmesini öngören telkinleri takip ediyordu.

Türkiye'ye o günlerde gelen çarpıcı konuklardan biri de Libya Tarım ve Toprak Reformu Bakanı Ömer Durda idi. Ankara'daki Libya Halk Bürosunda yaptığı basın toplantısında bir İslâm ittifakı önerdiğinde gazetecilerle arasında şu konuşma geçmişti:

— Türkiye laik bir ülke. İslâm ittifakına nasıl katılacak?

— Türkiye sadece 50 yıldır laik. 600 yıl içinde 50 yıl nedir ki? Elma dalında pişer. Erken koparılsa bile tadı olmaz. Zamanla olur.

— Zamanla olacak nedir? Türkiye'nin İslâmlaşması mı, Libya'nın laikleşmesi mi?

— Bakın çok sarih söylüyorum. Anayasanızda ne yazarsa yazsın camileriniz adam dolu. Türkiye bir İslâm ülkesidir. Kâğıt parçalarına yazılmış kelimeler bunu değiştiremez.

2 — Diğer ilginç gelişme de Evren'in Riyad ziyaretinin İran ve Irak'ın Körfez'den Batı'ya petrol taşıyan tankerleri batıracağını açıkladığı günlere tesadüf etmesidir. Kâğıt parçalarına yazılmış kelimeler hard Murphy bu çerçevede Nisan 1984'deki Körfez turundan Kuveyt'in şartlı izni dışında Suudi Arabis-

tan, BAE ve Dubai'den Çevik Kuvvet'e gerekli geçiş kolaylığı ayrıntılarını bağlamış olarak Washington'a dönmüştü.

Bu ziyaret sonucunda elde edilen gelişme 1986'da daha iyi anlaşılacaktı.

ABD yönetimi uzun süredir Suudi Arabistan'a AWACS ve Stinger füzeleri gibi gelişmiş askeri malzeme satmak istiyor, ancak Kongre'de Musevi Lobisi'nin muhalefetiyle karşılaşıyordu. ABD yönetimi Kongre'yi satışa ikna edebilmek için 24 Temmuz 1986'da tek sayfalık bir rapor ve 17 sayfalık bir satış gerekçesi hazırlayarak Kongre'ye gönderdi.

17 sayfalık satış gerekçesinde İsrail'in askeri gücünün Suudi Arabistan ve Ürdün'e yapılacak silâh satışlarından etkilenmeyecek kadar üstün olduğuna dikkat çekiliyor ve şöyle deniyordu:

«Her ne kadar bu ülkelere satılacak silâhlar bu iki ülkenin ABD politikalarını kayıtsız şartsız destekleyeceği anlamına gelmiyorsa da bu silâhların satılmaması bölgedeki Amerikan menfaatlerini tehdit edecektir. Çünkü Suudi Arabistan'a verilecek AWACS'lar Türkiye'nin NATO bünyesindeki AWACS'ları ile zincirleme reaksiyona sahiptir.

Suudi Arabistan ve diğer ılımlı Arap ülkelerinin silâh isteklerini karşılamak istememizdeki bir başka neden de güvenilir bir müttefik olduğumuz izlenimini vermektir.

Aynı zamanda Suudilerin kendilerini bir dış tehditten koruyabileceklerine ilişkin onlara güvence vermektir.

Suudiler İran ve Irak arasında beş yıldır devam eden savaşın içine sürüklenebileceklerinden endişe ediyorlar. Bu yüzden istikrarlı ve kuvvetli olmaları için yönetim elinden geleni yapıyor, bu çerçevede bölgedeki Batı müttefikleri Türkiye ve Pakistan'ın birbirleri ve Körfez'deki ılımlı Araplar ile iyi ilişkiler geliştirmesi teşvik ediliyor. Körfez'de veya Güneybatı Asya'da gerçekleştirilebilecek herhangi bir Amerikan

müdahalesi için bu ülkelerin şiddetle işbirliğine ihtiyaç vardır.

Suudiler bir Sovyet saldırısı veya bölgesel krizle başa çıkamayacaklarını hissettikleri zaman ABD Çevik Kuvveti'nin müdahalesini isteyeceklerini ABD makamlarına bildirmişlerdir. Ancak bu niyeti kâğıt üzerinde teyid edecek yazılı bir anlaşma yapmaktan kaçınmakta, sözlü mutabakatı tercih etmektedirler.

ABD'nin Doğu Akdeniz'de Sovyetler'le olası bir çatışması halinde İsrail'in işbirliği de gereklidir.

Buna karşılık Suriye bölgede ABD dostu ülkelere başlıca tehdittir.

Ürdün'ün istikrarı da Ortadoğu'daki ABD çıkarları için önemlidir. Ürdün'e yapılacak askeri yardım Ürdün'ün Ortadoğu sorununun çözümü için barışçı çabalarını da teşvik edecektir. Ancak Ürdün'ü asıl önemli kılan Sovyet tehdidine karşı ABD'nin bölgeye stratejik ve politik erişimi için sağladığı kolaylıklar, ki bunlar giderek artan ölçüde ABD kuvvetlerine prepozisyon ve manevra olanağı sağlamaktadır.

Mısır, İsrail'den sonra Amerikan stratejisinin bölgedeki anahtar ülkelerinden birisidir. Mısır liderlerinin yazılı olmamakla birlikte, bazı kontenjanlarda buradaki üslerden yararlanma konusunda garantileri bulunmaktadır.»

Bu satış gerekçesinin Türkiye'yi ilgilendiren yönü çoktu..

Ama bizce en vahim yönü, ABD yönetiminin, ülke liderlerinin yazılı olmayan sözlerini, üs kolaylığı için yeterli hukukî anlaşma olarak yorumlamasıydı.

Ki bunun Türkiye'ye nasıl yansıdığı ilerde anlaşılacaktı.

KÖRFEZ'DE TÜRK ASKERİ MİSYONU

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Şubat'taki Riyad ziyaretinden sonra Türkiye'nin Arap dünyası ile savunma ilişkileri giderek arttı.

Temmuz başında Suudi Arabistan'a sessiz sedasız aralarında pilotlar ve Türk F - 5 a ve F - 104 s jetleri de olan bir Türk askeri misyonu gönderiliyor, görevi doğudaki petrol yataklarını korumak olan Kuzey Yemen sınırındaki Khamis Mushayt üssündeki Arap birliklerini eğitmeye başlıyordu. Misyonda komando subayları da vardı, ki her iki ordunun da Amerikan yapısı silâhlar kullanması, eğitimi kolaylaştırıyordu.

Türk - Suudi savunma işbirliği, Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk'ün 15 Temmuz'da Türk birliğinin bulunduğu Khamis Mushayt hava üssünü ziyareti ile teyid ediliyor, Kral Fahd tarafından kabulü sırasında Kral'ın Türk askeri danışmanlarının çabalarından doğan memnuniyetini Cumhurbaşkanı Evren'e iletmesi ricası Yavuztürk'ün yüzünü güldürüyordu.

Yavuztürk'ün, Suudi meslektaşı Prens Sultan ile görüşmesinde de daha önce Evren ile Fahd'ın prensipte mutabık kaldığı, bir Suudi savunma heyetinin Türkiye'yi ziyareti için Eylül tarihi seçiliyordu.

Tabii bu ilişkinin herkesi memnun etmesi beklenemezdi.

Örneğin Sovyetler, Türk askeri misyonun Çevik Kuvvet'in bir parçası olduğu iddiasında olduklarından

Suudi hükümeti nezdinde diplomatik girişimde bulunmuşlardı. Atina'nın endişesi ise basın aracılığı ile dış dünyaya yansıyordu.

Günlük tirajı 50 bine yaklaşan hükümet yanlısı Elefterotipia gazetesi 19.8.1985 tarihli sayısında şu iddiayı ortaya atıyordu:

«Geçen kıştan beri bir Türk subay grubu ABD'de Maryland'da kimyevi savaş konusunda eğitim görüyor. ABD ile yapılan anlaşmaya göre Ankara yakınlarında, yeni Amerikan kimyevî maddelerinin denenmesinin de yapılabileceği bir tesis yapılacak. Tesis 1987 yılına kadar tamamlanacak. Bu çerçevede Türk devlet firması MKE ile Suudi Arabistan ortaklaşa kimyevi madde üretimi için bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma Federal Almanya ve Amerika'nın da iştirakini öngörüyor.»

Bu haberi Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Yalım Eralp şiddetle yalanlamıştı. Oysa Eralp'ın yalanlamayı yaptığı gün ABD Büyükelçiliğinde Türkiye'yi ziyaret etmekte olan bazı ABD'li Kongre üyelerine verilen brifingde şunlar anlatılıyordu:

«Sovyetler'in Afganistan'da kimyasal savaş için kurduğu 70 bin kişilik NBC birliğinin acımasızca yürüttüğü kimyasal savaş batı müttefiklerinin kimyasal savaşa karşı savunmasının güçlendirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede hazırlanan programlar yürümekte olup Türkiye'ye halihazırdaki ABD stok fazlasından kimyasal savaş için malzeme tahsis edilmiştir. Ayrıca Türkiye ve Federal Almanya'da NATO anlaşmaları çerçevesinde kimyasal başlıklı mühimmat ve gaz bombası depolanacaktır.»

Yalım Eralp'in yalanı hiç sevmediğini bildiğimizden aklımıza gelen ihtimal «sivil kanadın yine haberi yok» olmuştu.

Türkiye ve Suudi Arabistan arasındaki savunma ilişkileri daha sonra artan bir tempoyla devam etti.

- 1984 Eylül: Suudi Arabistan savunma heyeti Ankara'ya geldi.
- 1985 Eylül: Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Halil Sözer S. Arabistan Hava Kuvvetleri Komutanı Abdullah Abdülâziz Al Hamdan'ın resmi konuğu olarak Riyad'a gitti.
- 1986 Şubat: S. Arabistan Maliye ve Milli Ekonomi Bakanı Muhammed Abalka Kaya Erdem'in konuğu olarak Ankara'ya geldi. Esenboğa havalanında iki ülke arasında imzalanan protokolde Türk - Suudi savunma işbirliğinin devamı vurgulandı.
- 1986 Şubat: Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyeleri (12 Eylül döneminde MGK) Riyad'da Milli Savunma ve Havacılık Bakanı Prens Sultan Bin Abdülâziz (Kral Fahd'ın kardeşi) ile görüştüler. Görüşmede Türkiye Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı Orgeneral Sabri Deliç başkanlığında bir teknik heyetin 16 Şubat'ta S.A.'a hareketi kararlaştırıldı. Görüşmede Prens Sultan Bin Abdülâziz 6 Kasım seçimleri öncesindeki Türkiye ziyareti sırasında gezdiği Eskişehir'deki hava kuvvetleri tesisleri, tank modernizasyon tesisleri ve Gölcük'teki tersaneye hayran kaldığını vurguladı.
- 1986 Şubat: MSB Müsteşarı Orgeneral Sabri Deliç S.A.'a giderek Prens Abdurrahman Bin Abdülâziz ile görüştü. Suudi Haberler Ajansına göre görüşmede S.A. Kara Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral Yu-

suf Arraif de bulundu. Deliç daha sonra S.A. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Muhammed Salih El-Hamat tarafından da kabul edildi.

● 1986 Haziran: S. A. Hava Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral Abdülâziz Al Hamdan THK Komutanı Orgeneral Halil Sözer'in resmi konuğu olarak Ankara'ya geldi. Hamdan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necdet Üruğ tarafından kabulünü müteâkip MSB Müsteşarı Orgeneral Sabri Deliç'i ziyaret etti.

Bu gidiş gelişler neydi? Ne yapılıyordu?

Bu sorulara cevap alabilmek için çalıştığımız tarihlerde meydana gelen bir olay işimizi kolaylaştırmıştı.

İran'ın 9 Şubat 1986 tarihinde 24 kilometre kadar Kuveyt'e girmesi Batı'da telâşla karşılanmış, ABC TV şirketinin verdiği habere göre ABD'nin bölgeye tahsisli birlikleri teyakkuza geçirilmiş, Suudi ordusu birlik kaydırmalarına girişmişti.

Bu arada Riyad'da bir basın toplantısı yapan Prens Abdullah Kuveyt'e yapılmış bir saldırıyı Suudi Arabistan'a yapılmış sayacaklarını bu yüzden «Arap Kalkan Kuvvetlerinin» (Körfez İşbirliği Konseyi Üyelerinin oluşturduğu Arap Çevik Kuvveti) müdahalesine gerek kalmadan ihlâlin sona ereceğini umduğunu söylemişti.

Hafızamız, Arap Kalkan Kuvveti'nin sembolik bir güç olduğunu söylüyordu. Ancak şüpheye düşüp S.A daki Türk diplomatlarını aradığımızda şu yanıtı almıştık:

— Yanılıyorsunuz, bizimkiler işe el atalı sembolik olmaktan çıktılar.

Suudi Arabistan kaynakları da 3000 kişiden kurulu bu gücün Doğu Suudi bölgesinin savunması için, erken uyarı, helikopter indirme ağırlıklı tam techizatlı birliklerden oluştuğunu, Türk ve Pakistanlı komutanlarca eğitildiğini belirtiyordu.

Bu oluşumun öbür uçları da Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Kuveyt'teydi.

Evren 20 Mart 1981'de Kuveyt'i resmen ziyaret etmiş, üç gün kaldıktan sonra Ankara'ya döndüğünde «Kuveyt ile aramızda fikir ayrılığı yok» demişti.

Kuveyt'te durumun ne olduğunu ise 1984 yılında düzenlenen «Türk Film Haftası» dolayısıyla Gülşen Bubikoğlu, Türker İnanoğlu ve Halit Refiğ ile birlikte Kuveyt'e gittiğimizde inceleme olanağı bulmuştuk.

Kuveyt'teki Türkiye Büyükelçiliğinde üst düzeyde bir diplomat sorularımız üzerine şunları söylüyordu:

«Dengeli bir dış politika izliyorlar. Iran -Irak savaşında tarafsız oldukları izlenimini veriyorlar ama sürekli Irak'a yardım yapıyorlar.

Resmi görüşleri Körfez Savaşı Körfez'e aittir. Ama Sovyetler'in Hürmüz'ü tehdidi halinde ABD müdahalesini sevinçle karşılayacakları yolunda işaretler var.

Ordularında kalifiye araçları var ama kalifiye askerleri yok. Askeri eğitimi yabancı askeri müşavirlerden alıyorlar.

Kuveyt'in en büyük petrol şirketinin başkanı Şeyh Abdülbaki'nin yaptığı gibi, Türkiye'de 6 Kasım seçimlerinin gidişatını ve sonuçlarını bizzat Büyükelçilikten takip edecek kadar Türkiye'de olanlarla ilgililer.

1983 yılında MKE heyetinin ziyareti MG-3 ve havan topu mermisi satılması için prensip anlaşmasıyla sonuçlandı. Ayrıca Suudiler Kuveyt ordusuna askeri müşavir göndermemizi istiyor, hatta baskı yapıyorlar.»

Sohbet sırasında «Kuveyt'in ordusu kaç kişi» diye sorduğumuzda Kuveyt ordusunun ne kadar vahim durumda olduğu esprili diplomatın verdiği cevaptan da belli olmuştu:

— Vallahi, Kuveyt'in bir ordusu olduğunu ben de duydum.

Peki Kuveytliler içinde yaşadıkları günleri ve bu çerçevede Türkiye'yi nasıl değerlendiriyorlardı?

Bu sorunun yanıtını da Kuna ve Al Watan gazetesinin Genel Yayın Müdürüleri ile sohbetlerimiz sırasında öğrenme imkânı bulmuştuk.

Kuna gazetesinin Genel Yayın Müdürü «siz bir zaman imparatorluktunuz, şimdi sağ kulağınızı sol elle gösteriyorsunuz. NATO'da işiniz ne? Hem Avrupalı değilsiniz, hem de Avrupadasınız» deyince Halit Refiğ atılmıştı:

— Biz Avrupalıyız.

— Peki kardeşim o zaman benden ne istiyorsunuz. Madem ki İngiltere size Kuveyt'ten daha yakın, niye sizin bu kadar sorun içinde çalkalanmanıza göz yumuyor. Siz sizin imparatorluğunuzu parçalayanlarla aynı paktta içiçesiniz.

Al Vatan gazetesinin Genel Yayın Müdürü ile de şu konuşma geçmişti:

— Hürmüz Boğazı kapanırsa ne olur?

— Can damarımız kesilmiş olur. Ama bu sadece bizi değil bütün dünyayı etkiler. O yüzden bırakın dünya düşünsün.

— Sembolik ordunuzla Hürmüz'ü nasıl korursunuz?

— «Köşeye sıkışarak dışardan yardım isteriz» şeklinde bir resmi görüş var.

— Türkiye'den bu durumda ne bekliyorsunuz?

— Türkiye'nin son elli yıldır farkında bile olmadığı gücünü farketmesini.

Kuveyt'te bulunduğumuz hafta sırasında Milli Savunma Bakanı Bayülken de S.A'daki temaslarını tamamlayarak Kuveyt'e geçmişti.

Büyükelçilikte izlenimlerini dinlemek üzere sohbete başladığımız Bayülken Suudi Arabistan'da Kral Fahd tarafından kabul edilmiş, görüşmede Dışişleri Bakanı Prens Suud da bulunmuştu. İkili ilişkilerin daha da geliştirilmesi konusunda görüş teatisinde bulunulmuş, Riyad'a gidip gelmesi için Kral'ın özel uçak tahsis etmesi ve gösterilen dostluk Bayülken'i duygulandırmıştı.

Kuveyt'e geldiği sabah saat 10.00'da Emir Şeyh Al Sabah tarafından kabul edilmiş, Emir Bayülken'e MKE'de incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye giden Kuveyt askeri heyetinin olumlu izlenimlerle döndüklerini söylemişti.

Bayülken ayrıca Kuveyt'e getirilen silâhların denenerek beğenildiğini ve satın alınacağını kaydetmişti. «Kuveyt Ordusunda Türk uzman da olacak» diyordu.

Bu tür savunma ilişkilerinin yansımaları gelecekte nasıl olurdu?

Acaba askeri müşavir göndererek istenmeyen taahhütlere girmekle kalınır mıydı, yoksa bu adımla ABD ve Batı Avrupa'daki yatırımları 80 milyar dolara ulaşan Kuveyt'in kaynakları bir nebze de Türkiye'ye kanalize edilebilir miydi?

Reuters Ajansından Rory Channing'in Haziran 1986'da Kuveyt'ten yazdığı habere göre Kuveyt Maliye Bakanı Jassam Al Kharafi mecliste yöneltilen bir soru üzerine «Kuveyt'in bundan böyle siyasi ve ekonomik nedenler yüzünden yatırımlarını Çin, Hindistan, Türkiye ve Güney Kore'ye kaydıracağını» söylemişti. Bakan, Kuveyt'in yapacağı yatırımlara siyasî bağışıklık kazandırmak için bazı ülkelerle anlaşmalar yapıldığını da açıklamıştı.

Anlaşılan pozitif gelişmeler mümkündü. Ya tehlikeler?

Ecevit, 1 Nisan 1985'de Hamburg'daki saygın Der Ubersee-Club'de verdiği «Türkiye'nin İç ve Dış Politikalarının Bağımsızlığı» konulu konferansta (konferans İngilizce verilmiştir. Tercümesi Sayın Ecevit'e ait değildir - U. G) bu tehlikeye şöyle dikkat çekiyordu:

«İran'da olanlar Türk laisizmi ve politik sistemi üzerinde fazla etkili olmayabilir. Fakat buna karşılık Suudi Arabistan, Türkiye'nin kültürel, dini ve sosyal hayatına etkili olabilecek çıkışlar yapabilecek pozisyondadır.

Nitekim Suudiler, Türkiye'de demokrasiye müdahale ve bunun getirdiği Batı'dan izolasyondan gayet akıllıca istifade etmeyi başararak Türkiye'deki etki alanlarını genişletmişlerdir.

Suudiler akıllı işadamlarıdır; Türkler'in her sene hac mevsiminde Suudi Arabistan'da bıraktığı dövizin çok daha azını kullanarak gerek Batı Avrupa'daki Türkler üzerinde, gerekse Türkiye'de kültürel ve dini kampanya başlatmışlardır.

İslâm Konferansı ve buna bağlı komite ve örgütler büyük çapta Suudi etkisi altındadır.

Türkiye'de demokrasi olduğu dönemde, «fundementalist» olarak tanımlanabilecek siyasi partiler meclis ve hükümette temsil edildiği sırada dahi Türkiye bu örgüt ile ilişkilerini laiklik ile ters düşmeyecek oranlarda ayarlamıştır. Fakat 1980'den sonra Türkiye İslâm Konferansı'na her seviyede tam iştirake doğru sürüklenmiştir.

Bu da başta Suudi Arabistan olmak üzere bazı İslâm ülkelerinin Türkiye'nin yaşadığı izolasyondan menfaat sağlamasına yol açmıştır... Sonuç olarak Türkiye İslâm gelenekçiliği ile özdeşletirilen anakronistik dünyaya itilmiştir.

Bir yandan Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi İslâm dünyasının liderliğine soyunması fikrine kapılmış Türkler, diğer yandan da İslâm ile milliyetçiliğin aynı potada eriyemeyeceği görüşünün propagandasını yapan, böylece Türk kimliğini eritmeyi amaçlayan Arap milliyetçileri vardır.

Nitekim Faysal Finans Kuruluşunun Suudi başkanı Türkiye'yi ziyareti sırasında, Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi için milliyetçilik engelinin aradan kaldırılması gerektiğini açıkça söyleyebilmiştir. Türkiye'de demokrasi olduğu yıllarda hiç bir Arap ziyaretçi böyle bir cümle sarfetmek cür'etini kendinde bulamamıştır.

Türkiye'de yapılan İslâm Konferansı çerçevesindeki kongre ve komite toplantılarında Türk laisizmi ile hiç bir uygunluk arzetmeyen kararlar Türkiye'nin resmi temsilcilerinin desteği ile kabul edilmiştir.»

Ecevit açık olarak söylememekle birlikte bölgede Suudi türü bir din anlayışına sahip Türkiye'nin Amerika'nın işine gelebileceğini vurguluyor, bir başka deyişle Türkiye'nin «Batı yanlısı olan ama Batılı olmayan» bir ülke durumuna sürüklenmesinden Washington'un fazlaca kaygı duymayacağını hissettiriyordu. Ecevit bunun sakıncalarının altını da şöyle çiziyordu:

«ABD Türkiye'yi Ortadoğu'daki Amerikan planlarının maşası olmaya ve ABD yanlısı bölge ülkelerine - ki bunlara ılımlı Araplar deniyor - hizmet yönünde bir araç olmaya itebilir.

Sonuç olarak Türkiye çözümünde katkısı olamayacak bölgesel çatışmalara umutsuzca sürüklenebilir.

ABD Türkiye'ye halihazırda bu doğrultuda baskı yapmaktadır. Bu baskı bazen direkt olarak Amerika'dan, bazen de Suudi Arabistan üzerinden gelmektedir.»

Ecevit, böyle bir olasılık karşısında, yani Türkiye'nin ABD'nin bölgedeki mızrakbaşı haline gelmesi halinde olabilecekleri de şu önemli cümlelerle tahlil ediyordu :

«Türkiye böyle bir rol aldığı zaman ne olur? Sovyetler Birliği nasıl tepki gösterir? Sovyetler, tabii ki, bir dünya savaşını göze almadan Türkiye'ye doğrudan saldıramazlar. Fakat dünyanın bir başka bölgesinde misillemeye girişebilirler; 1960'lardaki Küba krizindeki yöntemle.

Ayrıca Türkiye'ye karşı yıkıcı faaliyetleri kışkırtabilirler, ki bu sadece Türk toprakları üzerinde olmayabilir. Batı Avrupa'da yaşayan bir buçuk milyon Türk'ün varlığından faydalanmayı düşünebilirler.

Veya Türkiye'ye Bulgaristan üzerinden sorun çıkarabilirler. Belki de halen bu yöntem izleniyor. Çün-

kü Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği'nin onayı olmadan bu kadar ileri gitmesi (Türkler'e baskı konusunda - U. G) düşünülemez. 1950'lerde Türkiye Kore savaşına katıldığında, bunun misillemesi Bulgaristan yolu ile yapılmış, Türkiye'ye altından kalkamayacağı çapta Türk göçüne izin verilmiş ve bu Türkiye'de işsizlik krizi meydana getirmişti.

Yani görülüyor ki Türkiye demokrasiden uzaklaşıp ve bunun sonucu olarak dış ilişkilerinde dengeli olmayan bir yol izlemeye başlayınca sadece Türkiye'deki Türkler değil, diğer ülkelerdeki Türkler de büyük bir bedel ödüyor.»

Bülent Ecevit'in Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı olarak bizim bildiklerimizden fazlasına erişimi bulunduğu düşünülerek bu sözleri Türkiye'nin yeni dostlukları çerçevesinde değerlendirildiği zaman ortaya çıkan manzara, doğrusunu söylemek gerekirse, biraz vahimdi.

«GANDİ» VE «GECEYARISI EKSPRESİ» YASAKLANIYOR

Bölgedeki iki Batı müttefikinin kaybı, Afganistan'ın işgali ve İran'daki İslâm devrimi, SSCB'nin güneyini çeviren İslâm ülkelerini kuzeye karşı bir tampon olarak gördüğü için Washington'da büyük paniğe yol açmıştı.

Amerika 1980'de, Carter'in Ulusal Güvenlik İşleri Danışmanı Brzezinski'nin daha önceki bölümlerde tam kaynak göstererek atıfta bulunduğumuz konuşmalarında İslâm'ın Koruyucu Kuşağı ya da 3. Stratejik Bölge diye adlandırdığı Türkiye, İran, Pakistan mihverinin aralarına Çin'i de alarak doğuya doğru genişlemesini öngörüyor ve böylece Sovyetler'in muhtemel bir orak harekâtının karşısına ilk dalga askeri kuvvet çıkarabileceğini umuyordu.

Çok ayrı ülkeler gibi görünseler de 1980'lerde birbirlerine doğru itilen bu ülkelerdeki rejimler müthiş benzerlik arzediyordu. Hiçbirinde düşünce özgürlüğü yoktu, bazılarında dini düşüncenin parlamentoda temsil edildiği laiklikten, «devletin din üzerinde tahakküm kurduğu Sovyet türü laiklik» anlayışına geçilmişti.

O günlerde bu ülkelerin liderlerinin, senede bir iki kez birbirlerine gidip gelmesinin tek nedeni elbette sadece «Batı tarafından tecrit edilmiş olmaları» değil, liderlerin politik olarak kendilerini birbirlerine yakın hissetmeleriydi de.

ABD Dışişleri eski Bakanı Alexander Haig'in son-

radan bize Washington'da söylediğine göre Amerika, Doğu Pasifik'ten Akdeniz'e kadar genişletmek istediği koruyucu güvenlik kuşağı stratejisinin bir parçası içinde gördüğünden bu ülkelerin «stratejik konsensüse varmasını teşvik etmişti.»

1983'de Çin Devlet Konseyi Üyesi ve Dışişleri Bakanının Türkiye'yi ziyareti ve Dışişleri Bakanı İlter Türkmen ile görüşmesini müteakip verdiği demeç Haig'i doğruluyordu:

«Afganistan'ın işgali ve İran - Irak savaşının tehlikeli seyrinden duyduğumuz endişeyi dile getirdim. Türkiye'nin Çin'le ilişkilerini geliştirmesini arzu ediyoruz, çünkü Türkiye'yi, Ortadoğu'nun müstakbel lideri ve nihayet dünya petrolünün güvencesi olarak görüyoruz.»

Görüşmeden sonra Türkmen'e sorulmuştu:

— Uzun süredir neden Türkiye'ye Ziya Ül Hak dışında yabancı konuk gelmiyor?

Türkmen yüzündeki donuk ifadeyi bozmadan cevaplamıştı:

— Çok meşgulüz de ondan. Seçimler falan var.

İki ülke lideri arasında gerçekten de bir «konsensüs» oluştuğu 24 Kasım 1981'de Evren'in Pakistan seyahatini izleyen Cumhuriyet Genel Yayın Müdürü Hasan Cemal'in Ziya Ül Hak'ın ağzından yazdığı şu satırlardan da belli oluyordu:

«Sanırım kendisi hayatta karşılaştığım en heyecan verici şahsiyettir. Mübalâğa etmiyorum. General Evren tam dört yıldızlı bir generaldir. Bu yüzden kısa bir dönemde bu kadar başarılı olmuştur.

O bir ilham kaynağıdır. Ülkesi için ve bir çok ülkenin yöneticisi için ilham kaynağıdır.

Sevgisi ile samimiyeti ile kalbimi fethetti.»

Ziya Ül Hak sevgisini vurgulamak için Evren'e ayrıca «Sakıp» adında dört yaşında kahverengi bir atla çok iyi cins iki inek hediye etmişti.

Devlet Başkanı Kenan Evren de ikili görüşmede «Pakistan'ın fiili bir müdahaleye maruz kalacağı ka-

naatinde değilim ancak böyle bir gelişme olursa yanınızda olduğumuzu bilmenizi isterim. En ön safta maddi manevi her türlü yardımı yaparım» diyerek Pakistan'a, Pakistanlılar'a ve liderlerine duyduğu muhabbeti dile getirmişti.

Bu muhabbet, Türkiye'de «Gandi», Pakistan'da da «Geceyarısı Ekspresi» filmlerinin yasaklanmasına kadar uzanmıştı. Gandi'nin yasaklanmasının Türkiye'nin Pakistan'a bir jesti olduğunu bilmeyenler «Türk Kurtuluş Savaşı'na destek vermiş mazlum Hintlilerin milli mücadelelerinin öyküsünün neden yasaklandığını» merak edip durmuşlardı.

Bu arada askeri düzeyde karşılıklı ziyaretler gerçekleşmeye başlamış, Pakistan Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Muhammed Ikbal Khan'ın Devlet Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in konuğu olarak Ankara'ya gelişinin ertesinde teknik askeri heyetler askeri işbirliği için çalışmalara başlamıştı. Bu çerçevede Türkiye ile Pakistan'ın ortak mühimmat üretimi ile Türkiye'de yapılacak savunma yatırımlarına Körfez ülkeleri ile birlikte Pakistan'ın da ortaklığı ve bunun doğal sonucu olarak üretilecek malzemenin ihracı sözkonusu olmuştu.

Washington bu ilişkiyi iki sorun haricinde kıvançla izliyordu:

Sorunlardan birisi uyuşturucu kaçakçılığı idi ki, Amerika'nın iç politikası açısından her zaman önem taşımıştı.

1983'de ABD Temsilciler Meclisi Narkotik Özel Komitesi Başkanı Charles Rangel bu konuda Kongre için bir rapor hazırlamak üzere Türkiye'ye gelmişti.

1983 tarihini taşıyan not defterimize göre, bugün Cumhuriyet Ankara Bürosu İstihbarat Şefi olan Işık Kansu'nun, «bir Amerikalı avcı, izlenimlerini anlatacakmış, istersen git bir bak» diyerek bizi, yine Işık'ın çok sevdiği deyimle «gaza getirdiği» için koşa koşa Ankara Oteli'ne dinlemeye gittiğimiz Rangel şunları anlatmıştı:

— Uyuşturucu kaçakçılığını önlemekte önemli adımlar atan Türkiye sadece müttefiki olarak değil, bölgede liderliğini de desteklediğimiz bir ülkedir. Washington, Türkiye'nin uyuşturucu kaçakçılığını önlemekteki başarısını da takdirle takip etmektedir.

— Şu anda Türkiye'de bulunuş nedeniniz kaçakçılığın devam ettiği anlamına gelmiyor mu?

— Türk yetkililer eroinin sınırlarının doğusundan Türkiye'ye geldiği kanaatindeler.

— Türkiye'nin bu alanda ABD'den bir isteği oldu mu?

— Alman kurt köpekleri iklim farklılığı yüzünden fazla başarılı olmamışlar. Şimdi kokuya hassas Amerikan köpekleri istiyorlar.

— Peki, Türkiye'den geldiği ileri sürülen eroin hangi bölgeden geliyor?

— Sizin bu sorduğunuzu ben Türkiye'ye geldiğimden beri soruyorum.

— Cevap alamadınız mı?

— Hayır. ABD'de yakalanan eroinin yüzde 52'si İran, Afganistan, Pakistan, Türkiye kaynaklı. Türkiye'de yakalanan eroin İran malı; Pakistan'da yakalanan ise Türk. İçinden çıkmak mümkün değil.

Ancak Türkiye ile Pakistan arasındaki işbirliğinde ABD açısından asıl sorun «uranyum zenginleştirilmesi» işleminden, bir başka deyişle atom bombası arayışlarından kaynaklanıyordu.

Alexander Haig 1982 Mayısında ABD Dışişleri Bakanı iken yaptığı Ankara ziyaretinden hemen sonra Atina'ya hareket etmiş, burada Papandreu tarafından kabulünde «Türkiye'nin Yunanistan için tehdit olmasının mümkün olamıyacağını, çünkü ABD yönetiminin Ege'de bu izlenimi bırakacak bir Türk emrivakisine izin vermesinin mümkün olamayacağını» kaydedince Papandreu'dan şu yanıtı almıştı:

— Türkiye'nin Yunanistan için tehdit olmadığı iddianız ancak Türkiye, Pakistan ile birlikte yürüttü-

ğü atom bombası çalışmalarını durdurduğu zaman bizim için inandırıcılık kazanır.

Aslında Haig bu sorun ile ilk kez karşı karşıya gelmiyordu. Mart 1981'de ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesindeki bütçe beyanı sırasında da bu konuda hayli sıkıştırılmıştı.

Demokrat Parti'nin Kaliforniya Senatörü Alan Cranston, Pakistan'ın nükleer programını durdurmak için ABD yönetiminin ne yaptığı sorunca Haig şu yanıtı vermişti:

«Nükleer açlığa neden olan güvensizliği kışkırtmakla, bugünkünden daha fazla tehlikeye maruz kalabilirsiniz.»

Haig'in bu toleranslı cevabı, elbette ABD yönetiminin Türkiye ile Pakistan arasında bu konudaki yardımlaşmanın yakından izlenmesine ve durdurmak için diplomatik girişimlerde bulunmasına engel değildi. Ancak ABD bunu açıktan yaparak da bölgedeki en güvenilir iki müttefiki Ziya Ül Hak ve Kenan Evren'i, bir ABD Dışişleri Bakanlığı mensubunun deyimiyle «embarrass» etmek (zor duruma düşürmek) istemiyordu.

Ancak 1981 Haziranında bu dengede bir çatlak meydana geldi.

ABD Senatosu Dışişleri Komisyonunda, Pakistan'a askeri yardım tahsisi müzakereleri sürdüğü sırada, senatörlerin sıkıştırılması üzerine yönetim «Stratejik mahiyet taşıyan bir grup kargonun Türk bandıralı gemilerle Pakistan'a sevkedildiğinden haberdar olduklarını» açıklamak zorunda kalmıştı.

Amerika, Pakistan'ı stratejik konsensüs çerçevesinde değerlendirip, ilişkilerine önem atfettiğinden Pakistan'a yapılacak olan 3 milyar dolarlık yardımın tehlikeye düşmemesi için Türkiye'yi böyle bir girişimden vazgeçirmek ihtiyacı hissetmişti. Bu gerekliydi, çünkü Amerikan kamuoyu «gizlice nükleer silâh peşinde koşan askeri diktatörlük Pakistan'a yardım yapılmasına karşı çıkabilirdi.»

ABD Dışişleri Bakanlığı bunun üzerine Türkiye'deki Büyükelçisi Robert Strausz-Hupe'ye durumu aktararak bir NATO üyesi olan Türkiye'nin devreden çıkması için girişimlerde bulunmasını istedi.

Elçi, o dönemde izlediği yöntemle, sorunu önce Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'e götürmüş, daha sonra da askeri kanatla temasa geçmişti.

Türk makamlarıyla görüşürken Strausz-Hupe'nin argümanı şöyleydi:

«Türkiye bu tutumunu devam ettirdiği sürece Pakistan'a savunma yardımını tehlikeye düşürür, ki askeri açıdan güçlü bir Pakistan ABD'nin olduğu kadar Türkiye'nin de yararınadır.»

Hupe ayrıca büyük bir özenle bu tür illegal angajmanların Türkiye'nin de üyesi bulunduğu NATO'nun teamüllerine uygun düşmeyeceğini vurguluyordu.

Bu olaydan önceki gelişmeleri ise 1986'da Brüksel'deki NATO karargâhında Charles Von Doren ile konuştuğumuzda öğrenme olanağı bulmuştuk.

Nükleer uzmanı Von Doren, bölgedeki ülkelerin nükleer durumu hakkında aslında birer cümleden fazla bilgi vermek niyetinde değildi:

Türkiye: Nükleer silâhların üretiminin sınırlandırılması anlaşmasına imza koyan ülkeler arasında. Ancak «ülkenin savunmasına ve güvenliğine önem atfettiklerine» ilişkin koydukları muhalefet şerhi, tutumları hakkında bilgi veriyor.

Pakistan: Bu konuda çok ileri giderlerse kendileri için intihar olur.

İsrail: Nükleer silâhları olduğunu tahmin ediyoruz.

İran: Şah döneminde gayet hırslı bir nükleer programları vardı. Ama savaş bu çabalarına sekte vurdu. Savaştan sonra devam edecekleri kanısındayız.

Hindistan: Bu konuda hayli ilerde. Buna karşılık Türkiye ve Pakistan'dan şikâyetçi.

Bu cümlenin ağzından çıkması üzerine Hürriyet'ten Jale Ersoy, Yeni Asır'dan Gülriz Uluğ, Nokta'dan

Işık Alumur ve Milliyet'ten Vehbi Sargın ile birlikte Von Doren'i kıskaca almış, sıkıştırmaya başlamıştık.

— Şikâyet Türkiye ve Pakistan'ın ortaklaşa nükleer çalışmaları olduğu konusunda mı?

— Evet buna benzer iddialar var.

— Elinize hiç somut delil ulaştı mı?

— 1982'de iki ülke arasında teknik işbirliği olduğuna ilişkin bazı ipuçları gelmişti. Ancak şimdi devam ettiği kanısında değilim.

— Türkiye Pakistan'a bu konuda teknik yardım yapabilecek kadar ileri mi?

— Sanmıyorum. Türkiye'nin araştırma reaktörleri var ama uranyum tesisleri yok. Uzmanları olduğunu biliyoruz ancak Türkiye'nin böyle bir silâha ihtiyacı olduğunu sanmıyorum.

— Türkiye Pakistan'a yardım etmiyorsa, o halde Pakistan Türkiye'ye yardım ediyordur?

Von Doren burada bir kahkaha atarak eklemişti:

— Siz balığa çıktınız galiba.

Asılmaya devam etmiştik:

— Türkiye'den bu konuda izahat istemiş miydiniz?

— Hatırlamıyorum ama bazı İsviçre ve Alman firmalarının teknisyenlerinden yardım istendiğini, bu arada Almanya kaynaklı bazı hammaddelerin Pakistan'a gittiğini biliyoruz. Bazı komponentleri de Hollanda'dan aldıklarını biliyoruz. Bunları öğrendiğimiz tarihte reaksiyon göstermeye başladık. Bu reaksiyonun sonucunda Pakistan'ın Türkiye'ye yaklaşımda bulunmak zorunda kaldığını düşünüyorum.

— Yani Avrupa'dan Pakistan adına alım yapması için mi? Re-export için mi?

— Evet, bu noktada alarm zillerini çaldık ve işi durdurduk. Ama burada merkezi dikkat Türkiye'nin Pakistan'a re-export işine değil, Pakistan'ın bu olanağı ne pahasına olursa olsun elde etmemesine yöneltilmişti.

Türkiye'ye nasıl yaklaşımda bulunulmuştu?

Amerikan kanadınca verilen bilgilere göre Batı, Pakistan'ın uranyum zenginleştirilmesi alanında çabalarına sekte vurunca Pakistan kanadı sorunu en üst düzeyde Türk tarafına açmış, uranyumu zenginleştirme işleminde ilerlediklerini ancak bazı hayati malzemeleri sağlamakta zorlandıklarını vurgulamışlardı.

Türk kanadı bu aşamada Türkiye'nin NATO üyeliğinin Pakistan'ın Avrupa'dan alamadığı malzemeyi daha kolay sağlamakta katkısı olacağını belirtmişti.

Tabii bu görüş teatileri sırasında da, hiç bir zaman resmen müzakere edilmemekle birlikte, Pakistan'ın Türkiye'nin yardımıyla elde edeceği nükleer gelişmeyi «Kardeş Türkiye ile paylaşmaktan gurur duyacağı» ima edilmişti.

Türk kanadı, bunu egemen bir devletin hükümranlık hakları çerçevesinde değerlendirip bir sakınca görmediğinden bu işbirliği, tamamen Devlet Başkanı ve Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren'in bilgisi ve insiyatifi dahilinde yürümeye başlamıştı.

Batı reaksiyonunun iki ülke lideri arasında daha sohbet babında konuşulduğu hafta, ilginç bir gelişme meydana geliyor, haber Atina kaynaklı olarak uluslararası platformlara sürükleniyordu. Bu çaba İsviçre parlamentosunda etkisini göstererek Türkiye ve Pakistan aleyhinde konuşmalar yapılıyordu.

Ve nihayet Papandreu ABD Dışişleri Bakanı Haig'e Türkiye'nin atom bombası çalışmalarından söz ederken Haig'in hayret dolu bakışları içinde Ziya Ül Hak ve Kenan Evren'in arasında geçen konuşmaya, kullanılan sözcükleri de aynen zikretmek suretiyle atıfta bulunuyordu.

Türkiye'nin işi çok zordu.

Bir yanda Washington vardı, diğer yanda da Evren'in «kardeşim» dediği Ziya Ül Hak.

Washington kazandı.

Carter'in Ulusal Güvenlik İşleri Danışmanı Brzezinski'nin «Reagan tarafından da benimsendiğini» söylediği Carter Doktrini'ne bir daha dönersek şu cümle ile karşılaşıyorduk:

«Bölge'deki anahtar ülkelerin Sovyet tehlikesine karşı Çin'i de aralarına alarak Pakistan'ın güvenliğini arttırması için çaba sarfedildi.»

Bu cümleyi cebimize koyup 1980'lere döndüğümüzde Çin açısından şu manzara ile karşılaşıyorduk.

Çin 1960'larda Sovyetler'le sürtüşmesini takiben dünyanın neresinde olursa olsun, Sovyet etkisi ve çıkarlarına karşı çıkmayı dış politikasının temel unsurlarından birisi olarak benimsemişti.

Yine bu politikasının yansıması olarak da, Ortadoğu ülkelerinin Sovyet hegemonyacılığına karşı kendi aralarındaki sorunları kendilerinin çözmesi ve bölgesel birleşme hareketlerine önem atfetme politikasını yürürlüğe koymuştu.

Hattâ bu tavrı 1973 Yom Kippur savaşından sonra bazı Filistin fraksiyonları arasında Çin'in etkinlik kazanmasına yol açmıştı.

Bu arada bölgede kimin Moskova ile ilişkileri soğusa, Pekin ile sıcaklaşıyor, 60'lı yılları takiben Pekin - Kahire ilişkilerinde olduğu gibi bir balayı dönemine giriliyordu. Ve Çin açısından bakıldığında genelde Pekin'in Ortadoğu'yu, kültür devrimi ile meşgul olduğu günlerde dahi ihmal etmediği görülebiliyordu.

Ancak burada dikkat çekmek istediğimiz unsur,

Çin'in bölgede bir dış güç olarak tırmanmasının Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgalinden sonraya isabet etmesiydi.

Tabi bölgede Sovyetler'e karşı bir denge unsuru olarak kullanılmasını sağlayan asıl gelişme ise Pekin - Washington yakınlaşmasıydı. Hattâ Basra Körfezi'nin savunmasında Japonya'nın yanında Çin'in de dolaylı katkıları zaman zaman söylenti mahiyetinde diplomatik kulislerde dolaşmış, Çin - Japon ilişkilerinin düzeltilmesi için ABD'nin yoğun çaba sarfettiği hatırlanırsa, bu söylentiler daha bir anlam kazanmıştı.

Şimdi, Brzezinski'nin daha önce cebimize koyduğumuz cümlesini çıkarıp, bu geri planı 1980 - 81 yıllarına oturttuğumuz zaman ABD'nin Türkiye'den başlattığı seddi, Doğu'da Çin Seddi ile birleştirmek istediğini sezmek güç değildi.

Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'in 14 Aralık 1981'de yaptığı Pekin ziyaretini Devlet Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in 13 - 17 Aralık 1982 tarihleri arasındaki gezisi takip etti.

Türk - Çin askeri ilişkilerinin doruk noktası da bu ziyaret ve onu takiben Çin Cumhurbaşkanı Li Şianyan'ın Türkiye ziyareti oldu.

1983'de Çin Devlet Konseyi Üyesi ve Dışişleri Bakanı Türkiye'ye geldi, üst düzeyde kabul ve muhabbet gördü. Türkmen'le yaptığı ikili görüşme sonundaki «Uluslararası sorunlarda görüşlerimiz ya birbirinin aynısıdır ya da benzeridir» şeklindeki demeci aslında, yakınlaşmanın ekonomik menfaatler dışındaki nedenine de ışık tutuyordu.

Bu ziyaretler Türk Genel Kurmay İkinci Başkanı'nın Çin ziyareti, karşılıklı askeri heyetlerin gidiş gelişi, 1985 sonunda da Çin Genel Kurmay Başkanı Yang Dezhi'nin bir askeri uzmanlar grubu ile Ankara'ya gelmesi ve MKE tesislerinde incelemeler ile devam etti.

Tabii aynı zamanda 1983 yılında işbaşına gelen yeni hükümet düzeyinde de ilişkiler geliştiriliyordu. 1985 Ekiminde TBMM Başkanı Necmettin Karaduman ile birlikte Pekin'e giden Cumhuriyet'in usta parlamento muhabiri Betül Uncular Pekin'den yazdığı izlenimlerinde «Türkiye'nin bölgeye bakışının Çin yönetimince dikkatle izlendiğini» özenle vurguluyordu.

Başbakan Turgut Özal'ın BM'nin 40. kuruluş yıldönümü için gittiği New York'da Çin Başbakanı Zhao Ziyang ile görüşmesi, daha önce yaptığı Pekin ziyareti, ardından Ziyang'ın tekrar Türkiye'ye gelmesi, D PT Müsteşarı Yusuf Özal'ın 27 Şubat - 5 Mart 1986 tarihleri arasında gidişi, 28.5.1986'da Çin Devlet Müşaviri Sung Ping'in gelişi, tıpkı Pakistan'la olduğu gibi sürüp gidiyordu.

Hatta bu çerçevede Türkiye'de büro dahi açan Çin'in resmi haber ajansı Şinhua'nın Türkiye büro şefi Li Şiande, sorumuz üzerine bu ilişkiyi tahlil ederken «bu sene Çin'den 12 öğrenci okumak üzere Türkiye'ye geldi. 3 kız, 9 oğlan. Tarihte rastlanmamış bir şey» demişti.

Li Şiande Türk - Çin ticaret hacminin askeri konular dahil giderek yükseldiğini vurguluyor. «Kenan Evren Paşa bunun 1 milyara çıkmasını istiyor» diyordu.

Türk - Çin ilişkilerinin 1980 sonrası yükselmesinin nedenini ise şöyle açıklıyordu:

«Çin ve Türkiye gelişmekte olan 3. Dünya'ya ait ülkelerdir. Geçmişte aynı mukadderatı paylaştıkları gibi geleceğe dönük hedefleri de aynı: Bağımsızlıklarını muhafaza etmek. Bu yüzden ortak menfaatleri var.»

— Peki Çin Ortadoğu'daki Türkiye'ye nasıl bakıyor?

— Türkiye nüfus bakımından ve kuvvet bakımından sağlam bir ülke. Ayrıca komşusu Arap ve Müslüman ülkelerle ilişkileri iyi. Hem İran, hem Suudi Ara-

bistan ile ilişkileri iyi. Bu bakımdan Türkiye bölgede önemli rol oynayabilir.

Ama Li Şiande belki de en önemli unsuru en sona saklıyordu:

— Biz eskiden Orta Asya'da komşu idik, o zamanlar Kaan'lar kızlarını Türklere verdi. Türkler de kocaya uçurdu kızlarını Çin'e...

Hele Pakistanlı bir diplomattan duyduğumuz şu cümle doğruysa, bu unsur modern devlet ilişkilerinde hiç de yabana atılmamalıydı:

— Devlet Başkanımız Ziya Ül Hak Sayın Evren'e o kadar büyük bir sevgiyle bağlı ki, bir meslektaşım, Evren'in ziyaretinin ardından Ziya'nın «keşke evlendirecek çağda çocuklarımız olsaydı da akraba olabilseydik» dediğini duymuş.

WASHINGTON HAREKETE GEÇİYOR

1980 sonları ve 1981 başlarındaki Ankara, ABD'nin o tarihteki Büyükelçisi James Spain'in sözleriyle, «Pentagon'un karanlık adamlarıyla kaynayıp duruyordu.»

12 Eylül tarihli New York Times gazetesi'nin 12 Eylül harekâtını duyuran haberinde seçtiği cümleler gözönüne alınırsa geliş gidişlerin hangi beklentilere yönelik olduğu daha iyi anlaşılabilirdi:

«Türkiye'de ordu yönetime el koydu. Yapılan açıklamada bir Millî Güvenlik Konseyi kurulduğu, genel sekreterliğine Orgeneral Haydar Saltık'ın getirildiği bildirildi.

General Saltık, Türkiye'nin NATO ile askeri ilişkilerini yürüten generaldi. Saltık'ın bu göreve getirilmesi yeni askeri yönetimin önceliklerinin NATO ve Amerika ile ilişkiler olacağını gösteriyor.

Pentagon, Türkiye'ye yeterli yardım yapıldığı takdirde Ankara'nın yeni liderlerinin Ege'deki komuta sorumluluk sahası sorununu unutup... Yunanistan'la ciddi müzakereye oturacağını belirtiyorlar.»

Bir gün sonraki New York Times'in Türkiye'ye ayrılan başyazısında ise şu değerlendirme yer alıyordu:

«Afganistan'ın işgali ve İran devriminden sonra, Türkiye'nin Washington için önemi demokratik ideallerin ötesinde gibi gözüküyor. Demokrasiden yana olup da bir darbeyi gülerek karşılamak mümkün değildir. Ancak Türkiye örneğinde bu ilkeye Türkiye'-

nin bölgedeki yeri gözönüne alındığında... daha esnek yaklaşılacaktır.»

Yine aynı tarihli gazetede darbenin yapılış nedenleri irdelenirken şu yoruma yer veriliyordu:

«Bir NATO üyesi olan Türkiye Doğu Akdeniz'deki Amerikan menfaatleri açısından stratejik bir konumda bulunuyor.»

Pentagon'a atfen yapılan bu değerlendirmelere göre «Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü» ile «Türkiye'nin bölgedeki yeri ve Amerikan menfaatleri açısından» bir askeri darbeye «esnek yaklaşılacak» kadar öncelik taşıyorsa o halde 12 Eylül'den itibaren «Ankara'nın Pentagon'un karanlık adamlarıyla kaynamasına» fazla şaşırmamak gerekiyordu.

12 Eylül harekâtını takip eden ilk 30 gün içinde Yunanistan NATO'nun askeri kanadına döndükten sonra (bu konu «Kanat Operasyonu» adıyla kitaplaştığından burada ayrıntılarına girmeyeceğiz), geriye ikinci öncelik kalıyordu:

«Türkiye'nin bölgedeki yerini Amerikan menfaatleri açısından güçlendirmek.»

Bölgedeki Amerikan menfaatlerinin bir kısmı elbette ki Türkiye'nin menfaatleriyle de çakışıyordu.

ABD Genel Kurmay Başkanı General Jones 1980 Kasımında, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in konuğu olarak Ankara'daydı.

Bir dönemin ünlü Savunma Bakanı McNamara'nın danışmanlığını da yapmış olan General Jones, artık Devlet Başkanı sıfatı da bulunan meslektaşı Evren ile görüşmesinde kendi hükümetini, Körfez havzasındaki tek NATO ülkesinin Türkiye olduğunu henüz tam olarak farkedip, ona göre Türkiye'nin savunmasını güçlendirmek için yeterince çaba göstermemekle suçlamıştı. Jones, ABD'de askerlerin, Türkiye'nin durumunu sivillerden çok daha iyi kavradığını da söyledikten sonra Ortadoğu'nun ve Türkiye'nin güvenliği açısından bazı askeri malzemelerin önceden

Türkiye'de depolanması konusunu gündeme getirmişti.

Spain Pentagon'dan Ankara'ya üşüşen generallere «karanlık adamlar» diyordu, çünkü, hissettiğimiz kadarıyla, ABD'nin Türkiye ile ilişkilerinde insiyatifin, Büyükelçilik devreden çıkarılarak askerler eliyle yürütülmesinden rahatsızdı.

Ancak yine Spain'e göre bu ilişki ABD'nin Tahran'daki sivil istihbarat faaliyeti sekteye uğradığından, Amerika için önem taşıyan konuların askeri istihbarat kanalıyla elde edilmesinde de işe yarıyordu.

Nitekim 12 Eylül'ü takip eden aylarda gelenler içinde yer alan ABD Askeri İstihbarat Dairesi Başkanı General Gene Tighe'nin - ki yeryüzündeki tüm ABD askeri ateşeleri bu daireye bağlıdır - Genel Kurmay'daki temasları «ABD sivil istihbaratının İran konusunda uzun süredir elde etmekte güçlük çektiği, kıymetli bilgiler» sağlamıştı.

Spain'in Türkiye'den ayrılmadan önce Mayıs 1981 de ağırladığı son Amerikalı konuk «Bing» takma adıyla tanınan Uluslararası Güvenlik İşlerinden sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı Francis West olmuştu. West'in beraberindeki heyette ABD Savunma Bakanlığı Güvenlik Yardımı Dairesi Başkanı General Ernest Graves de vardı.

Spain, Bing'in Çevik Kuvvet konusu için Türkiye'ye geldiğini söylüyordu. O halde, yanında güvenlik yardımı daire başkanını da getirmiş olması, Washington'un Çevik Kuvvet ile Türkiye'ye yapılan askeri yardımı irtibatlandırdığının işaretiydi.

Spain West'in temaslarını şöyle anlatmıştı:

«Konuklarımızı Türk Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay ve Dışişleri Bakanlığı'na götürdüm. Türkler geçmişte karşılaştıkları güvenlik yardımı sorunlarından ve güvenlik yardımının geleceğinden bahsetmek istiyorlardı, West ise Güneybatı Asya'ya yönelik Sovyet tehdidinden ve dolayısıyla Çevik Kuvvet'ten bah-

setmek istiyor, Türkler'in ne yapabileceklerini soruyordu.»

Dışişleri Bakanı Türkmen ile görüşmelerinde aralarında şu konuşma geçmişti:

West: Türkiye'den komşularını zor durumda bırakacak bir şey istemiyoruz Sayın Türkmen. Sadece bu bölge üzerindeki ortak menfaatlerimizi dikkatinize sunmak istiyorum.

Türkmen: Ben de Türkiye'deki üslerin tek yanlı olarak Güneybatı Asya kontenjanlarına açılması fikrine dahi müsamaha gösterilemeyeceğini vurgulamak isterim.

Bu aşamada Spain söze girmişti:

Spain: Türkiye, olası bir Mısır-İsrail savaşında İncirlik'in İsrail'e bir hava köprüsü için kullanılma ihtimalini önlemek istemekte kendi açısından haklı olabilir. Ama örneğin Suudi Arabistan'da, Türkiye dahil bütün Batı için tehlike arzeden bir bunalımda Amerika ile Türkiye'nin menfaatleri çakışmaz mı? (Spain burada «overlap» sözcüğünü kullanıyordu - U. G) Afganistan'da yapıldığı gibi, Sovyetler, ikili anlaşmalarına binaen güneylerindeki bir ülkeye doğru girmeye başlarlarsa Türkiye İncirliği düşünme fırsatı bulabilir mi?

Türkmen: Sanmıyorum.

Spain: Bu durumda Türkiye ile ABD'nin Güneybatı Asya'daki menfaatleri çakışmıyor mu?

Bundan sonraki aylarda gelip gidenlerin pozisyonları da hep «Çakışma Diplomasisi» (Overlap Diplomacy) üzerine bina edilmeye devam etmişti.

İlter Türkmen 1980 - 81'de sürekli olarak «Körfez'in savunması Körfez ülkelerine aittir» diye vurguluyor, Türkiye'nin Çevik Kuvvet'e olası katkısını daima reddediyordu. Oysa Türkiye'nin o yıllarda bir askeri rejim altında olduğu, yani askeri örgütlenme biçiminin devletin örgütlenme biçimi haline geldiği düşünülürse alınan kararlarda izlenen yöntemin askerlerin tüm hayatları boyunca alışık oldukları sisteme

ters düşmesi beklenemezdi. Bu da en üst rütbenin en son kararı vermesi demekti ki zaten Türkmen, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşüne izin verildiğini de sonradan öğrenmişti.

Paradokstur ama, ordunun siyasete en fazla bulaştığı dönem, işte bu yüzden 1980 - 83 arasıydı. Tabii «siyaset» denilince, siyasi dedikodular değil de, analiz yapmak, tavır belirlemek, karar vermek sanatı anlaşılıyorsa.

Türkiye'deki bu oluşumun en fazla farkında olanlar ise Amerikalılardı.

Bu yüzden önce protokolu takip etmiş olmak için Türkmen'e gidiyor, sonra da asıl karar mercilerine başvuruyorlardı.

Zaten Spain'in «Genel Kurmay, Güneybatı Asya için endişelerimizi Dışişleri Bakanlığından daha iyi anlıyordu; daha esnekler» cümlesinden bu sonucu çıkarmak da kabildi.

Ancak yine de Ankara'nın Washington'a bir açık çek vermemekte direndiğini söylemek mümkündü. Washington daha sonraları açık çekin aslında ABD'nin de menfaatlerine aykırı olacağını keşfedince talepler yön değiştirmişti.

1980 başında Türkiye'den Çevik Kuvvet kapsamında istenen ve beklenenler şunlardı:

1 — Transit olanaklarının sağlanması.

2 — Takviye birliklerinin geliş gidiş ve konaklamasının kolaylaştırılması için destek sağlanması.

Ancak Washington'un bir bakıma Çevik Kuvvet'i konuşlandırması anlamına gelen bu talepleri, Sovyetlerden ziyade kendi rejimlerinden korkan ılımlı Arapları ürküttüğünden, aynı zamanda Türkiye'yi her renkten radikallerin boy hedefi haline getireceğinden açık açık kabul edilmesi mümkün değildi. Türkiye bu gerçeği vurgulayınca Washington'un talepleri bir bunalım halinde de Çevik Kuvvet'in yararlanabileceği malzemeyi NATO şemsiyesi altında depolayabilecek

ve bunları hızla devreye sokabilecek imkânlar istemeye dönüştü.

Bunun NATO şemsiyesi altında yapılması tüm taraflar için rahatlatıcı ve işi kolaylaştırıcı bir unsur olabilirdi.

Ayrıca Türkiye'nin konumunun buna ne kadar elverişli olduğu 1981 Kasımında ABD'de yayınlanan ve Pentagon'a yakınlığı ile tanınan «The Armed Forces Journal» dergisinin Genel Yayın Müdürü Benjamin Schemmer'in yazısına da yansıyordu.

Schemmer ABD ile 1982'de imzalanacak olan Doğu Anadolu'da iki yeni hava üssü kurulması anlaşması daha henüz imzalanmadan önce 1981'de yayınlanan yazısında Doğu Anadolu'da kurulacak iki üste depolanacak askeri malzemenin İran, Basra Körfezi veya Ortadoğu'da herhangi bir bölgeye yönelecek Sovyet istilâ güzergâhlarına çok yakın olmasının Pentagon'u zevkten heyecanlandırdığını yazıyordu.

1982'den itibaren de ABD Çevik Kuvvet'i ile herhangi bir irtibatlandırmaya girmeden Türkiye'deki üs ve tesislerin NATO amaçlı takviyesi, depolama olanaklarının arttırılması için para dökmeye başlamıştı. 1983'den itibaren de Amerikan Çevik Kuvveti NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı SACEUR'un emrine verilmişti.

Zaten 1980 Aralığında Cumhuriyet'in Ankara'daki diplomatik muhabiri Sedat Ergin'in dönemin NATO Genel Sekreteri Joseph Luns'un ağzından söktüğü cümleler NATO üst kademesinin Türk - ABD Çevik Kuvvet görüşmelerine olan yakın ilgisini gösteriyordu:

— Çevik Kuvvet'e transit kolaylıkları açısından Türkiye'nin konumunu nasıl görüyorsunuz?

— Çıkarları aynı doğrultuda olan bir ülkenin bu konuda yardımda bulunması son derece doğal bir şey olur. Bu açıdan herhangi bir güçlü çıkacağını zannetmiyorum.

— Yani ihtiyaç duyulması halinde Türkiye'nin bu kolaylığı sağlayacağını mı umuyorsunuz?

— Dediğiniz gibi, bunu umuyoruz.

— Türkiye'nin sorumlulukları NATO ile sınırlı. Böyle olunca sağlanacak kolaylıklar için NATO anlaşması dışında ikili anlaşmalar gerekmiyor mu?

— Bu Türkiye ile ABD arasında yapılacak özel görüşmelerin konusu olabilir... Ancak ben stratejist değilim bu konuda spekülasyonlara girmek istemem.

— Körfez'in savunulmasının bu kadar sık vurgulanması NATO'nun bakışlarını Körfez'e çevirdiği anlamına mı geliyor?

— Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali bütün dikkatimizi dünyanın bu bölgesindeki sorunlar üzerine toplamamızı doğal kılıyor. Bu bölgedeki çıkarlarımızı etkileyebilecek bütün sorunları tartışıyoruz. Bu danışma mekanizması içinde Türkiye önemli bir rol oynamaktadır. Sonuçta Körfez'e daha fazla ağırlık vermemiz mantıkidir... Ve dikkatimizi buradaki petrol güzergâhlarının stratejik önemine çekmek isterim... Basra Körfezi'ne gidecek takviye güçler İtalya ve Türkiye'nin güneyinden geçebilir... Kanımca Arap ülkeleri Ankara'nın öğütlerine diğer ülkelerinkinden daha fazla açıktır. O nedenle Türkiye'nin ağzı kapalı diplomasisi bölgede büyük bir önem taşımaktadır.»

Anlaşılan Türkmen'in çizdiği «Körfez'in savunması Körfez ülkelerine aittir» politikası bu kitabın yazıldığı tarihe kadar T. C. Dışişleri Bakanlığı'nın resmi politikası olmaya devam etmekle birlikte Türkiye'nin resmi politikası olamamıştı.

Türkiye'nin asıl politikasının ne olduğunu ise Amerikan belgelerinden takip etmek mümkündü. Örneğin 20.8.1979 tarih ve 11379089 sayılı «Türkiye ve ABD menfaatleri» başlığıyla ABD yönetimi tarafından Kongre'ye gönderilen raporda Türkiye'nin Körfez'e yönelik bir kontenjan planında yer almayacağı, «Turkey is adamant» cümlesiyle kesin bir dille vurgulanır-

ken 12 Eylül'ü takip eden yıllardaki raporlarda bu tür bir kesin ifadeye rastlanmıyor, aksine «Ortadoğu'daki Amerikan menfaatleri açısından Türkiye'nin vazgeçilmezliği ve anlayışlı Türk liderlerinin varlığının verdiği güvence» vurgulanıyordu.

Yine, yönetimin Kongre'ye yolladığı «FY - 1983 Authorization Request and FY 1982 - 1986 Defense Programs» başlıklı raporda, ABD Savunma Bakanı Harold Brown ise Türkiye'ye yardımı şöyle savunuyordu:

«Türkiye'ye verdiğimiz askeri ve ekonomik yardım, aslında bir ülkeye yardım verirken Amerika'nın hayati çıkarları olan bir başka bölgenin savunmasını nasıl kolaylaştırdığımızın göstergesidir.»

ABD Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi'nin 1984 mali yılı için hazırladığı «tavsiyeler raporunda» da Türkiye'nin Basra Körfezi'nin güvenliği açısından hayati stratejik konumda olduğu vurgulanıyordu. ABD'de Kongre komisyonlarının belirli sentezlere yönetim tarafından verilen brifingler sonucunda vardığı düşünülürse bu cümle de hayli anlamlıydı.

Bu arada 1981 Haziranında Washington'u ziyaret eden Milli Savunma Bakanı Ümit Halûk Bayülken, Amerikalı mestektaşlarımıza «Körfez ülkeleri, Körfez'i savunmak bizim sorunumuzdur, dediği sürece Körfez'e yönelik tek yanlı girişime Türkiye katılmaz. Ancak Batı ittifakının çıkarları kapsamındaki bir girişimde elbette Türkiye de bulunacaktır» diyerek müzakerelerde «duruma göre» diye özetlenebilecek bir açık kapı bırakıldığını belirtmiş oluyordu.

O halde Bayülken'in bu cümlesi ışığında kitabın en başındaki sorularımıza dönersek, bir Körfez ülkesi iç tehdidi tarafından sıkıştırılıp da, ABD'den yardım istediğinde, Batı ittifakı da o Körfez ülkesindeki rejim değişikliğinin «Batı'nın menfaatlerini sekteye uğratacağını» düşünüyorsa Türkiye ne yapacaktı? Dışişleri Bakanlığı'nın resmi görüşü doğrultusunda

mı davranacaktı, yoksa anlayışlı liderlerinin varlığı mı politikasını belirleyecekti.

İşaretler bu kadar değildi?

9 Nisan 1981'de ABD Savunma Bakanlığı'nın iki yetkilisi, çantalarında Pentagon'un Türkiye'ye satılması için izin istediği 15 F-4E jeti ve yedek parçalarını kapsayan dosyayla Temsilciler Meclisi Dışilişkiler komitesine gelmişlerdi.

Bu önemli bir tarihti, çünkü Washington 1976 Eylülünden bu yana Türkiye'ye ilk kez savaş uçağı satmak üzere harekete geçiyordu. Ama o gün meydana gelen en önemli gelişme komite üyelerinin Pentagon'a «okey vermesi» değil, iki generalin Kongre üyelerine söyledikleriydi.

15 jetin 78 milyon dolara Türkiye'ye satılabilmesini sağlamak için Kongre'nin onayına, Kongre'nin onayı için de üyelerinin ikna edilmesine ihtiyaç vardı.

İki general de aslında işlerinin ehlilerdi, çünkü beyanlarına «Türkiye'nin Basra Körfezi açısından bir istikrar unsuru olduğunu» söyleyerek başlamışlardı.

ABD'de her isteyenin Kongre zabıt kâtipliğine giderek 1.5 dolar gibi bir fiyatla satın alma imkânı bulunan komisyon tutanaklarına göre generaller sadece bunu söylemekle kalmamış, Türkiye ile ABD'nin ortaklaşa yapacağı F - 16'ların Basra Körfezinde istikrarın korunmasında başlıca etken olacağını da kaydetmişlerdi. Ayrıca 1982'de imzalanacak yeni üs anlaşmalarının da müjdesini vererek, bu üslerin Körfez'deki Amerikan çıkarları açısından «hayati» olduğunu kaydetmişlerdi.

Bir kriz anında bu üslerin kullanılabileceğinden kuşku duyan kongre üyelerinin şüphelerini «Türk liderliği Körfez'in bugünkü statüsünün devamı arzusundadır» cümlesiyle dağıtan Pentagon temsilcileri güçlü bir Türkiye'nin bölgedeki diğer Amerikan müttefikleri açısından da elzem olduğunu vurgulayarak jetlerin satışı için izin istemişlerdi.

Birisi bizimle dalga geçiyordu ama...

DURUMA VE BUNALIMA GÖRE

ABD Savunma Bakanı Caspar Weinberger'in 3 Aralık 1981'de başlayan Ankara ziyaretinin bizce ilginç olan bir yönü de Evren'in Pakistan'a yaptığı resmi geziden bir hafta sonraya raslamasıydı. Ki, bu, ABD heyetinde bulunan Henry Catto'nun Türk gazetecilere verdiği bilgiye göre, Evren'in Pakistan izlenimlerini almak üzere bilerek seçilmiş bir tarihti.

Weinberger, 4 Aralık'taki resmî temaslarında, 12 Eylül'den sonra Türk topraklarındaki en yüksek düzey Amerikalı yetkili olmasına karşın, ne demokrasiye dönüş takvimi istemişti, ne de Türkiye'ye geldiği gün dört aylığına hapse giren Bülent Ecevit'le ilgilendiğini gösterebilecek herhangi bir soru sormuştu. Aksine, «Avrupalıları Türkiye'ye daha yumuşak bakmaya ikna etmek için elinden geleni yapacağını» vurgulamıştı. Weinberger, New York Times'in 4 Aralık tarihli haberine göre, Türk yetkililerle «kardeşçe, dostça» görüşmüştü.

Weinberger, 4 Aralık cuma sabahı Anıtkabir'i ziyaret ettikten sonra ilk görüşmesini Türk meslektaşı Ümit Halûk Bayülken ile yaptı. Bayülken Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarının 900 milyon dolardan daha az bir miktarla karşılanamayacağını, Devlet Başkanı Evren'in de bu miktar üzerinde durduğunu söyledi. Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımda uygulanan 10/7 oranının Papandreu'nun Türkiye'yi bir tehdit olarak göstermesine hizmet ettiğini belirtince Wein-

berger «seçimlerden önceki sözlerini işbaşında iken törpülemek zorunda kalacaktır» diye cevap verdi.

Weinberger daha sonra Türk askeri istihbaratı tarafından verilecek olan brifingi izlemek üzere Milli Savunma Bakanlığı'nın yeni binasına geçti.

Konuk Bakan «Bölgedeki Sovyet Askeri Gücü» konusundaki brifing için salona girdiğinde Türk generaller gayet disiplinli bir hava içerisinde hazır bekliyorlardı. Odada karşı karşıya duran iki kavisli uzun masa ile bunların kesiştiği noktada Weinberger ile Bayülken'in birlikte oturacakları daha ufak bir masa bulunuyordu. Tam karşılarında ise slaytların gösterileceği beyaz perde, yanında da konferansçı subayın kürsüsü yer alıyordu.

Gazeteciler salona girdiğinde brifingin gündemi her yetkilinin üzerinde adı yazan dosyasının üzerine konulmuştu. Bir subay Cumhuriyet'ten Sedat Ergin'in gözucuyla gündemi okuduğunu farkedip yerinden fırlayarak kâğıtları ters çevirmeye başladı.

Geç kalmıştı.

Zaten Genel Kurmay İkinci Başkanı Orgeneral Öztorun ile kucaklaşarak selâmlaşan Richard Perle toplantıdan sonra Türk gazetecilerin sorularını yanıtlarken «Türk tarafı NATO'nun hayati çıkarları bulunan ittifak dışı sorumluluk bölgesinin korunması için çaba sarfedecektir» demişti.

Ancak müzakerelerde dikkati çeken unsur Çevik Kuvvet konusunun direkt olarak masaya getirilmemesiydi.

Direkt girişime gerek yoktu. Çünkü:

1 — Türk kanadı ABD ve Türkiye'nin bölgedeki menfaatlerinin çakıştığını (overlap) ve görüş ayrılığı bulunmadığını zaten daha önce kabul etmişti.

2 — Türkiye'nin Çevik Kuvvet'e «açık çek» vermeyeceği, ancak «duruma ve bunalıma göre» tavır alacağı Amerikan kanadınca teşhis edildiğinden A BD'nin Ankara'daki eski Büyükelçisi James Spain'e göre, Türkiye'den beklenenler, depolama kolaylıkla-

rı ve Doğu Anadolu'da NATO amaçlı iki yeni üs kurulmasıyla sınırlı tutulmuştu. Bunu da «Çevik Kuvvet Üssü» adı altında yapmayı ABD istemediği gibi Türkiye'nin ilişkileri açısından da sakıncalı bulunuyordu. Ayrıca böyle bir tasnife NATO ve Çevik Kuvvet arasındaki entegrasyonunun bir bunalım anında NATO'ya tahsisli malzeme ve üslerin ABD tarafından tek yanlı olarak kullanılmasına da olanak tanıdığı için gerek yoktu.

5 Aralık Cumartesi sabahı Weinberger, Devlet Başkanı ve Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Evren tarafından kabul edildi. Çankaya köşkündeki bu görüşme oldukça sınırlı bir grup arasında gerçekleşmişti. Weinberger görüşmeye sadece Ankara'daki ABD Büyükelçisi Robert Strausz-Hupe'yi, Evren de Milli Savunma Bakanı Ümit Halûk Bayülken'i davet etmişti. Bayülken zaten kabulden bir saat önce gelerek müzakerelerin gidişatı konusunda Evren'e bilgi de vermişti.

Weinberger şunları söylüyordu:

«Diğer müttefiklerimizin ne düşündüğüne bakmaksızın Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardım için elimizden geleni yapacağız Sayın Evren. Yönetimimizin resmi politikası budur. İnsan hakları ancak kanun ve nizamın olduğu yerde yeşerir.»

Weinberger, burada Avrupalıların Türkiye'ye yaptıkları ekonomik yardımları insan hakları ihlâlleri gerekçesiyle askıya almalarını da eleştirmiş ve bu kararları «illfated» sözcüğü ile nitelemişti.

Devlet Başkanı Evren de konuşmasında «savunmamız ne kadar güçlü olursa bölge istikrarındaki rolümüz de o nisbette etkili olur» demişti.

Washington da bu kanıdaydı.

İşte Türkiye'deki üslerin alt yapılarının genişletilmesine ve Doğu Anadolu'da iki yeni hava üssü inşasına olanak veren kararların alındığı Yüksek Savunma Konseyi'nin (HLDG) kuruluşunu açıklayan

ortak bildiri de Weinberger'in bu ziyareti sırasında yayınlanıyordu.

Amerika İsrail ile de benzeri bir anlaşma yapmıştı. Ayrıca Weinberger Türkiye'ye gelirken uğradığı Fas'tan da yüksek savunma konseyi kurulması kararı ile çıkmıştı.

Amerikan yönetimi Kongre'de, bu tür konseyler kurulmasını teşvik etmelerindeki amacın «ikili ilişkileri geliştirerek kriz anlarında çabuk ve isabetli kararları uygulamaya koymak» olduğunu açıklamıştı. Türk tarafı bu anlaşmaya imza koymak için ikna edilmeye çalışılırken de krizden fazla bahsedilmeyerek böyle bir ortaklık konseyinin «bir türlü hızlandırılamayan ortak askeri ve ekonomik yatırımları hızla hayata girebilmek için devreye girebileceği» kaydedilmişti.

Weinberger Fas ve Ankara'da yüksek savunma konseyi kurulmasıyla sonuçlanan gezisini Napoli'de noktaladı.

6 Aralık 1981 tarihli New York Times Weinberger'in Napoli'deki AFSOUTH Karargâhına Türkiye'deki askeri temaslarının sonuçları hakkında bilgi vermeye gittiğini yazıyordu. Weinberger, burada, o dönemde AFSOUTH komutanı, bu satırların yazıldığı sırada da ABD Genel Kurmay Başkanı olan Oramiral William J. Crowe ile görüşüyor, Türklerin Kıbrıs ve Ege konularında «yapıcı» konuştuğunu vurguluyor, Yüksek Savunma Konseyi kurulmasının Türkiye'deki üslerin altyapılarının genişletilmesi ve iki yeni havaalanının inşasını hızlandıracağını belirtiyor ve şu cümleyle Türkiye izlenimlerini noktalıyordu:

— Batı ittifakının menfaatleri tehdit altında kalırsa Sayın Evren üsleri 24 - 48 saat süreyle açacak.

Daha sonra bu cümle AFSOUTH karargâhındaki Türk misyonuna sızıyor ve hayli heyecan yaratıyordu.

Devlet Başkanı ve Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren Weinberger'de bu izlenimi uyan-

diracak cümleler sarfederken, «duruma göre», «şartlara göre» diyerek verdiği onayı rezervlere bağlamıştı. Ancak bu onay, adı dahi Türkiye dahil tüm İslâm ülkelerinde tepki uyandıran Çevik Kuvvet'e geçiş kolaylığı sağlamak şeklinde değil de, «Türkiye'nin de mensubu bulunduğu Batı ittifakı'nın Körfez'deki menfaatlerini korumak için ABD'nin gerekirse tek yanlı olarak gerçekleştirebileceği bir hareket için eğer Körfez ülkeleri itiraz etmezse geçici bir süre izin verilebilir» şeklindeydi.

Bunu Weinberger'in kabulü sırasındaki tek Amerikalı tanık olan ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Robert Strausz Hupe, makamındaki bazı özel sohbetlerde «Bugünkü yöneticileri işbaşında olduğu sürece Türkiye'nin Körfez'de bir bunalım halinde Amerika'ya zorluk çıkarmayacağı izleniminde olduğunu» söyleyerek doğruluyordu. Hattâ, bu konuda bazı sözlerin vaki olduğunu, bir gazeteciyle sohbeti sırasında, şöyle ima etmişti:

— Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Ortadoğu politikası bakımından bir görüş ayrılığı yoktur. Sorumluluk duyguları çok çok yüksek ve yetenekli liderlere sahipsiniz. Verdikleri sözleri yerine getireceklerdir.

Anlaşılan Türkiye, ABD'nin Körfez'deki NATO çıkarlarını korumak için girişeceği Çevik Kuvvet harekâtına duruma göre geçici bir süre için kapılarını açacaktı.

Daha açık bir deyişle Türkiye Batı'nın Ortadoğu'daki petrolünü korumak misyonunu üstlenmişti.

İNANMAYAN POLONYALILARA SORSUN

10 Eylül 1981 tarihli N. Y. Times, Devlet Başkanı Orgeneral Evren'in Türkiye'de siyaset yasaklarını açıkladığı gün şu yorumu yayınlıyordu:

«Batılı ortakları içinde Türkiye'yi şevkle destekleyen ve yardımı arttıran tek ülke Amerika.»

Aynı gazetenin 11 Ekim 1981 tarihli sayısı ise Carter döneminde Beyaz Saray'da Ulusal Güvenlik Konseyi üyeliği yapmış olan Stephen Larrabee'nin aslında Washington'un Türkiye'yi nasıl «bizim dinimiz demokrasi, sizin dininiz istikrar olmalıdır» bakışıyla gördüğünün kanıtı olan satırlarını yayınlıyordu:

«Washington, içinde yaşadığımız günlerde Ankara ile ilişkilerini sıkılaştırıp, savunma işbirliğini arttırırken Avrupa'daki bazı müttefiklerimiz, Türk liderliğinin demokrasiye dönüş konusunda kesin tarihler vermemiş olması dolayısıyla yaptıkları yardımı askıya alarak Türkiye'yi Avrupa Konseyinden atmakla tehdit etmeye başlamışlardır. Avrupalı müttefiklerimizin kaygıları elbetteki meşrudur... Ancak, Amerika, Türkiye politikasını çizerken bölgedeki menfaatlerini gözardı edemez.»

1982 Ocağında Amerikan kamuoyunun bir kesimi, yönetimi, stratejik önemi nedeniyle Türkiye'deki insan hakları ihlâllerine göz yummakla suçlayan kuşkular besliyordu.

Bu kuşkular yönetimi de rahatsız ettiğinden, 1977 - 1980 döneminde Ulusal Güvenlik Konseyi üyeliği yapmış Türkiye ve terörizm uzmanı Paul Henze'den

insan hakları konusunda bir rapor istiyor, Henze de raporunda Türkiye'yi şöyle anlatıyordu:

• Son sekiz ayın en az iki ayını Türkiye'de geçirdim, kendi dillerinde her sosyal seviyeden yüzlerce Türkle konuştum. İnsan haklarının en temel maddesi olan «yaşama hakkının» askeri rejim işbaşına geldiğinden beri mümkün olabildiğini vurgulamayan bir tek Türk'e rastlamadım.

• Türkleri son iki yıldır hayata geçirdikleri ekonomik reformlar konusunda çok heyecanlı buldum. Buna karşılık artık bütün dünyanın dahi işlemediğini kabul ettiği 1961 Anayasası'nın değiştirilmesine karşı çıkan tek bir Türk'e dahi rastlamadım.

• Türkiye'de eski siyasi liderlerin başarısız olduğu yaygın bir kanı. Buna karşılık cesaretli ve başarılı ekonomik reformların mimarı Turgut Özal eski siyasilerin birkaç katı daha popüler. (Paul Henze'nin bu görüşlerini içeren raporu 1 Şubat 1982'de ABD Ulusal Güvenlik Konseyine gönderilmiştir. Bu tarihte ANAP henüz kurulmamıştı - U. G).

• Süleyman Demirel dahil diğer siyasi liderlerin uyduğu geçici yasaklara uymadığı için hapse giren - keşke girmeseydi - Bülent Ecevit'in şu anda en heyecanlı destekçileri Türkler değil Avrupalı sosyalistlerdir.

• Avrupalı sosyalistlerin Türkiye'deki askeri yönetimi eleştirmelerinin asıl nedeni, var olduğu ileri sürülen insan hakları ihlâlleri değil, Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçişidir.

• Türkiye'deki Türkleri askeri yönetimin baskısından muzdarip olduklarına ikna etmek bence hayli güçtür.

O günlerde Türkiye'de insan hakları ihlâlleri ile jeopolitik konumu arasındaki bağlantıya, yani Türkiye'nin «hangi rejimle yönetilirse yönetilsin yeter ki istikrar içinde olsun» şeklindeki Amerikan görüşüne New York Times'in 24 Ekim 1982 tarihli başmakalesi ile tekrar dikkat çekiliyordu:

«Önümüzdeki pazar Türkler yeni anayasalarını onaylamak için sandık başına gidecekler... Bu oylama aynı zamanda otomatikman Evren'in devlet başkanı olarak kabulü anlamına da gelecek. Türkler bu anayasaya 'hayır' dese dahi, bazı misafirlerine söylediği gibi Evren bunu 'milletin askeri yönetimden hoşnut olduğu' şeklinde yorumlayacak. Bazı analistler Türkiye için 'Türk subaylar, türbulans olan yerde demokrasinin yaşamayacağını bilecek kadar akıllı; bu yüzden Türkiye'nin jeopolitik konumu dikkate alınırsa neden orada sert bir rejim bulunduğu daha kolay anlaşılabilir ve akla yakın gelir' diyor.

Bu daha önce duyduğumuz bir cümle..

İnanmayan Polonyalılara sorsun.»

Bu yazıya cevaben Türkiye'nin eski BM daimî temsilci yardımcısı Altemur Kılıç gazeteye şu mektubu yolluyordu:

«Türkiye'yi Polonya ile aynı potaya koymanız, özellikle yeni anayasanın yüzde 91 oranında kabul görmesinden sonra Türk milletine yapılmış büyük bir haksızlıktır. Kimse artık, Türk milletinin güçlü bir lider ve özgürlüklerinin sömürülmesini önleyecek bir anayasayı kendi iradesi ile istemediğini söyleyemez. Kimse Türklerin General Evren'in güçlü kollarını istemediğini de söyleyemez.

İnanmayan Türklere sorsun.»

Anlaşılan, ülkelerin 1975 Helsinki Nihai Belgesi'ne uyup uymadıklarını izlemek üzere Amerikan vatandaşları tarafından kurulan «Helsinki Watch» komitesinin direktörü Jeri Laber inanmamıştı ki Türkiye'ye gelip ABD'nin 1980 sonrası Türkiye diplomasisi hakkında ilginç ipuçları veren raporunu hazırlamıştı.

Raporda, Türkiye'nin ABD için taşıdığı stratejik önemden bahisle Amerikan yönetiminin Türkiye'deki askeri rejimi desteklediği ve insan hakları ihlâllerine göz yumduğu ileri sürülüyor, Ankara'daki ABD Büyükelçiliği yetkililerinin Laber'a «Türkler temelde şe-

dit (şiddet yanlısı) bir toplum olduğu için işkenceye alışıktırlar» dediği iddia ediliyordu.

Gerçi daha sonraları ABD Büyükelçisi Strausz - Hupe bu suçlamayı yalanlamıştı ama ABD'nin bakışını göstermesi açısından enteresandı.

New York Times gazetesi'nin 13 Eylül 1980 tarihli başmakalesi de zaten ABD yönetiminin Türkiye'ye bakışının stratejik unsurlardan etkileneceğini şu satırlarla teyid ediyordu:

«Afganistan'ın işgali ve İran devriminden sonra Türkiye'nin Washington için önemi demokratik ideallerin ötesinde gibi gözüküyor. Demokrasiden yana olup da bir darbeyi memnuniyetle karşılamak mümkün değildir. Ancak Türkiye örneğinde bu ülkeye Türkiye'nin bölgedeki yeri gözönüne alındığında... daha esnek yaklaşılacaktır.»

Ancak, o günlerde Türkiye'nin stratejik önemine, Türkiye'ye verdiği değerden daha fazla değer veren tek ülke elbette ABD değildi.

Nitekim Jeri Laber Ankara'daki temasları sırasında görüştüğü eziyet görmüş Türk aydınlarından birisi, Washington'u Barış ve DİSK davalarının tek sorumlusu olarak suçlayınca, Laber'in sorduğu soru kafasını hayli karıştırmıştı?

— Peki sevgili kardeşim, Barışçılar hapishanede sürünürken SSCB Başbakanı Tikhanov Türkiye'de ne geziyordu?

ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig'in Weinberger'den tam on gün sonra gerçekleşecek Türkiye seyahati o kadar ani ertelenmişti ki Dışişleri Bakanı İlter Türkmen tüm hazırlıkları yapılmış olan resmi yemeği iptal edemeyip Dışişleri mensuplarına vermişti.

Haig, Türkiye'ye ilginç bir güzergâh izleyerek gelecekti:

İsrail, Mısır, Fas, Pakistan üzerinden. Ancak Polonya'da grevlerin başlaması nedeniyle Sovyet birliklerinin Polonya sınırına yığılması Haig'in Brüksel'den Türkmen'e bizzat telefon ederek seyahati ertelemesine neden olmuştu.

ABD Dışişleri Bakanı Haig, 1974 yılında atandığı NATO Başkomutanlığı (SACEUR) görevini 1979 yılına kadar aralıksız sürdürmüş, bu süre içinde Türkiye'ye defalarca gelmiş, asker ve sivil Türklerle yakın ilişki kurmuş, özellikle 12 Eylül'den sonra MGK adı altında çalışan askeri yöneticiler ile iyi ilişkiler geliştirmişti.

Hatta NATO komutanlığı döneminde Türkiye ile kurduğu ilişki onu, bakanlığı döneminde haklı olarak Batı'nın Türkiye'yi en iyi tanıyan yöneticileri sıralamasında başa geçirmişti.

Haig, «güçlü bir Türkiye istiyorum» diyordu.

O'na göre güçlü bir Türkiye, sadece NATO'nun Güney Kanadı açısından değil Doğu Akdeniz'in, İsrail'in, Mısır'ın güvenliği açısından da hayatiydi.

Haig, bir asker olarak haritayı önüne açıp stra-

tejik bakışa geçtiği zaman da Türkiye'yi «dünyanın en hayati cephelerini birbirine bağlayan bir köprü» olarak gördüğünü söylüyordu. Kimi konuşmalarında Türkiye ve Yunanistan'ı bir arada anarak Türkiye'nin Avrupalı kimliğini vurgularken, kimi konuşmalarında da Türkiye'yi Pakistan, Sudan, Somali gibi ülkelerle bir arada anarak Türkiye'nin Ortadoğulu İslâm kimliğini plana çıkarıyordu. Nitekim 1981 Kasımında Newsweek dergisinin sorularını yanıtlarken, Suudi Arabistan'ın «Somali, Sudan, Pakistan, Türkiye gibi ülkelere fonlar sağlamasının zarureti» üzerinde durmuştu. S. A'nın fonlar sağlamasını istediği bütün ülkeler o dönemde benzeri rejimlerle yönetiliyor ve potansiyel birer petrol bekçisi gözüyle görülüyordu.

Çocukluktaki adıyla Al, çok küçük yaşta öksüz kalmış, zengin amcasının yardımıyla liseyi bitirdikten sonra Westpoint askeri akademisine girmişti. Akademideki yıllarında vasat bir öğrenci olduğu 310 kişilik devresinden 214. sırada diploma almasından da belliydi.

Ama şansı Japonya'da birliğinin takımında rugby oynarken, onu Yunan tanrılarına benzeten Patricia ile tanışması sayesinde dönmüştü. Daha sonra evleneceği Patricia'nın General Mac Arthur'un kurmay heyetinde yer alan bir generalin kızı olması Haig'in de Mac Arthur'un kurmay kadrosuna girmesini kolaylaştırmıştı. Ama tabii şahsi yetenekleri yine de esastı.

Ancak bu görevi Vietnam savaşındaki üstün başarılarını daha görünür kıldığı için ABD'ye dönüşünde Başkan Nixon'un Ulusal Güvenlik Danışmanı Dr. Henry Kissinger'in kadrosuna alınmıştı. Watergate Skandalı ile birlikte Nixon'un istifasıyla boşalan başkanlık koltuğuna Gerald Ford oturunca Haig de NATO başkomutanı olarak Brüksel'e atandı. İşte Kore savaşında cesaretlerine hayran kaldığı Türkler'le yakın teması da burada başladı.

Haig'in Polonya olayları nedeniyle ertelenen Türkiye ziyareti 14 Mayıs 1982 tarihinde başladı.

O gün öğleden sonra makamında ziyaret ettiği eski arkadaşı Başbakan Bülend Ulusu, Haig'i gayet sıcak karşılamış ve aralarında tercüman aracılığı ile şu konuşma geçmişti:

Ulusu: Sizi çok sıhhatli gördüm maşallah.

Haig: Siz de bilirsiniz ki işlerin müsaade ettiği ölçüde sıhhatliyim Sayın Ulusu. Askerken görevlerim daha basitti.

Ulusu: Sizinle aynı fikirdeyim. Ben Deniz Kuvvetleri Komutanı iken odamın içinde tur atardım. Şimdi masadan kımıldayamıyorum.

Ulusu: (Haig'in o sabah Türkmen'le yaptığı görüşmeye atıfta bulunarak) Sabah da bu binaya gelmişsiniz. Bizde Hariciye ve Başbakanlık aynı binadadır. Bu, hariciyecilerin memlekette neler dönüyor, neler oluyor daha yakından görmelerini sağlıyor. Ben büyükelçileri de vali olarak atamayı düşünüyorum, ancak Sayın Türkmen mutabakatını vermiyor.

Dışişleri Bakanı İlter Türkmen söze İngilizce girmişti:

— Ben Dışişlerinde populeritemi korumak istiyorum.

Ulusu ve Haig kahkahalarla gülmüşlerdi.

Tabii bu görüşmede Haig'in «Doğu Anadolu'da iki yeni askeri havaalanı yapılmasının faydalı olacağını düşünüyoruz, siz bu işe ne dersiniz?» diye bir soru yöneltmesini beklemek gereksizdi, çünkü Başbakan Ulusu, iki ay önce bir grup Alman gazeteciyi kabulünde zaten «Türkiye'nin menfaatineyse Amerika'ya üs veririz» demişti.

Amerikan yönetimi ile Türk yönetiminin görüşleri öylesine çakışıyordu ki bazı meseleleri hiç konuşmadan da konsensüse varmak mümkündü. Türkmen, o günlerde boşuna mı «Türk ve Amerikan ilişkileri en iyi dönemini yaşıyor» demişti.

Haig, öğleden sonra 17.00'de Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'de de aynı sıcak kabulü gördü. Evren'le karşılaştıklarında «sizi eskisi gibi formda ve sıhhatli gördüm» demiş, Evren de onu yeniden görmüş olmaktan duyduğu memnuniyeti kaydetmişti.

Haig, Başkan Reagan'dan getirdiği mesajı şöyle iletiyordu :

Haig: Başkan Reagan Türkiye ile yüksek düzeydeki ekonomik ve askeri işbirliğinin sürdürülmesi, bu işbirliğinin önümüzdeki dönemde daha da güçlendirilmesi konusunda kararlı olduğunu size iletmemi istedi Sayın Evren. Yönetimimiz Türkiye'yi ittifakın güney kanadının temel taşı, Doğu Akdeniz ve Güneybatı Asya'da istikrarın başlıca güvencesi olarak görüyor.

Evren: Kendisine lütfen içten selâmlarımı götürün. Bölgede güçlü bir Türkiye bizim menfaatimize olduğu kadar sizin ve bölgenin de menfaatinedir.

Haig: Bu konuda elimizden geleni yapacağımıza emin olabilirsiniz.

Evren: 1979 yılında ülkenizi ziyaret ettiğim sırada Fort Knox'daki askeri müzenizi gezdim. Üzülerek gördüm ki sizin «önem veriyoruz» dediğiniz Türkiye'yi savunmamız için verdiğiniz M-48 tanklarını siz Fort Knox'daki askeri müzeye kaldırmışsınız. Tanka baktım, uzun uzun baktım ve içimin burkulduğunu hissettim.

Haig, tehdidin ittifakın sorumluluk bölgesi dışında ortaya çıkması halinde bunun sadece ABD'ye değil, bölgedeki ABD müttefiklerine de tehdit olacağını kaydediyor bu tehdide ortaklaşa karşı konulması gerektiğini vurguluyordu. Evren de zaten aksini düşünmüyordu. Stratejide değil taktikte bazı anlaşmazlık konuları vardı. Evren burada bir nüans kullanarak «Çevik Kuvvet'in Körfez'e tek yanlı müdahalesi» cümlesini «NATO çıkarlarını gözeten tek yanlı bir müdahale» şeklinde daraltıyor, Batı ittifakı'nın çıkarlarını gözeten bir müdahaleye Türkiye'nin zaten Batı itti-

fakı'nın bir mensubu olarak izin vermemezlik edemeyeceğini söylüyordu.

Washington da zaten Türkiye'den bundan fazlasını istemiyordu .

Evren ile Haig arasında Körfez'in güvenliği konusunda tam bir fikir birliği olduğu aslında konuk bakanın bu görüşmeden sonra gazetecilerin sorularını yanıtlarken «Arkadaşım General Evren'in bölge sorunlarına bir dünya lideri gözüyle baktığını bir kez daha müşahede etmekten mutlu oldum» demesinden de belli olmuştu. Buradaki «dünya lideri gözüyle» sözcüklerinin altını çizmek gerekiyordu. Çünkü 12 Eylül'den önce Washington'un Demirel ve Ecevit'e yönelttiği başlıca eleştiri «keseri hep kendilerine dönük vuran, aşırı milliyetçi politikacılar» olmalarıydı. Bundan kastedilen de tabii ki Batı ittifakının önceliklerine, kayıtsız kalmamakla beraber, hiç hoşa gitmeyen bir şekilde tartışmaları hatta bazen «sallamalarıydı.»

1985 yılında Türkiye'yi ziyareti sırasında Evren tarafından kabulünden sonra aralarında bulunduğumuz bir grup gazetecinin sorularını yanıtlayan Nixon da görüşmeden «Evren'in Bölgede sadece kendi ülkesinin menfaatlerine önem veren bir menfaatperest olmadığını öğrenerek» ayrılmaktan memnuniyet duyduğunu kaydediyordu. Nixon, ayrıca Türkiye'ye Şah dönemi İran'ının rolünü öneriyor, «Türkiye bu rolü oynar mı?» şeklindeki bir soruya da «benim tahminim oynayacağıdır» şeklinde cevap veriyordu.

Nitekim Weinberger ve Haig'in Türkiye'yi ziyareti sırasında Evren'in daima rezerv koyarak «duruma göre, şartlara göre 24 - 48 saat için geçiş kolaylığı izni verebiliriz» şeklindeki sözleri 1982 başından itibaren Amerikan yönetimi tarafından Çevik Kuvvet sorununun hallolduğu şeklinde yorumlanmaya başlıyordu.

New York Times gazetesinin Türkiye temsilcisi Marwine Howe, bu ziyaretler ertesindeki havayı şöyle değerlendiriyordu:

«Türkler anlayış istediler, Amerikalılar ondan daha fazlasını vaadetti. Türk-Amerikan ilişkileri Bağdat Paktından bu yana en sıcak dönemini yaşıyor.

Bu sıcaklık her iki taraf için de hem riskli, hem de avantajlı.

ABD stratejisi açısından, eğer Yunanistan'ın sosyalist lideri Papandreu'nun üsleri kapatma tehdidi gerçekleşirse, Türkiye bu üslere 'hoşgeldiniz' diyecek. Diğer taraftan ABD Türkiye aracılığı ile uzak komşusu Pakistan ile ilişkilerini güçlendiriyor.

Türkiye'deki askeri cunta Batı Avrupa ile kötüleşen ilişkileri nedeniyle Washington'un önkoşulsuz desteğini memnuniyetle karşılıyor. Amerikan yönetimi de Avrupalıların Türkiye'ye bakışını yumuşatmak için girişimlerde bulunuyor. Bu sıkı ilişki kısa vadede Türkiye'nin dış yardım ihtiyacını karşılayabilir ama sağdan sola tüm Türk basını bu ilişkiye biraz şüphe ile bakıyor. Basın bu özel ilişkinin Türkiye'nin çok taraflı diplomasi geleneği ve bunun yarattığı imajı yıkmasından çekiniyor.

Bu özel ilişkinin Amerika açısından doğurduğu riskler şunlar olabilir:

Washington'un demokratik yollardan seçilmiş Demirel'in bir darbe ile yıkılmasına böylesine açık destek vermesi ilerde sorun yaratabilir. Washington ayrıca Ecevit'in hapse girdiği gün Weinberger'i Türkiye'ye yollayarak eski başbakanın hapsedilmesini bir bakıma onaylamış oldu. Buradaki tehlike de şu:

ABD yönetiminin Türkiye'deki askeri rejime açık çek vermesi, Türk kamuoyunu askeri yönetimin yaptığı her yanlışı Amerika'ya mal etmeye itebilir.»

Marwine çok enteresan noktalara değiniyordu. Tabii bunlara değinen tek kişi de o değildi. Washington'da Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili masalarında, aynı endişeleri paylaşan bazı bürokratlar, yönetimin Ankara'yla ilişkilerini daha dengeli bir çizgiye oturtması görüşünü savunurken, Türkiye'de bazı yolsuzluk iddialarına atıfta bulunuyor, bazı «babaların» askeri

ihaleler, özellikle Hava Kuvvetlerindeki ihaleler hakkında Emniyette verdikleri ifadelerin fotokopisi bakanlık koridorlarında elden ele dolaşıyordu.

Hatta 1984 Eylülünde ilginç bir olay meydana gelmişti.

ABD Dışişleri Bakanlığı'na Türkiye'den gönderilen üzerinde «State Department Turkish Desk» yazan bir zarftan çıkan imzasız bir mektupta, bir MGK üyesinin Bandırma'da 6. jet üssü komutanı iken Lüleburgaz Türkgeldi çiftliğinden 40 bin lira değerinde küçük baş hayvan aldığı, buna karşılık üstteki hangarların buğday depolamakta kullanılması konusunda protokol yaptığı ancak bu protokoldaki şartların 1977 Haziranına kadar yerine getirilmediği için sözkonusu komutan hakkında dava açıldığı, ancak daha sonra Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığında kurulan bir komisyonun «borcu hazineye zarar kaydetmek zorunda kaldığı» ihbar ediliyordu.

Tabii böyle ihbarlar fazlaca ciddiye alınmıyordu. Ancak Türk masasının asıl eğlencesi «babaların» emniyette ve MİT'te verdiği ifadelerde ihaleler konusunda söyledikleriydi.

BİR MÜZAKERE DAHİSİ

ABD'li stratejistler 1980'den itibaren Türkiye'nin, SSCB'yi güneyinden çeviren ülkeler kuşağı ile ilişkilerini teşvik ettikleri sıralarda, aynı zamanda «Doğu Anadolu'daki savunma boşluğunu» doldurmak için çabalıyorlardı.

Bu çaba içinde Türkiye'deki ABD üs ve tesislerin modernleştirilmesi ile alt yapılarının genişletilmesi ve ayrıca Muş ve Batman'da iki yeni hava üssü kurulması konusu özel bir anlam taşıyordu. Çünkü:

1 — Afganistan ve İran'ın kaybı Türkiye'deki üslerin misyonunun genişlemesine yol açtığından hepsinin modernizasyonu ve alt yapılarının iyileştirilmeleri ihtiyacı doğmuştu.

2 — SSCB'nin güneye iniş güzergâhları, yapılması düşünülen iki üssün menzili dahilinde olacaktı.

3 — Ayrıca ABD'nin Basra Körfezi'ne en yakın zincirleme hareket üssü bu ikisi olacaktı.

ABD bu niyetin hızla hayata geçirilmesi için Türkiye ile «Pakt içi paragraf» diye anılan Yüsek Savunma Konseyi (High Level Defense Group) kurmak arayışlarına girmişti. O günlerde ABD Savunma Bakanlığı'nın harika çocuğu Richard Perle sık sık Türkiye'ye geliyor, spor giysilerle sokaklarda dolaşıyor, Türkçe bilen danışmanlarının yardımıyla havayı kokluyordu.

Türk-Amerikan Yüksek Savunma Konseyi kurulması kararı, açıklandığı tarihten en az altı ay önce verilmiş, hatta Cumhuriyet Gazetesi'nin Ankara Tem-

silcisi Yalçın Doğan 1981 Kasımında Washington'dan yazdığı bir yazıda ABD Dışişleri Bakanlığında verilen bir brifingde üst düzeyde bir yetkilinin «Türkiye ile yeni bir askeri anlaşma düşünüyoruz. Sedat öldü, Türkiye'nin kapısını artık daha çok çalacağız» dediğini yazmıştı.

Aynı dönemde ABD sadece Türkiye ile değil İsrail ve Fas ile de yeni birer stratejik askeri işbirliği anlaşması imzalama arayışları içindeydi. Nitekim 1 Aralık 1981 tarihinde imzalanan anlaşma üzerine yayınlanan ABD-İsrail ortak bildirisinde «anlaşmanın Ortadoğu'ya yapılması olası bir Sovyet saldırısı ya da Sovyet desteğindeki saldırıya karşı imzalandığı» belirtiliyordu. Anlaşmaya göre ABD'nin bir kriz anında kullanabileceği askeri malzeme İsrail topraklarında depolanacaktı.

Bölgede, sadece İsrail'e dayanan bir güvenlik anlaşmasının Arapları endişelendireceği düşüncesiyle ABD Türkiye ile de benzeri bir anlaşma girişimindeydi.

Uzun müzakerelerden sonra girişim yerini bulmuş, Türkiye İsrail ve Fas birbirinden birkaç gün ara ile anlaşmayı imzalamışlardı.

Ancak ABD ile Yüksek Savunma Konseyi kurulması kararının kamuoyuna açıklanması için ABD Savunma Bakanı Weinberger'in 1981 Aralığında Türkiye'ye gelmesi beklenmişti. Türk tarafı bunu arzu ediyordu, çünkü Weinberger'in ziyareti dış dünyaya ABD yönetiminin Türkiye'deki rejimi «endorse» (onaylamak) ettiği izlenimini de verecekti.

Türk - ABD Yüksek Savunma Konseyi anlaşmasının ABD kanadındaki baş teknisyeni Uluslararası Güvenlik İşlerinden Sorumlu Savunma Bakan Yardımcısı Richard Perle idi.

Perle ayrıca ABD'nin «Papandreu'ya güvensizlik» politikasının da mimarıydı. Nitekim yüksek teknolojinin Sovyetler'in eline geçmemesi için bir NATO üyesi olmasına karşın Atina'yı «yüksek teknolojinin ko-

runması» anlaşması imzalamaya iterek zor durumda bırakan yine Perle idi.

Perle, 1984'de Aviation Defence Weekly dergisine verdiği demeçte Papandreu Yunanistanını «Amerikan üslerinin kapatılması, ABD Büyükelçiliği mensuplarına ve Amerikan askeri personeline saldırılar, hükümetin Batı aleyhtarı davranışları nedeniyle» güvenilir bir müttefik olarak görmediğini vurguluyordu. Buna karşılık ABD yönetimi, Perle'in tavsiyesi uyarınca Türkiye'ye aktardığı teknolojinin Doğu blokuna gitmeyeceğine ilişkin güvence anlaşması istemekten vaz geçiyordu.

Reagan yönetiminin şahinler kanadından olan Perle'in «Anti-Amerikan çizgideki müttefik ülke devlet adamlarının cezalandırılması» şeklinde özetlenecek stratejisi «ABD'nin koruyucu şemsiyesinden faydalanmak isteyen her ülkenin Anti-Amerikan siyaset ve sloganları terk etmesi gerektiğine» olan inancından doğuyordu.

ABD'nin Vietnam yenilgisi ve Watergate Skandalından doğan komplekslerini artık yenmeye başladığının göstergesi olan bu düşünce akımı, bazen Ankara'daki ABD misyonuna da yansıyordu. Örneğin Büyükelçi Robert Strausz-Hupe Ankara'da 1985 yazındaki bir diplomatik yemekte aynen şunları söylemişti:

— Türkler 1 milyar dolar isteyeceklermiş. İstesinler. Ancak 500 bin dolar alabilirlerse bundan memnun olsunlar. Koruyucu şemsiyemiz altında bulundukları için aslında Türkler Amerika'ya bir milyar dolar vermeli. Sanki Türkiye'de Amerikan üslerinin bulunması bir tek bizim menfaatimize?. Çekilip gitsek, telâştan ne yapacaklarını şaşırırlar. Şimdi yeni isteklerde bulunacaklarmış. Bulunsunlar. Bakalım Pandrossa'nın sandığından neler çıkacak.

Perle enteresan bir adamdı.

1984'de Altınyunus'ta yapılan NATO Nükleer Planlama Grubu toplantısı dolayısıyla İzmir'e gelmiş, gezmeyi düşündüğü Efes'te biz onu helikopterler, ko-

rumalar altında beklerken, o üstünde yeşil bir Lacoste, başında baseball şapkası, güneş gözlüğü ile bir turist gibi harabeleri gezmiş ve yine kimseye hissettirmeden ayrılıp gitmişti.

1986 Şubatındaki Türk - ABD Yüksek Savunma Konseyi toplantılarına katılmak üzere geldiği İstanbul'da da uçaktan, başında bir Yunanlı balıkçı şapkası, üzerinde mont, bluejean ve docksiderslarla inmişti. Koruma polislerini almadan İstanbul'da dolaşmış, Boğaz'da balıkçılarla konuşmuş, sivil giyinmiş bir Türk subayı kadar rahat davranmıştı.

Bunu, «Türk kılığına girerek gizli tuzaklar kurmak» için değil, hem Türklerin tansiyonunu tutmak, hem de zekâsı davranışlarına yansıdığı için yapıyordu. Hollywood'da doğup, New York'da büyüyen bir Musevi olması ondaki bu esneklik duygusunu belki de güçlendirmişti.

ABD Büyükelçisinin Çankaya sırtlarındaki rezidansında «Erzurum'a gelirken uçaktaki kongre üyelerinin danışmanlarına gri soğuk kuru bir yerle karşılaşacaklarını söyledim. Ama uçaktan bir indik ki karşımızda yemyeşil, ılık bir Erzurum var» diyerek başlattığı sohbetinde hayli kararlı gözüküyordu:

— Türkiye ile Amerika arasında çözülmeyecek sorun yoktur.

Aslında sorun çoktu ama Perle'in kişiliği, yöntemleri bilinirse, neden bir çok kişinin «bu sorun çözülmez» diyebileceği engellere onun «sorun» bile demediği daha kolay anlaşılabilirdi. Herşeyden önce Amerikan yönetimi içinde, her yeni Sovyet teklifine iki saniye içinde kontr bir teklifle cevap bulabilen nadir stratejistler arasındaydı. Örneğin Sovyetler Cenevre'de «Yıldız Savaşlarını durdurun» dediğinde Perle Reagan'ın «Henüz icat etmediğimiz bir şeyi nasıl durduracağız» demesini sağlayan cevabi teklifleri kaleme almıştı.

Yüksek Savunma Konseyi toplantılarında ortaya çıkan bir çok sorunun, hem Amerika'nın menfaatleri-

ne uygun, hem de Türk yönetiminin başını ağrıtmayacak biçimde çözülmesini sağlayan oydu.

Örneğin Yüksek Savunma Konseyinde Türk kanadının başkanı General Öztorun ile arasında hipotetik bir müzakere geçtiği düşünülürse Perle muhtemelen şu yoldan giderdi:

Öztorun: Körfezin güvenliği Körfez ülkelerine aittir. Bu yüzden biz Çevik Kuvvet'e geçiş kolaylığı sağlayamayız.

Perle: Zaten öyle bir talebimiz yok ki. Ben hiç Çevik Kuvvet'in adını andım mı? Biz diyoruz ki Türkiye'yi güçlendirelim, güçlü bir Türkiye zaten kendisinden bekleneni otomatikman yerine getirir. Savunması güçlü bir Türkiye fikrinde mutabık mıyız?

Öztorun: Elbette mutabık oluruz.

Perle: Tamam işte o zaman İncirlik'teki eski F-4'leri modern F-16'larla değiştirerek bu mutabakatı teyit etmiş oluruz.

Bunun kabulü, hiç müzakere konusu olmadan dahi İncirlik'teki Amerikan jetlerinin sayısının arttırılması anlamına geliyordu. Çünkü bir F-4 filosu 18, buna karşılık bir F-16 filosu ise 24 uçaktan oluşuyordu. Yani, örneğin bir Körfez bunalımı anında Türkiye'ye eskiden 38 uçak tahsisi sözkonusuyken, bu sayı, hiç «uçak sayısını arttırdık» demeden otomatikman 48 uçağa yükselmiş oluyordu.

Perle, yukarıya örnek olarak aldığımız hipotetik müzakerede de görüldüğü gibi genellikle bu taktiği izliyordu.

Yani Türkiye'den, ikili üst düzey görüşmeler dışında, resmi müzakereler sırasında hiç bir zaman Çevik Kuvvet'e direkt katkı istemiyor, Çevik Kuvvet'in adı anılmadan Türkiye'deki üslerin altyapılarının iyileştirilmesi, depolama olanaklarının arttırılması gibi lojistik detaylar üzerinde duruyordu.

Böylece her Yüksek Savunma Konseyi toplantısını takip eden basın sohbetinde «müzakerelerde Çevik

Kuvvet'in adı bile anılmamıştır» derken hiç yalan söylememiş oluyordu.

Perle'nin bir başka müzakere taktiği de Türk tarafına «X maddenin kabulü, benim Kongre'deki işimi kolaylaştırır, Türkiye'yi savunabilmem için bana imkân verir» demesiydi. Nitekim 1984 Lübnan olayları sırasında Türkiye'den insani amaçlı üs kolaylığı izni istendiğinde «meseleye şöyle bakın Sayın Öztorun: Önemli olan bu üssü kullanmak değil. Biz başka yerden de bu kolaylığı alırız. Ama burada sizin izin vermeniz, Türkiye için büyük bir fırsattır. Çünkü bu, Kongre'de Türkiye'nin bir müttefik olarak Lübnan olayında Amerika ile işbirliği yaptığı izlenimi uyandırır, ki, bu da Türkiye'ye gerekli olan savunma fonlarını çıkarmamızı kolaylaştırır. Bu bizim için değil, sizin için büyük fırsattır.»

Kongre unsurunu o kadar çok kullanıyordu ki artık Türk müzakereciler cümlelerine «sizin Kongre'deki işinizi kolaylaştırmak için» diye başlayarak espriler yapmaya da başlamışlardı.

Perle, bir müzakere dahisiydi.

Ama bazan sertleşmesini de biliyordu. 1984'de Washington'daki Heritage Foundation'da «Türkiye'nin doğusunda bir askeri savunma boşluğu vardır» cümlesiyle başlayan ünlü konuşmasında Türk basını'nın Ermenilerle ilgili tavsiye kararları nedeniyle ABD'ye ateş püskürmesini şöyle eleştirmişti:

«Türkiye'de basın Kongre'nin en önemsiz kararlarına bile yüksek dozda tepki göstermektedir. Bunda şaşırtıcı olan Türk Basını'nın Kongre ile yönetimi birbirinden ayıramamasıdır. Bazen histerik boyutlara ulaşan bu tepkileri sakinleştirmek doğrultusunda çabalara ihtiyaç vardır.»

Kürsüden indikten sonra o dönemde Tercüman'ın Washington temsilcisi olan Turan Yavuz ile yanına gittiğimizde şu ilginç beklentiyi dile getiriyordu:

— Türk basını bu histerik çığlıkları irtica konusunda atsa ya!

MUŞ VE BATMAN: İSTİKRARIN GARANTİSİ

Teknik ayrıntılardan ziyade politikalar oluşturmak için kurulan Türk - ABD Yüksek Savunma Konseyi aynı zamanda Amerikalıların, Türk stratejistlerin, örneğin General Öztorun ve General Torumtay'ın bölgeyi değerlendirmelerini dinleyebildikleri eşsiz bir platformdu da.

Perle, bu platformdan ne kadar çok yararlandığını şöyle anlatmıştı:

«Türk tarafında öylesine insightlar var ki, müthiş işimize yarıyor. Özellikle General Öztorun'un bir olayı yorumlayış biçimi bana çok ilginç geliyor. Aynı dili konuşuyoruz ama onlar geçmişleri dolayısıyla bizden farklı analizler yapıyor. Ancak yine de bölgedeki durum ve çözümler konusunda Türk tarafı ile tamamen aynı fikirdeyiz.»

Bu fikir birliğini şöyle özetlemek mümkündü:

1 — Bölgede bir yangın vardır.

2 — Bu yangını söndürmekte Türkiye, gerekirse Batılı müttefikleri ile işbirliği yapabilir.

3 — Ama Doğu Anadolu'daki savunma boşluğu bu işbirliğini yapmaya engeldir.

Ancak ABD eski Büyükelçisi James Spain'in sözleriyle, «Türkiye'yi bu yangını söndürmekte gerektiğinden fazla role zorlamak ABD'nin de yararına değildi. Türkler gönüllü itfaiyeciliği ancak üzerindeki koruyucu şemsiye genişletildiği ve «massive» askeri - ekonomik yardım verildiği zaman kabullenebilirdi. Çünkü Körfez konusunda açık bir taahhüde girmek

için Türkiye'nin savunmasının bu taahhüdün doğuracağı tehlikelere karşı caydırıcılık kazanması gerekirdi.

Bu, iki ülke için de riskli ve hayli masraflı bir çözümdü; oysa NATO çerçevesindeki daha esnek yaklaşımlar her iki amacın da elde edilmesini kolaylaştırırdı.»

Taraflar bu cümle üzerinde konsensüs sağlamıştı. O halde ne yapılacaktı?

Türkiye'deki üslerin modernizasyonu, kapasitelerinin arttırılması ve Doğu Anadolu'da Muş ile Batman'a iki yeni zincirleme harekât üssü (Co-Located Operation Bases) eklenmesiyle Körfez'deki Batı aleyhtarı hareketler caydırılabilecekti.

Evren bir özel toplantı sırasında bu iki üssün hangi yöntemle seçildiğini şöyle anlatıyordu:

— Doğuda havaalanı sayısının çok az olması, Erzurum ve Elâzığ'da hava alanlarının hâlen hazır olmayışı, Erzincan'ın da bir türlü yapılamayışı nedeniyle çaresiz kalınmıştı. «Nereye hava alanı yapalım» diye düşünüldüğü sırada ben Muş'da çok güzel bir ova bulunduğunu hatırladım. Oraya yaptık.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in ne kadar iyi kalbli bir insan olduğunu gösteren bu bakışına ABD'li müzakerecilerde pek rastlanmıyordu.

Washington daha 1970'lerin sonunda, Wohlstetter Doktrini'nin benimsenmesiyle birlikte Doğu Anadolu'da inşa edilecek yeni üslerin Körfez'deki Batı aleyhtarlarını caydıracağını kabul ettiğinden, Perle başkanlığındaki ABD heyeti 1980 sonlarından itibaren Doğu'daki hava alanlarını gezmeye başlamıştı.

Hatta 1982'de Brüksel'de yapılan resmi açıklamadan önce Muş'ta bazı istimlâk ve altyapı faaliyetlerine girişilmesi, SSCB'nin, «Moskova'nın Sesi» Radyosunda «Türkiye'nin Doğu'da Amerika'ya Çevik Kuvvetin' de faydalanabileceği iki üs verdiği» haberini yayınlatarak rahatsızlığını hissettirmesi sonucunu getirmişti.

12 Eylül'ü takip eden bir-iki ay içerisinde Ankara'daki Sovyet elçiliğine mensup, bir diplomat da her fırsatta kulaklara Türkiye'nin Doğu Anadolu'da Amerika'ya yeni iki üs verdiğini fısıldayıp duruyordu.

Müstehcen «Kızılderili şef» fıkraları anlatmakla ünlü bu diplomatın iyi haber alması için bir çok neden bulunduğu düşünülürse, demek ki Doğu Anadolu'da yeni hava alanı yapımı konusundaki esas girişimler askeri yönetimin işbaşına gelmesinin hemen ertesinde gerçekleşmiş ama kesin sonuç daha sonra alınmıştı.

1982 yılında imzalanan ve kısaca COB diye anılan (Co-Located Operation Bases) Zincirleme Harekât Üsleri anlaşması, bir kriz anında ABD'den Türkiye'ye gelecek takviye hava kuvvetlerinin konaklaması için Türkiye'deki hava üslerinin modernize edilmesini ve en gelişmiş teknolojiyle iki yeni hava alanının (Muş ve Batman) inşa edilmesini öngörüyordu.

Yapılan açıklamada üslerin NATO çerçevesinde kullanılacağı belirtiliyor, ancak anlaşmanın Genel Kurmay İkinci Başkanı General Öztorun ile ABD Savunma Bakan Yardımcısı Perle arasında imzalanmış olması ve masrafların ABD tarafından karşılanacak olması ikili çerçevenin de ağırlık taşıyacağını gösteriyordu.

Mutabakat belgesinin teknik yönlerini düzenleyen 9 uygulama anlaşması da şöyleydi:

1 — Hava alanları: Hava alanlarındaki teknik düzenlemeler.

2 — Haberleşme: Yerleştirilecek telekomünikasyon sistemleri.

3 — Destek: Bir kriz anında Türkiye'ye gelecek ABD uçaklarının hava alanlarından yararlanmalarına ilişkin esaslar.

4 — Tesisler: Askeri fonksiyonellik taşıyan bina gruplarının yapımı.

5 — İnşaat: Hava alanlarında yürütülecek inşaat faaliyetlerine ilişkin anlaşma.

6 — Tedarik: Modernize edilen hava alanlarında önceden depolanacak bomba ve cephane gibi konvansiyonel savaş malzemesi ile her türlü askeri malzemenin sağlanması.

7 — Ulaştırma: Çeşitli malzemelerin hava alanlarına ulaştırılması.

8 — İşgücü: Havaalanlarında çalıştırılacak sivil işgücünden ne şekilde yararlanılacağı.

9 — Çalışma grupları: Anlaşmaların uygulama durumlarını görüşmek üzere çalışma gruplarının kurulması.

Teknik anlaşmaların müzakereleri çok çetin geçmişti. Çünkü bunlar mutabakat belgesinin çeşitli durumlarda nasıl uygulanacağına ilişkin ayrıntıları içeriyordu. Bu konudaki müzakereler de Türkiye - NATO arasında değil, doğrudan Türk - ABD askeri makamları arasında götürülüyordu.

Zaten ABD Kongresi Araştırma Merkezi Savunma Bölümü Başkanı Richard Grimmet'in 1984'de Kongre üyeleri için hazırladığı «Türkiye'deki Amerikan Askeri Tesisleri» başlıklı raporda da Muş ve Batman, şu cümle ile ABD tesisi sayılıyordu:

«Muş ve Batman'da yeni kurduğumuz üsler Basra Körfezi'nin istikrarını garanti ediyor.»

KRİTİK ASKERİ MİSYONLAR

Türkiye'deki üslerin altyapılarının iyileştirilmesi ve Doğu Anadolu'da iki yeni üs yapılması ile sonuçlanan Türk-ABD Yüksek Savunma Konseyi'nin kuruluşuna doğru gidilirken, Koruyucu İslâm Kuşağı ve Çin ile ilişkiler geliştirilirken Türkiye Washington'dan nasıl görünüyordu?

Bu soruyu New York Times gazetesinin savunma konuları yazarı Drew Middelton 28 Ocak 1982 tarihli gazetede şöyle yanıtlıyordu:

«NATO analistleri, güney kanattaki huzursuzluğun ittifakın caydırıcılık gücünü zayıflatacağı kanısında.

Güney Kanat Basra Körfezi'ne temas sağlayan tek NATO bölgesi. Analistler, ancak istikrarlı bir güney kanatın Körfez'de harekâta girişebilecek Sovyetler'in karşısına çıkmak cesaretini göstereceğini düşünüyor. (Analistlerin buradaki «istikrar» sözcüğünden ne anladıkları meçhul ya da malûm-U.G)

Fakat, askeri ve siyasi analistlerin birleştiği nokta Güney kanatın tam bir istikrar içinde olmaması. Bunun birinci nedeni Yunanistan ile diğer NATO üyeleri arasında giderek derinleşen uçurumlar.

ABD ve diğer NATO üyeleri aybaşında Papandreu'nun Akdeniz'deki Sovyet ticaret gemileri ile donanma destek gemilerine Ege'deki Yunan adası Syros'da tersane hizmeti verebileceğine ilişkin anlaşmayı açıklamasıyla büyük bir şaşkınlığa kapıldılar. Çünkü 1981'de Reagan yönetiminin baskısı böyle bir gi-

rişimi durdurmuştu. Ama sosyalist Papandreu işbaşına gelince yeni hükümet anlaşmayı yeniledi.

Bu anlaşmanın yenilenmesi ve Papandre'nun NATO ile askeri ilişkilerini alt düzeyde tutması analistleri endişeye sevkediyor.

Endişe uyandıran bir başka unsur da Türkiye'nin askeri açıdan zayıflığını sürdürmesi. Türkiye'nin Sovyet desteğindeki bir Arap cephesinin İsrail'e açacağı cihadı caydırabilecek potansiyelde bir NATO üyesi olduğu gözönüne alınırsa NATO analistlerine hak vermemek elde değil.

Batılı askeri planlama uzmanları, Suriye, Irak, İran ve Sovyetler Birliği ile ortak sınırı olan Doğu Anadolu'yu hızla askeri güç depolanması gereken bir yer olarak görüyor. Ancak Türkiye ile Yunanistan arasında devam edegelen sorunlar Türkiye'yi dikkatini ve gücünü Batı'ya sarfetmeye zorladığından Doğu'da ancak zayıf techizatlı üç tümen kadar bir kuvvet bulunuyor.

Bir İngiliz analisti bu konuda 'Sovyetler, Türklerin Doğu Anadolu'ya fazla yüklenememesi için, Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunları tahrik ediyor' diyor.

Bu arada bölgedeki Amerikan kuvvetlerinin hayli zayıf olduğu, örneğin Akdeniz'deki 6. Filo'nun vurucu gücü olan iki uçak gemisinden bir tanesinin Hint Okyanusu'na tahsis edildiği gözönüne alınırsa Türkiye'nin durumu daha iyi kavranabiliyor.

6. Filo Güneybatı Asya Kontenjanı nedeniyle ikiye bölünürken Atina'nın sağladığı tersane olanağı sayesinde Sovyetler'in Akdeniz'deki durumunu iyileştireceği tahmin ediliyor.

İşte bu yüzden Washington Atina ile Ankara arasındaki sorunları çözmek için yoğun çaba harcıyor. Türk Ordusu 1980'de iktidara el koyduğundan beri ekonomik destek arıyor. ABD de iki ülke arasındaki sorunları çözebilmek için verdiği yardımın gücünden yararlanıyor.»

Middleton'un yazısından da izlenebileceği gibi, hiç bir zaman direkt söylememekle birlikte, Türkiye'nin varoluş nedeni, adeta Körfez petrolünün Batı'ya akışını devam ettirmesine bağlıymış gibi değerlendiriliyordu.

18 Şubat 1984'de ABD Büyükelçisi Strausz-Hupe'nin evindeki sohbet sırasında Perle'nin ağzından çıkan şu cümle de bu niyeti teyid ediyordu:

— Türk ordusunun modernizasyonu için çaba harcıyoruz. Bunu yapıyoruz, çünkü bu çaba genelde NATO'yu güçlendirir, özelde de bölgeyi. Bölgeyi burada vurguluyorum çünkü, bu bölgeye hayli yakın olan istikrarsızlık kaynakları bir çatışma halinde güney kanada kritik askeri misyonlar yükleyecektir.

Perle, bu cümleyi sarfettiği meclise Türk - ABD Yüksek Savunma Konseyi 4. Dönem toplantılarından gelmişti.

O gün Türk Kanadı Mısır'ın «iklime uyum gösteremediği» gerekçesiyle satışa çıkardığı F-4'leri (Fantom) Türkiye'ye satmaya ikna etmesi için Amerika'yı devreye girmeye zorlamış ve şu konuşma geçmişti:

Perle: Biliyorsunuz ki tüm dünyada F-4 sıkıntısı var. Ama size öncelik vererek ABD Hava Kuvvetlerinde halen kullanılmakta olan 15'ine el koyduk. Bunları size vereceğiz. Bu, meseleye ne kadar sıcak baktığımızın da göstergesidir, çünkü Yönetim Kongre'yi atlayarak ordudan orduya çok nadir iş yapar.

Öztorun: Mısır'ın iklim şartları gerekçesiyle satışa çıkardığı 35 F-4 meselesi var. Bunun finansman konusu...

Perle: Orada iki ilginç unsur var. Tahmin ediyorum ki Mısır onları iklim şartlarına uymadığından değil kullanmayı beceremediğinden satıyor. Diğer unsur da Yunanistan'ın da uçaklara talip olması. Şimdi bizim iki NATO üyesi arasındaki rekabette birisinin aleyhine finansman işi için araya girmemiz doğru kaçmaz.

Yüksek Savunma Konseyi toplantıları teknik içinde boğulmadan genel politikaların ele alındığı bir meclis olması nedeniyle sık sık bu tür konuşmalara sahne oluyordu. 17 Şubat'ta da Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye «kaygı verici boyutlarda» aktardığı sofistike silâh sistemleri ele alınmıştı. Sovyetler yıllardır Suriye'ye silâh akıtıyordu ama son iki yıldaki yükseliş bu gelişmeyi Türk - ABD Yüksek Savunma Konseyi'nin gündemine sokmuştu. Bu toplantıdan bir süre sonra Milli Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk'ün TBMM Bütçe Plan Komisyonunda Suriye'nin silâhlanmasına atıfta bulunarak «Suriye'nin NATO için tehlike olduğunun deklare edilmesi» anlamına gelen sözler sarfetmesi Yüksek Savunma Konseyi'nin Amerikan kanadında hoşnutsuzluk uyandırmıştı.

Ayrıca Ankara'daki Suriye Büyükelçiliği de Dışişleri Bakanlığına başvurarak Bakan'ın konuşmasının tam metnini istemişti.

Yüksek Savunma Konseyi'nin ele aldığı tek bölgesel sorun Suriye'nin silâhlanması değil, Türkiye'nin, Güneybatı Asya açısından üzerine düşenlerdi.

1982 Haziranında Bonn'da yapılan NATO doruk toplantısında ittifakın NATO sorumluluk bölgesi dışında doğabilecek bunalımlar karşısında izleyeceği «Alan Dışı Güvenlik Stratejisi» görüşülürken bu konuda askeri bir çalışma yapılması kararlaştırılmıştı.

Bu karar NATO askeri makamlarına Güneybatı Asya'da patlak verecek bir krizin ittifakın savunmasını nasıl etkileyeceğini araştırma görevi veriyordu.

«Southwest Asia Impact Study» (Güneybatı Asya'nın etkileri» başlığı altında üzerinde çalışılmaya başlanan rapor ABD'nin Çevik Kuvvet'i Körfez bölgesine göndermesi ve bu çerçevede Avrupa'nın takviyesi için Atlantik'te ayırdığı birliklerini de bu amaçla görevlendirmesi halinde Avrupa'nın savunmasının ne şekilde etkileneceğini konu ediyordu. Rapor ayrıca NATO içinde müttefiklerin böyle bir durumda nasıl

davranacaklarına ilişkin ilkeleri ve yapılacak işbirliğine ilişkin temel düzenlemeleri de gösteriyordu.

Bu Körfez savaşıyla Ege Adaları arasında doğrudan bir ilgi gözükmese de hipotetik bir varsayımla krizin bütün NATO bölgesine etkileri incelendiğinden, bağlantı dolaylı bir ifade ile de olsa kurulmuş oluyordu. Sözkonusu raporu hazırlayan NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı General Rogers (SACEUR) Körfez'deki bir kriz anında Yunanistan'ın Ege'de uluslararası anlaşmalara aykırı olarak silâhlandırdığı Limni'yi de dolaylı olarak NATO planlarına dahil etmişti.

Normal olarak Ege adalarını tatbikat planlarına dahil etmeyen NATO askeri makamlarının Çevik Kuvvet'in girişeceği harekâta ilişkin raporda aksi bir tavır takınmış olmaları, resmi Türk çevrelerinde tepki yaratmıştı.

Son derece gizli tutulan «Güneybatı Asya'nın Etkileri» konulu raporun 1983 Aralık ayında Brüksel'de yapılan Savunma Bakanları toplantısında görüşülerek onaylanması bekleniyordu. Ancak askeri komitede Türkiye ile Yunanistan arasında bu konuda çıkan tartışma nedeniyle rapor, bakanlar komitesinin gündeminden çıkartılmıştı.

Türkiye sözkonusu atıfın yer aldığı bölümün rapordan çıkarılmasını isterken Yunanistan da bu bölümün korunmasında ısrar ediyordu. NATO içinde karar alınabilmesi için oy birliği gerektiğinden ABD «siz daha ciddi devletsiniz, daha sorumlu liderlere sahipsiniz» diyerek Perle'i Türkiye'yi ikna etmeye yollamıştı.

Perle Türk - ABD Yüksek Savunma Konseyi'nin 4. Dönem toplantısında şunları söylüyordu:

— Er veya geç Amerika Ortadoğu'da bir ülke tarafından yardıma çağrılacak, bu yüzden ittifakın Avrupa kuvvetlerinde de bir düşüş olacaktır. Müttefiklerin bu boşluğu doldurması için şimdiden önlem al-

mak zamanı gelmiştir. Eğer bunu sulh sırasında yapmazsak savaş sırasında kötü şartlar altında yapmak zorunda kalacağız.

Türk kanadı sentez açısından Perle ile aynı kanıda olmakla birlikte anlaşmalara aykırı olarak silâhlandırılmış Ege adalarından bahseden paragrafın kelimelendiriliş biçimine karşı çıkıyordu.

Perle bastırıyordu:

— Siz bu dokümanın ruhuna mı karşısınız, yoksa kelimelendiriliş biçimine mi?

Türk kanadı raporun ruhuna karşı olmadığını belirtince Perle devam etmişti:

— Güzel ama siz kelimelerin üzerinde dururken, ruhu sekteye uğratacak gecikmeye sebep oluyorsunuz.

Perle, «raporun ekindeki bazı kelimelere itiraz etmeniz elbette anlaşılabilir. Belgenin ruhunu ve sonuçlarını değiştirmeyecek yeni bir kelimelendirme için çaba sarfetmeniz de çok takdire şayandır» diye devam ederek usta bir müzakereci olduğunu gösterirken, Türk kanadı da kelimelerle oynamaktaki ustalığını General Öztorun'un ağzından kanıtlıyordu:

— Bir dakika, siz kelimelerin belgenin getireceği sonuçtan soyutlanabileceğini mi vurgulamak istiyorsunuz?

Perle cevaplıyordu:

— Hayır. Diyorum ki: Siz iki sene önce bu belgenin ruhunu kabul etmişsiniz. İki sene uğraşılmış, bu belge hazırlanmış. İçinde hiç de önemli olmayan bir paragraf ve eklerinin kelimelendiriliş biçimi hoşunuza gitmemiş. Buna rağmen biz sizi iki sene önce verdiğiniz söz ve varılan mutabakattan geri dönmüş saymıyoruz. Ve önemli olan, Türkiye'nin bu paragrafın kelimelerine değil, ruhuna karşı olan hisleridir, diyoruz.

Odadan yükselen memnuniyetsizlik belirtileri üzerine Perle devam ediyordu:

— Bu sorunu, belgenin ruhuna dokunmadan çözmenin bir yolu olmalı. Çünkü bu belgenin ruhu ve çıkan sonuçlar, Kongre tarafından Türkiye'nin hanesine yazılacak bir olumlu puan olacaktır. Türkiye'ye yardım için Kongre'nin desteğini aradığımız bir dönemde, ABD'nin Güneybatı Asya'da sizin menfaatleriniz için tehlikeye atacağı askerlerine karşılık sizin hiç bir fedakârlığa girmeyeceğiniz izlenimi uyanması bizim işimizi zorlaştırır. Ben iyimserim. Bundan çok daha zor sorunları beraberce çözdük.

Limni ile ilgili paragraf çıkarılsa ne olurdu?

Perle cevapladı:

— Her doktor ameliyatını tamamladığı hastayı içinde bir şey unuttum diye tekrar masaya yatırmaya kalkarsa, sağlığımız tehlikeye girer.

Türk Kanadı'nın Limni'nin silâhlandırılmasını bir NATO belgesi dolayısıyla kabul etmeye hiç niyeti yoktu ama yine de yoklamak amacıyla, şu soru yöneltildi:

— Peki bu belgenin aynen kabulü halinde Türkiye'nin Kongre'den cömert bir tavır göreceği garanti mi?

Verdiği cevap toplantıda herkesin anlamlı anlamlı birbirlerinin yüzüne bakmasına yol açmıştı:

— Size yeryüzünde kimse böyle bir garanti veremez.

Çıt çıkmıyordu.

Bu tartışma daha sonraki günlerde de devam etmiş ama bu arada NATO, harita üzerindeki plan tatbikatlarında, ABD'nin müdahalesini getirecek kıvılcımın, NATO sınırları dışında bir yerde, örneğin Ortadoğu'da bir ülkede başlayabileceği ihtimalini resmen kabul etmişti.

Türkiye bütün bu arayışlara yürekten katılıyordu ama Limni sorunu bu desteğin NATO dokümanlarına yansımasına engel oluyordu. Başka bir deyişle Körfez'e gidilebilirdi ama Limni üzerinden değil.

Türkiye'nin bu itirazları Genelkurmay'ın Milli

Savunma Bakanlığı'nın toplantı odalarına kısılıp kalmıyor, NATO Savunma Planlama Komitesinde de (DPC) Amerika'nın başını ağrıtıyordu. Perle'in o günlerdeki hissiyatını, en iyi Sedat Ergin'e söylediği şu cümle yansıtıyordu:

— Türkler inşallah bu başağrısını geçirecek aspirini bulacaklar.

Perle işte böyle, zor zamanlarda neşeli şeyler söyleyebilecek bir stratejistti de.

15 Aralık 1985'de sona ermesi gereken Türk - ABD Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın (SEİA), Türkiye ile yeni pazarlığa oturmamak için aynı koşullarla uzayacağı görüşünü savunurken de şöyle demişti:

— SEİA, Sindirella'nın arabası değildir. Geceyarısı oldu diye kabağa dönmez.

ZAFİYETİN İLÂCI

Akışının daha zengin analizler yapmamızı sağlaması için sorularla bütünlüğüne müdahale etmediğimiz İstanbul'daki sohbetimizde, Ümit Halûk Bayülken'i 1986'dan tekrar Milli Savunma Bakanlığı yaptığı yıllara götürerek Çevik Kuvvet müzakerelerini şöyle dinlemiştik:

«Amerika diyordu ki ben bir Çevik Kuvvet kurayım, bu, Körfez'e yakın bir yerde üslensin, herhangi bir tehlike olduğu zaman da harekete geçireyim. Veyahut da caydırıcı rol oynasın.

Benim bildiğim kadarıyla Amerika hiç bir zaman bu kuvvet Türkiye'de üslensin gibi şeyler söylemedi. Ancak NATO'daki müzakereler sırasında 'kim ne katkıda bulunabilir' konusu gündeme geldi. Avrupa'daki kuvvetlerinden 300 bin kişiyi acele olarak Körfez'e sevkedeceği zaman uçuş hakkı, geçiş hakkı, konmak gibi 'kim ne yapar, ne yapmaz' konusu müzakere edildi. Tedbirler konusu görüşüldü.

Bizim, geçiş kolaylıkları kısmındaki tutumuz şöyleydi:

Evet Körfez'de bir tehlike vardır ve bu tehlike Türkiye'yi de NATO'yu da ilgilendirir. Afganistan işgal edilmişti. Afganistan üzerinden Pakistan'ın malûm bölgesi, Hint Okyanusu, Aden, Somali'ye olan meşhur orak harekâtı - gazeteler böyle yazdığı için söylüyorum - ile Afrika ve Akdeniz'i yumuşak karnından vurmak stratejisinin mevcudiyetinden bahsediliyordu. Bu bir tehlikeydi. İran'daki durum bölgede ye-

ni bir zayıflık unsuru yaratmıştı, ne olacağı belli değildi. Harbin devamında ortaya çıkan ihtiyaçlar ne olabilir, kimse bunu bilmiyordu. Öyleyse orada bir zafiyet vardı. Orada zafiyet varsa bunun ilâcı neydi?

Dedik ki böyle bir tehlike var ama bunun aniden ortaya çıkması mümkün değil. Çünkü dünya hesabı, dünya muvazeneleri buna engel. Bir taraftan diğerine gittiğiniz zaman başka yerler boşalır, bu o kadar kolay olmaz. Dedik ki görüşelim, istişarede bulunalım, herkes durumu takip etsin, değerlendirmede bulunsun ama herhangi bir karar alınacağı zaman NATO kararı olmaz, çünkü NATO bölgesinin içinde değil, hükümetler milli olarak kararlarını verirler tehlikeye göre.

Eğer ben bilirsem ki Türkiye'nin canına okuyacak bir tehlike var, 'gel aslanım' derim. Yok değilse buna müsaade etmem. O halde açık çeke lüzum yok. Üstelik de müttefikiz, dostuz, senin tedbirlerini almana bir diyeceğimiz yok. Al tedbirlerini.

Fakat bizim görüşümüz aynı zamanda şöyleydi: Türkiye'nin silâhlı kuvvetlerinin modernizasyonu ne kadar çabuk biterse Türkiye'nin caydırıcılık gücü dosta ve düşmana karşı o kadar artar. Böyle kuvvetli bir Türkiye'nin olduğu yerde hiç kimse herhangi bir harekâta, bu caydırıcı gücü dikkate almadan, girişemez. Yani taarruz eden muhtemel saldırgan (Potential Agressor) kanatlarında ne var ne yok bakmadan ilerleyemez. Türkiye'nin NATO üyesi olduğu belli. Gidilen yerin Türkiye'nin zararına bir durum ortaya çıkarması ihtimali de var. Eğer bu ihtimal Türkiye'nin canını yakacak, hayati tedbirler alacak noktaya gelirse Türkiye'nin o caydırıcı gücü kendiliğinden bir başka güç hale gelir. (Whollestter'in 1980 başında ABD yönetimi için hazırladığı raporda da modernize edilmiş bir Türk Ordusu'nun bir bunalım halinde Çevik Kuvvet'e dönüşebileceğini kaydediyordu - U.G). Öyleyse oraya siz bu caydırıcı gücü koyarsanız muhtemel saldırgan bunu dikkate almak zorunda kalır.

İşte biz bu tedbirleri ileri sürdük. Çünkü bunlar Ortadoğu'nun da, Sovyetler Birliği'nin de lehineydi. Çünkü eğer macera gibi bir düşünceleri varsa caydırıcılık bunu frenlerdi. Ki biz böyle düşünceleri olduğunu düşünmek dahi istemiyoruz.

Körfez'deki dostlarımıza gelince, zaten Ortadoğu'yu koruyan bir nevi yangın duvarı, ne derseniz deyin, biziz. O halde kuvvetli bir Türkiye onların da lehine. Ayrıca kuvvetli bir Türkiye'den çekinilmesine gerek yok, çünkü Cumhuriyetin kurulmasından bu yana menfaatleri zedelenmeden ve uluslararası anlaşmalara uygun olmadan Türkiye hiç bir zaman askeri kuvvet kullanmamıştır. Hatay'da Fransızlarla anlaşmayla kullandık. Kıbrıs'ta 11 sene bekledik, her türlü müzakereyi yaptık, nihayet ENOSİS'i ilân ettiler, İngiltere'ye gittik 10 Downing Street'de (İngiltere başbakanlarının resmi rezidansı - U.G.) Ecevit aynen şöyle söyledi:

— Bunu beraber yaparsak kan dökülmez. Ama kabul etmezseniz üzerinizde kara bir leke olarak kalacaktır.

Ya başka türlü hesapları olduğu için, ya da Türkiye müdahale etmez diye düşündüklerinden bu işbirliğine yanaşmadılar. Kendi başımıza yaptık.

Türkiye maceracı bir siyaset takip edemez. Türkiye 'dinamik siyaset takip edeceğim' diye dinamik bir siyaset takip edemez. Allah göstermesin, 'kuzeyden bekliyorduk, güneyden geldi' diyecek duruma düşmek istemez. Türkiye'nin devlet adamları devlet yapısı, bunları önler. Türkiye uzun vadede barışın değerini bilir. Ama Atatürk tarafından konulmuş olan 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' mottosunu 'her yere eyvallah deyin' şeklinde de yorumlayamaz. Kendi menfaatlerimiz aleyhine 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' olmaz.

Bu kendimizin seçtiği bir siyasettir. Tıpkı demokrasi rejiminde kendimizin karar kılması gibi. Dünya-

da ben hiç bir ordu görmedim ki siviller işi bozdukça, 'yok illâ olmaz gel böyle yapalım' diyen. Bu bir nimet bizim için. Halkımızın istediği şeyi ordumuz da bizimle birlikte istiyor. Çünkü ordu halkımızın replikasıdır.

Binaenaleyh Türkiye'nin bahsettiğiniz konudaki siyaseti de hep bunun üzerine kurulmuştur. O yüzden kanatlardaki operasyonlar da bu zaviyelerden ele alınmalıdır.»

DÜĞÜM NOKTASI

1985 yazında Çorlu'da yapılan Display Determination tatbikatlarında, söze, 12 Eylül'den sonra moda olduğu üzere, «General Evren arkadaşım, General Üruğ sınıf arkadaşım, General Torumtay arkadaşım» diyerek giren NATO Başkomutanı General Bernard Rogers, Muş ve Batman'daki Zincirleme Harekât Üslerinin nasıl kullanılacağına ilişkin sorumuza şu yanıtı vermişti:

— Bu üsleri genişletmeyi NATO çerçevesinde bir girişim olarak yaptık. Ama tabii bunların nasıl kullanılacağının nihaî kararı Türkiye'ye aittir. Türkiye'nin bugünkü seçkin liderlerinin, ikili bir girişim konusunda isteksiz (Rogers burada «reluctant» sözcüğünü kullanıyor - U.G) davranacağını sanmıyorum.

Peki NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı (SACEUR) Rogers'in bu konuyla ne ilgisi vardı?

İşte düğüm noktası da zaten burada yatıyordu.

1980'den sonra Güney Kanat'ta kısmen istikrar sağlanmış olsa dahi (Türkiye'nin bölünmekten kurtulması, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü ile - U.G) Çevik Kuvvet konusunda NATO üyeleri arasında tam bir konsensüs sağlanamamış olması, ABD'yi «NATO çerçevesinde» ama NATO kontrolü olmaksızın tek yanlı bir müdahale stratejisi geliştirmeye zorlamıştı. Yani açıkçası, operasyonu Türkiye'nin sağlayacağı geçiş kolaylıklarından da istifade ederek ABD Çevik Kuvvet'i gerçekleştirecekti ama bu «NATO şemsiyesi altında olacaktı.»

Şu gelişmelere bakıldığında, ABD'nin Türk-ABD Yüksek Savunma Konseyi'ni tamamen Türkiye'deki üslerin depolama kapasitesi ve altyapılarının genişletilmesi için kurduğunu anlamak daha kolaylaşıyordu:

- Mart 1980: Nato Savunma Planlama Komitesi, «Sovyetler'e NATO sorumluluk bölgesi dışında meydana gelebilecek NATO menfaatleri aleyhine gelişmelerin cevapsız kalmayacağının işaretini gönderme» kararı aldı.
- Mayıs 1980: NATO Savunma Bakanları «Aşama 1» adı altında müttefiklerin Basra Körfezinde meydana gelebilecek bir olaya karşı önlemler geliştirmesini kararlaştırdı.
- Aralık 1980: NATO savunma bakanları «Aşama 2» başlığı altında, ABD'nin NATO'ya tahsis ettiği destek kuvvetlerinin gerekirse başka bir kontenjanda kullanılabilmesini ve ABD'nin Körfez'de girişeceği harekâtta kullanacağı birliklere üye ülkeler tarafından «geçiş kolaylıkları ve yol üstü desteği sağlanması» kararlaştırıldı. Sekiz NATO üyesi ülke bu desteği vermeyi kabul etti.
- Mayıs 1981: ABD Savunma Bakanı Caspar Weinberger NATO Savunma Bakanlarından ABD'nin Güneybatı Asya'da girişeceği bir harekât için «ABD Birliklerinin zamanında naklini kolaylaştıracak yol-üstü izni» istedi.
- Haziran 1981: NATO Başkomutanlığı (SHAPE), NATO donanmasının Hint Okyanusunda kullanılabilmesine olanak tanıyan ihtimaliyet planları üzerindeki çalışmasını tamamladı.
- Ekim 1981: ABD Savunma Bakan Yardımcısı Fred Ikle NATO Savunma Planlama Komitesine ABD'nin Körfez Kontenjan Planları hakkında bilgi verdi. Müttefiklerden ABD'nin bölgeye sevkedeceği kuvvetlerinin yararlanabileceği «fasiliteler» (silâh depoları, yakıt ikmal olanağı) ve müttefiklerin kendi konuşlandıracakları birlikleri hazır tutmalarını istedi.

Savunma Planlama Komitesi, ABD'nin bu isteği üzerine «Güneybatı Asya'nın Etkileri «Southwest Asia Impact Study) adlı bir rapor hazırlanmasını kararlaştırdı.

• Aralık 1981: ABD Savunma Bakanı Weinberger NATO Savunma Bakanlarına «Güneybatı Asya'da durum kötüye gitmektedir, en tehlikeli tehditler bir Sovyet saldırısı ve bölgedeki istikrarı bozmaya yönelik iç karışıklıklardır» dedi. 10 NATO üyesi bir bunalım halinde ticari filolarını ve uçaklarını, ABD'nin Güneybatı Asya'daki harekâtını kolaylaştırmak için, Avrupa'nın desteklenmesine tahsis etmeyi kabuletti.

• Mart 1982: NATO, «HILEX - 10» adlı plan tatbikatını gerçekleştirdi. Bu, NATO'nun sorumluluk bölgesi dışında başlayan bir kıvılcımdan yola çıkan ilk NATO tatbikatıydı.

• Mayıs 1982: Nato Konseyi sonuç bildirisinde «müttefiklerin ittifak'ın sorumluluk bölgesi dışındaki olayların, ittifakın çıkarlarını etkileyebileceği kanısında olduğu» vurgulandı. «İttifakın gerekenleri yapabilecek durumdaki üyelerinin, güvendikleri ve bağımsızlıklarına yönelen bir tehlike karşısında olan bağımsız ülkelere yardım etmeye hazır oldu» kaydedildi. Konsey'de Türkiye'yi temsil eden Dışişleri Bakanı İlter Türkmen Altan Öymen'in bildiriye ilişkin sorularını şöyle yanıtlıyordu:

— Böyle bir hal vukuunda Çevik Kuvvet NATO ülkelerinin olanaklarından yararlanabilir mi?

— Bu husus bildiride prensip olarak ifade ediliyor.

— Bildirideki «istişare» sözcüğünün anlamı ve kapsamı nedir?

— NATO içindeki istişarenin amacı ortak bir değerlendirmeye varmaktır.

— Ama istişare, münferit (tek yanlı) harekâtı engellemez değil mi?

— Evet harekât kararı münferit olabilir.

• Haziran 1983: NATO Savunma Planlama Komitesi «ABD'nin Güneybatı Asya'ya göndereceği kuvvetlere yardımcı olacak tesislerin sağlanmasını» kararlaştırdı.

Bu arada tabii başka ilginç gelişmeler de meydana geliyordu.

ABD, örneğin, İtalya'da NATO çerçevesinde konuşlandırdığı 509. Hava Piyade Taburunu (1.509) ani bir kararla ABD'deki 82. Tümen Komutanlığına bağladığını açıklamıştı. Tabii 82. Tümen de bir bakıma Çevik Kuvvet'in ta kendisi olup bir bunalım halinde Körfez'e gidecek ilk birlikti.

Çevik Kuvvet'e NATO şapkası kazandırmak girişimleri bununla kalmadı.

ABD Savunma Bakanlığı yine ani bir kararla Çevik Kuvvet'in deniz harekâtını yürütecek olan ABD'nin Avrupa'daki donanmasının komutasını, pür bir Amerikan Komutanlığı olan Londra'daki CINCUSNAVEUR'dan alarak Napoli'deki CINCSOUTH'a verdi. CINCSOUTH'un özelliği ise bir NATO komutanlığı olmasıydı.

Bir başka ilginç gelişme de NATO'nun, 1980 Mayısında ABD'nin NATO'ya tahsisli kuvvetlerini Basra Körfezi bölgesinde meydana gelebilecek bir krize müdahalede kullanabileceğini kabul etmesinden dokuz ay sonra iktidara gelen Reagan'ın Çevik Kuvvet'in sevk ve idaresini Amerika'da MacDill hava üssünde bulunan Readiness Command'dan alarak Almanya Heidelberg'deki ABD Avrupa Komutanlığına bağlamasıydı.

ABD Avrupa Komutanlığının komutanı da Avrupa'daki en yüksek rütbeli Amerikan Generali, yani NATO Başkomutanı'nın (SACEUR) ta kendisi idi.

Böylece Çevik Kuvvet sadece Ortadoğu'da kullanılabilecek bağımsız bir Amerikan kuvveti olmaktan çıkarılarak NATO komutanının emrine verilmiş oluyordu. Bu da SACEUR'u Avrupa'nın savunmasından

ibaret olan normal görevinin yanında ABD'nin Körfez harekâtını yönetecek komutan durumuna da getiriyordu.

Yani herhangi bir SACEUR'un, tıpkı Rogers'in ABD'nin 1986 Sirta saldırısı sırasında NATO şapkasını çıkarıp ABD şapkasını giymesi gibi, günün birinde NATO şapkasını Çevik Kuvvet şapkası ile değiştirmesine olanak sağlıyordu.

Bu suretle Çevik Kuvvet'in bir kriz anında NATO üs ve tesislerinden yararlanması ve Avrupa'nın güvenliği için Kanat ülkelerde depolanmış ikmal maddeleri ve hatta birliklerin Çevik Kuvvet emrine girmesi komuta bazında da zincirleme misyonla tamamlanmış oluyordu.

E. Büyükelçi Nuri Eren de bu konuda «Çevik Kuvvet'in kamuoyu tarafından bilinmeyen yönü, Çevik Kuvvet'in kullanacağı bazı malzeme ve birliklerin halen NATO'nun tahsisi altında bulunmasıdır» diyordu.

Dış Politika Enstitüsü'nün uzmanlarından Emekli Korgeneral İhsan Gürkan ise bu gelişmeleri şöyle yorumluyordu:

«Çevik Kuvvet'in emir ve komutasının Hazır Kuvvetler Komutanlığından (Readiness Command) alınarak Heidelberg'deki ABD Avrupa Komutanlığı'na verilmesiyle, SACEUR Avrupa'nın savunmasından ibaret olan normal görevinin yanısıra Çevik Kuvvet'in de başına geçirilmiş olmaktadır. Bu da NATO ile Çevik Kuvvet'in entegrasyonu anlamına gelir ki Amerikalı stratejistlerin «Çevik Kuvvet'i, biz Avrupa'nın petrolünü korumak için kurduk» şeklindeki görüşüne ters düşmez.

Ancak SACEUR'un bu görevi nasıl yapacağı konusunda teferruatlı bilgiye sahip değiliz. Bununla beraber daha önce SACLANT'a Güney Atlantik ve özellikle Ümit Burnu güzergâhının gözetilmesi ve bu bölgedeki gelişmelerden Amerikan hükümeti ve NATO'nun haberdar edilmesi görevi verilmiştir. Muhtemelen

CINCSOUTH'a da buna benzer bir görev verilebilecektir. Bu suretle Çevik Kuvvet'in bir bunalım durumunda. NATO üs ve meydanlarından yararlanması ve Avrupa'nın savunması için depolanmış ikmal maddeleriyle Çevik Kuvvet'in destekleneceği anlaşılmaktadır.

Alexander Haig'in 1979 yılında Kongre Silâhlı Kuvvetler Komitesi önünde yaptığı konuşmadaki şu sözleri meselenin esasına dokunmaktadır:

— Karşı karşıya bulunduğu bir çok sorunun ittifak sınırları dışına taştığı bir zamanda, ittifakın geleneksel tutumu, hareket ve faaliyetlerini aksatan yapay bir zorunluk yaratmakta ve bu suretle ittifakın etkinliği ciddi surette azaltılmaktadır. Oysa şimdi NATO'nun ilgi alanı bütün dünya olmuştur.

Dolayısıyla şimdi Amerikalılar Avrupalı müttefiklerini hatta Japonya'yı Çevik Kuvvet'i desteklemeye çağırmaktadır.

General Gürkan'ın bu teşhisi daha da genişletilebilir miydi?

ABD yönetiminin harika çocuğu Perle'in Davos'ta ağzından kaçırdıkları düşünülürse, örneğin «Amerikalılar Japonlar'a Çevik Kuvvete geçiş kolaylığı tanıyacak fakir NATO üyelerini desteklemelerini telkin ediyor» demek de pekâlâ mümkündü.

1986 başında Davos'ta Başbakan Turgut Özal'ın da katıldığı Dünya Ekonomik Forumunu izleyen Türk ve Yunanlı gazeteciler, Özal'ın Papandreu ile kahvaltı edip etmeyeceğini kara kara düşünürken, bir kaç metre ötede ABD Savunma Bakan Yardımcısı Richard Perle, Türkiye'nin kaderini derinden elinde tutan bir oluşumu belki de ilk kez komuoyu önünde açıklıyordu.

Büyük bir olasılıkla Türk ve Yunanlı gazeteciler dışında Davos'ta bulunan tüm gazetecilerin izlediği konuşmasında Perle şöyle diyordu:

— ABD, ne kadar isterse istesin hem Pasifik, hem de Atlantik adına kaldıramayacağı ağırlıkta yükler

omuzlayamaz. Örneğin Japonya gibi ekonomik refaha ulaşmış bir ülkenin Pasifik bölgesinin savunmasına katkısı hayli zayıftır. Oysa ekonomik durumu hayli kötü olan bazı NATO müttefiklerimiz Japonya'nın hayati ihtiyacı olan Körfez petrolünün bekçiliğini yapmaktadır. (Perle burada «bekçi» sözcüğünü kullanmıyor. «Those which ensure» diyor. Ama kelimelerden ziyade felsefenin tercümesine inandığımızdan «bekçi» diye çevirdik - U.G)

International Herald Tribune'un Davos'u izleyen diplomatik muhabiri, toplantıdan sonra, hangi zayıf NATO üyesini kasdettiğini sorunca Perle'den hem sevindirici, hem de iç karartan bir cevap gelmişti:

— Türkiye..

Sevindiriciydi, çünkü ABD yönetimi zenginlere, fakirlere yardım yapmalarını telkin ediyordu.

Üzücüydü, çünkü Türkiye'ye bu yardım için kafasında biçtiği misyon «Körfez'in petrolünü korumaktı».

ABD yönetimi Türkiye'ye bakarken Körfez'i aklından çıkarmıyorsa o halde «NATO ile entegre olmuş Çevik Kuvvet'e taahhütleri bulunan bir Türkiye'nin olası bir Körfez krizi dışında kalabileceğini» söylemek mümkün müydü?

ABD Savunma Bakanlığı'nın 1982 mali yılı için hazırlayarak Kongre'ye gönderdiği yıllık raporda şöyle deniliyordu:

«Çevik Kuvvet NATO sorumluluk bölgesi dışında kullanılmak üzere tahsis edilen dört tümenden oluşmaktadır.

Çevik Kuvvet üniteleri büyüklük olarak küçük bir komando biriminden, deniz ve hava kuvvetlerinin desteğindeki kara, deniz piyadesi tümenlerine kadar değişebilir.

Karargâhı 1 Mart 1980 tarihinden itibaren Florida'da faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Yalnız Güneybatı Asya için bile kontenjan planları çok çeşitlidir. Bu yüzden ayrıntılı bir senaryo beklemek doğru olmayacaktır. Küçük çapta bunalımlarda, ABD geri planda rol oynayabilir. Böyle bir rolün kapsamı içinde, bölgesel dillerde ustalık ve yerel kuvvetlerle çalışma deneyimi olan, uzmanlık gerektiren danışman kadroları ve özel birliklerin görevlendirilmesi sayılabilir.

Bu çerçevede müttefiklerden beklentiler de şunlardır:

1 — Havadan indirme ve deniz çıkarma operasyonlarının desteklenmesi için hava sahasından geçiş hakları ve bu çervede geçiş yolu üzerindeki üs ve tesislerden yararlanma izni ile bu tesislerin geliştirilmeleri.

2 — Kriz anında büyük çapta harekâtlar için bölgesel hava alanları ile limanlardan yararlanılması ve bunların geliştirilmesi.

3 — Savaş malzemeleri ve mühimmatın bölgesel tesislerde önceden depolanması.

4 — Harekât sırasında gerekli olan kara, hava ve deniz iletişim hatlarının bulunması.»

Bu rapor 1982'de açıklanıyordu. Ama biz 1981 sonu Türkiyesi'ne bir de dönüp bakıyorduk ki ABD Savunma Bakanlığı'nın Çevik Kuvvet için istediği bu kolaylıklar 1981'de imzalanan Türk-ABD Yüksek Savunma Konseyi'nin tavsiye kararı sonucunda General Öztorun ile Perle arasında imzalanan «Zincirleme Harekât Üsleri» (COB) anlaşması uyarınca sağlanmış.

Var olan üs ve tesislerin altyapıları geliştirilmiş, komünikasyon sistemleri yenilenmiş, iki yeni üs inşası ve eskilerinin modernizasyonu ile depolama kapasitesi arttırılmış, daha modern uçakların inebileceği hale getirilmiş, bütün bu işlemler de ABD'nin «NATO'ya vereceğine mahsuben», Türkiye'ye 1984 alt yapı bütçesinden verdiği 29.3 milyon dolar ile gerçekleşmişti.

Ancak tüm bu yapılanların, sanki Çevik Kuvvet ile uzaktan yakından en ufak bir akrabalığı yoktu.

William Arkin'in «Bulletin of Atomic Scientist» dergisinin Ocak 1986 tarihli sayısında yayınladığı bir belgeye göre ABD, «Türkiye'nin gerektiğinden fazla Pro-İsrail bir politika izlediği sanılmaması» ve Türkiye'de yeniliklerin bir İsrail-Arap çatışmasında İsrail lehine kullanılabileceği izlenimini vermemesi için üs faaliyetleri ile Çevik Kuvvet'in kamuoyu önünde irtibatlandırılmasını istemiyordu.

1981 Aralığında Türk meslektaşı Bayülken ile birlikte Ankara'da ortak bir basın toplantısı yapan ABD Savunma Bakanı Weinberger'in söyledikleri de bu kapsamda hayli anlamlıydı.

Sedat Ergin ustaca sormuştu:

— Müzakerelerde Çevik Kuvvet konusunun direkt olarak ele alınmadığı açıklandı. Bu konunun direkt olarak ele alınmaması, Çevik Kuvvet'e, farklı bir kontekste Türkiye'den lojistik destek istemediğiniz anlamına gelir mi?

Weinberger de ustaca yanıtlamıştı:

— Bunun böyle olmaması konuyla ilgilenmediğimiz anlamına gelmemesi gerekir.

Türk yetkililer de Türk - ABD Yüksek Savunma Konseyi'nin getirdiği faaliyetleri «Tamamen NATO çerçevesinde» diye izah ederken aslında yalan söylemiyorlardı, çünkü gerçekten üslerin giydiği çift şapkadan birisi buydu.

Amerika da Türkiye'deki modernizasyon hareketini, adı dahi tepki uyandırdığı için sonradan Merkezi Komutanlık'a çevrilen Çevik Kuvvet ile irtibatlandırmakta fayda görmüyordu.

NATO ile Amerikan Çevik Kuvvet'i öylesine entegre edilmişti ki, ayrıca Çevik Kuvvet adı altında bir tasnife de ihtiyaç bulunmuyordu.

Sonra bir başka gelişme daha meydana geldi.

ABD 1984 sonlarından itibaren Türk-ABD Yüksek Savunma Konseyinde «Ev Sahibi Ülke Desteği Anlaşması» (Host Nation Support Agreement) için girişimlerde bulunmaya başlıyordu.

1982 yılında Perle ile Öztorun'un imzaladığı Zincirleme Harekât Üsleri (COB) anlaşması daha ziyade hava alanlarının alt yapısını güçlendirmeye yönelikti. Yeni girişim ise alt yapısı güçlendirilmiş üslere destek personel ve malzeme sağlamayı amaçlıyordu.

Perle 1986 Şubatında bu anlaşmanın mantığını şöyle açıklıyordu:

«Savaş anında Türkiye'ye gelecek destek filoları (Reinforcement Squadrons) lojistik, personel, mekanik ve buna benzer destekleri beraberlerinde getirmek zorunda kalırlarsa hem zaman kaybedilmiş ola-

cak, hem de müessiriyetin azalmasına yol açacaktır. Bundan dolayı bu anlaşma, gerekli olan desteğin ev-sahibi ülke tarafından sağlanmasını öngörüyor.»

Perle, anlaşmanın imzalanmasına bir iki teknik sorun dışında hayli yaklaşıldığını belirttikten sonra özellikle vurguluyordu:

— Anlaşma NATO çerçevesindedir.

Oysa Çevik Kuvvet Komutanı General George Christ 1986 Mart'ında ABD Senatosu Silâhlı Kuvvetler Komitesi önünde yaptığı açıklamada Çevik Kuvvet'in zaaflarının kapatılması yöntemlerinden en tesirli olanının «Ev Sahibi Ülke Desteği Anlaşması» olduğunu kaydediyordu.

Ev Sahibinden beklenen destekler, General'e göre, şunlardı:

- Kolaylıklar. (Hava alanları, limanlar vs.).
- Yakıt. (jet benzini, motorin).
- Su.
- Tıbbî kolaylıklar ve hizmetler.
- Ulaştırma araçları.
- İşçiler. (Vasıflı - vasıfsız).
- Çevirmenler.
- Lojistik hizmetler (çamaşırhane, alışveriş merkezleri).

Amerikan kuvvetleri görev alanında harekâta başlamadan önce veya dönüşlerinde yol üzerindeki ev sahibi ülkede sağlanmış bu tür olanaklardan istifade edeceklerdi.

Christ, ayrıca «bunlara ek olarak bazı NATO ülkelerinden ve diğer dost ve müttefiklerden, bir kontenjan ortaya çıktığı takdirde, destek alacağımıza inanıyoruz» diyordu.

Yoksa bu, Perle'in «NATO çerçevesindedir» dediği anlaşma mıydı?

Bu gelişmelere bakarak akla şu geliyordu:

Türk kanadı bu gelişmeleri birbirleri ile hiç bir zaman irtibatlandırmamıştı. «Siyasi sakıncaları nedeniyle» irtibatlandırmamışlarsa sorun yoktu. Nihayet, her ülkenin mahrem dosyalarının bulunması gayet tabiiydi.

Ama bu gelişmeler arasında irtibat bulunmadığına samimiyetle inanılıyorsa, ki Türkiye bu gelişmelerin olduğu dönemde gayet iyi kalpli liderler tarafından yönetilmişti, o zaman durum sanıldığından daha vahimdi.

İNCİRLİK ÜSSÜ VE KARNIBAHAR SALATASI

Bu oluşumun bir başka boyutu da askeri örgütlenme biçimini devletin örgütlenme biçimi haline getiren üç askeri müdahalenin artık bu tür konuları, tamamen insiyatifi dahiline alarak, bir bakıma millet iradesiyle işbaşına gelen hükümetleri stratejik meselelerden soyutlamalarıydı.

Tabii bu da siyasette tercihlerin radikal değişikliklere uğraması demekti, çünkü, örneğin, bir sivil politikacının «stratejik» diyebileceği bir sorunu, bir asker «taktik ayrıntı» şeklinde görebilirdi.

Bu çerçevede not defterimizin 24 Aralık 1983 tarihli sayfasındakiler hayli anlamlıydı.

TBMM'de muhalefet, ABD'ye, Lübnan'daki kuvvetlerine İncirlik üzerinden sıhhiye desteği sağlamasına izin verdiği gerekçesiyle yeni ANAP hükümetini sıkıştırıyordu.

Muhalefet, «izin belgesinin» TBMM'nin onayına sunulmasını istiyor, iktidar ise «bu iznin meclisin tasdikini gerektirir neviden olmadığı» görüşünü savunuyordu.

Gerçekten de ortada «izin belgesi» diye bir doküman yoktu, sadece mektup teatisi sözkonusuydu, iş de zaten Türk-ABD Yüksek Savunma Konseyinde askerler arasında kotarılmıştı.

Nitekim TBMM kulisinde sorularımızı yanıtlayan çiçeği burnunda Milli Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk «Bakanlığının Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin araç ve gereç ihtiyacı ile ilgilenmekle görevli olduğunu»

vurgulayarak «Vallai billâhi, benim İncirlik işinden haberim yok» diyordu.

«Kaçıyor demeyesin, diye üstüne üstüne geliyorum» diyerek önünde beklediğimiz kapıya doğru ilerleyen Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu da bu konudaki sorularımızı şöyle yanıtlıyordu.

— Muhalefet İncirlik üssü ile ilgili anlaşmayı Meclise sunmadığınız gerekçesi ile hükümet programına red oyu vereceğini açıkladı.

— Buna, «bilmem ne geldi cihane, başağrısı bahane» derler. Oyların rengini zaten önceden kararlaştırmışlar, bu renge uygun bir takım gerekçeler bulmaları lâzım. Anlaşılan onu da İncirlik'te bulmuşlar.

— İncirlik Anlaşması'nın TBMM'ne sunulması söz konusu mu?

Halefoğlu'nun cevabı çok anlamlıydı:

— Merak edenler Meclis kürsüsünde sorarlar. Verilecek cevabı herkesle birlikte biz de dinleriz.

Hükümet, çaresizlikten İncirlik üzerinden verilen iznin Türk ekonomisine katkılarından bahsetmeye başladığında Maliye Bakanı Vural Arıkan'ı yakalayıp sormuştuk.

— Bak sana bir sır vereyim, dedi. Hiç karnıbahar salatası yedin mi? Önce beyaz bir karnıbahar al iyice haşla, sonra küçük küçük doğra. Soğan ve domates ekledikten sonra zeytinyağı ve karabiber ekip buzdolabında soğumaya terket.

Bu yanıt üzerine Günaydın'dan Mehmet Öztoprak atılmıştı:

— Kuşbaşı mı, yoksa kedibaşı mı doğrayalım?

Maliye Bakanı aramızdan kahkaha atarak sıyrılırken, İncirlik izni ile Amerikan usulü karnıbahar salatası arasındaki koordinasyonu şöyle kuruyordu:

— Her ikisi de buzdolabındadır.

O günlerde İncirlik'teki alışılmadık faaliyetler Cumhuriyet'in Güney Illeri Temsilcisi Mehmet Mercan'ın da dikkatini çekmişti. Gerçi 6. Filo'ya bağlı Amerikan jetleri uzun bir süreden beri İncirlik'te atış

talimi yapıyorlardı, ama son zamanlarda artış olmuştu. Ayrıca İncirlik'in «hayat sahası», yani çevresindeki alanda da bir süreden beri sivil imar izni verilmiyordu. 6. Filo'ya bağlı jetler aynı tarihlerde İsrail'deki Negev çölünde de atış talimlerine başlamışlardı. Her cumartesi sabah geliyorlar (Cumartesi İsrail'de resmi tatildir - U. G) öğleden sonra da uçak gemilerine dönüyorlardı.

İncirlik'teki yoğun faaliyetler bir süre sonra basına yansıyınca Genel Kurmay Başkanlığı yapılan tespitlere göre İncirlik'te normal dışı bir durum söz konusu olmadığını açıklıyordu.

Oysa Mercan'ın sezgileri doğruydu, çünkü Türk - ABD Yüksek Savunma Konseyi kararları doğrultusunda aralarında İncirlik de olan bir grup üste yoğun bir modernizasyon ve alt yapının iyileştirilmesi çalışmaları başlamıştı. İncirlik'te yapılacaklar arasında «Acil tıp merkezi ile uydu haberleşme yer terminali» de bulunuyordu. Ayrıca Pirinçlik'teki dinleme istasyonunda da bir uydu haberleşme yer terminali kurulacaktı. ABD Savunma Bakanlığından sağlanan bir belgede İncirlik'teki faaliyetler ve ayrılan ödenek şöyle sıralanıyordu.

1983 altyapı bütçesi :

İncirlik :	
İnşaat mühendisliği kompleksi:	1.300
Askeri inzibat merkezi:	1.450
Trafik idare merkezi:	1.050
Çeşitli hava üslerinin modernizasyonu: (Bunlar Perle'in «NATO amaçlı» dediği zincirleme harekât üsleri)	29.300

1985 altyapı bütçesi :

İncirlik :	
Bekâr personel için lojman:	2.250
Destek merkezi:	4.500

Filo operasyonları tesisi:	1.400
Işıklandırma sistemleri:	300
Acil sağlık kompleksi:	1.150
Uydu haberleşme yer terminali:	2.600
Telekomünikasyon tesisleri:	770
İncirlik üssü toplamı :	12.970

Karataş Üssü :

Bekâr personel için lojman:	2.300

Pirinçlik Üssü :

Uydu haberleşme yer terminali:	2.600
Bütün tesisler toplamı:	26.290

İncirlik'teki bütün bu faaliyetin anlamı ABD *Kongresi Dışilişkiler Alt Komisyonu için 1984'de Kongre* Araştırma Servisi tarafından hazırlanan «ABD'nin Akdeniz'deki Tesisleri ve Amaçları» başlıklı rapor incelendiğinde daha iyi anlaşılıyordu.

Kongre matbaası tarafından basılan 47 sayfalık bu raporda şöyle deniliyordu:

«İncirlik Doğu Akdeniz'de bir bunalım halinde en ileri hattaki Amerikan uçaklarının kilit üssü ola-olacaktır.»

TÜRKİYE'NİN ROLÜNÜ KRİZİN BOYUTLARI ÇİZER

Türkiye'de Muş ve Batman'da iki yeni üs inşa edilip, diğer üslerin de alt yapılarının geliştirildiği günler yaşanırken, Alfred Friendly Vakfı onuruna ABD Senatosu Dışişleri Komisyonunda bir yemek veren Senatör Charles Mathias (C.P) ile aramızda şu konuşma geçiyordu:

— Yönetim son 2 - 3 yıldır Türkiye sanki Amerikan toprağıymış gibi Türkiye'nin kalkınmasına önem veriyor. Buraya komiteye geliyorlar, bizi fonlar konusunda sıkıştırıyorlar. Yönetimin bu kadar yoğun lobi yaptığına hiç bir dönem tanık olmadım.

— Neden acaba?

— Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Körfez Bölgesi'nin savunulması için Türkiye'nin hayati stratejik önem taşıdığını söylüyorlar.

— Kim söylüyor?

— Herkes söylüyor; Dışişleri, Pentagon.. Başkan Reagan bile.. Geçen gün Dışişleri Komitesine bir yemek verdi. Türkofil olduğumu bildiğinden, «Türkiye'ye yardım için asılacağız» dedi. Türkiye Suudi Arabistan, Sudan, Umman, Mısır, Fas ile birlikte bir kriz anında üsleri kullandıracakmış. Başkanınız «duruma göre 24 - 48 saat için açabiliriz» demiş. Bizim de tabii Türk dostları olarak göğsümüz kabardı.

Senator Mathias'ın anlattıkları sayesinde ABD'nin dünyanın en enteresan ülkesi olduğuna ilişkin inancımızı tazelemek fırsatı bulmuştuk.

Burası öyle bir yerdi ki, örneğin, New York'ta sıradan bir haritacı mağazasına girip, 3 - 5 sene öncesine kadar Türkiye'de evinizde yakalanırsa casuslukla suçlanacağınız Antalya deniz dibi haritasını veya Ankara kalesinin altındaki askeri sığınakların krokilerini satın alabilirdiniz. ABD Kongre kütüphanesine gidip Boğazlardaki füze sistemlerinin yenilenmesi faaliyetine ilişkin raporları inceleyebilirdiniz. Bunu yaparken de ikide birde kafanızı kaşıyıp sorardınız:

— Acaba enformasyona erişime izin verdikleri için mi Amerika oldular, yoksa Amerika oldukları için mi enformasyona erişime izin veriyorlar?

1984'de Kongre Araştırma Servisinde belgelerin arasında sersem tavuk gibi dolaştığımız günlerde 1984'de Kongre'de yöneltilen yazılı bir soruya ABD Genel Kurmay Başkanlığı'nın verdiği cevabı da bulmuştuk:

«Türkiye'nin stratejik Güneydoğu Anadolu bölgesinde yeni yapılan Muş üssü, Tahran'dan 500, Basra Körfezi'nden de sadece 700 mil uzaklıkta olduğu için Ortadoğu ve Güneybatı Asya'daki muhtemel Sovyet genişlemesini caydıracaktır.»

Yine yazılı bir soru üzerine ABD Hava Kuvvetleri Askeri İnşaat Dairesi Başkanının 1983'de Kongreye yolladığı mektubu biraz da şaşkınlıkla okumuştuk:

«Doğu Türkiye'deki üsler sadece NATO'nun güney kanadının savunması açısından değil, aynı zamanda başka kontenjanlar açısından stratejik öneme sahiptir.»

Bir başka raporda da 1983'de Konya'da «NATO çerçevesinde» faaliyete başlayan AWACS (Erken Uyarı) uçaklarının Suudi Arabistan'a verilenlerle zincirleme faaliyet içinde olduğunun vurgulandığını görmüştük.

Bu arada yaptığımız temaslar ABD'nin «Türk Liderliği'nin Körfez'in güvenliği meselesine olumlu yak-

laşımı» nedeniyle Türkiye'nin, üsler konusunda, Suudi Arabistan ile birlikte «Sözlü Taahhüdü» olan ülkeler statüsünde incelendiği sonucunu getiriyordu.

Carter döneminde Dışişleri Bakanlığında görev yapmış olan Bruce Kuniholm, bu konuda şöyle konuşuyordu:

«Türkiye'nin İran'ın işgali ile somutlaşacak muhtemel bir Sovyet maceracılığını caydırmak ve Batı'nın Körfez petrolüne temasını sağlamak rolü 1982'de en tepe noktasına erişti. Bu, Muş'ta eni ve boyu uzun menzilli bombardıman ve kargo uçaklarının inip kalkmasına elverişli bir üs inşasına başlanması ile devam etti. Muş üssü Türkiye'nin caydırıcılığını arttıracağı gibi NATO ve Çevik Kuvvet'i Abadan'a 700 kilometre kadar yaklaştıracaktı.

Her ne kadar bu üs NATO sorumlulukları çerçevesinde inşa edilmiş olsa da, ABD Çevik Kuvveti'nin (CENTCOM) örgütlenme şeması gözönüne alındığında, kullanabileceği üsler içinde Körfez'e en yakını oldu.»

Ne istediğini ve nerde araması gerektiğini iyi bilenin, herşeyi bulabileceği bir ülke olan Amerika'da örneğin «Dış Politika» dergisinin eski sayıları karıştırıldığında da ABD'nin Ankara'daki eski Büyükelçisi James Spain'in şu satırlarını bulmak mümkündü:

«ABD Savunma Bakanlığı Türkiye'nin Körfez'in savunulması için bir üs görevi yapmasını teklif etmiştir. Türkiye açıktan açığa bunu yapamaz. Çünkü böyle açık bir taahhüdün bir Arap-İsrail savaşında İsrail'in desteklenmesine yarayacağından ürken Araplarla ilişkilerini bozacağından çekinir. Fakat petrol yataklarının tehdit altında kalması halinde de Arap dostlarından gelecek yardım ve üs kolaylığı taleplerini geri çevirmez, muhtemel bir Batı harekâtına katılır.»

Tabii Spain'in bu görüşleri, aynı zamanda kitabın başında ortaya attığımız hipotetik durumda yer alan «ABD'nin Körfez'e indireceği Çevik Kuvvet için

bizzat Körfez Ülkeleri Türkiye'den geçiş kolaylığı isterse ne olur?» sorusuna da yanıt veriyordu.

«Böyle bir talep ne zaman gelebilirdi?» sorusunun yanıtı ise 1986 başında Dış Politika Enstitüsü'nün İstanbul'da düzenlediği «Boğazların Güvenliği» seminerine katıldıktan sonra sorularımızı yanıtlayan ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlarından William Schneider veriyordu:

«Türkiye Batı İttifakının bir üyesidir. Ama tarihî ve coğrafik açıdan da Ortadoğu'nun bir parçasıdır. İran - Irak savaşı ne gösterecektir? İsrail ile ilişkileri hangi düzeydedir? Bu unsurlar Türkiye'nin o günkü davranışını etkileyeceğinden hemen cevap vermekte güçlük çekilen sorulardır. O yüzden Türkiye'nin rolünü krizin durumu belirleyecektir. Kriz genişlerse Türkiye'nin rolü de değişir.»

Schneider Batı'nın Türkiye'den beklediğini yerine getirmesi için Batı'nın ne yapması gerektiğini sorduğumuzda da «İttifak Güvenlik Yardımı işte bu aşamada devreye girer» diyerek Türkiye'ye verilen yardımla Türkiye'nin Körfez rolünü irtibatlandırmıştı.

Birisi, yine bizimle dalga geçiyordu ama...

İSTENMEYEN ADAM ANLATIYOR

Balıklı Kilise'nin huzurlu, belki de huzurlu izlenimi veren hüzünlü avlusuna, ıhlamur ağacının altında oturan siyah cübbeli Rum rahipleri turist zannettikleri için «hello» diye bağıran yeni İstanbulluların alkışlarıyla girmişti.

Sesi minimize edilmişti. Ama o ürkek çan yine de, karşıdan bakınca «işte bütün zamanların en sık rock'n roll partisi burada verilir» demekte imtina etmemek gereken mozaik avluda, mübarek kurban bayramı sabahı farklı bir konuk bulduğunu müjdeliyordu. Zaten bu kilisenin ayazmasındaki bin yaşındaki kırmızı balık da İstanbul'un Türkler tarafından fethedileceğini müjdelememiş miydi?

«Persona Non Grata» (istenmeyen adam) ilân edilmekle Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil veya Başbakan Turgut Özal'ın özel konuğu olmak arasında gidip gelen Kuzey ve Güney Amerikalar Başpiskoposu Yakovas, o sabah, Balıklı Kilisesi'nin kapısından içeri girmiş, Eylül olaylarında bağırsakları kısaldığı için «30 yıldır bedava yaşorum» diyen rahibin elini sıkmış, karşıdaki mermercide çalışan karateci ağrazın getirdiği tabureye oturmuştu.

«Aslına bakarsanız »diyordu, «Persona Non Grata ilân edilmemin nedeni, Türk olsun, Rum olsun, insanların ızdıraplarına karşı sessiz kalamamamdan kaynaklanıyordu. Eylül olaylarında da sesimi yükseltince istenmeyen adam ilân edildim.»

1969 yılında «kamu düzenini bozucu davranışları»

nedeniyle Türk vatandaşlığından çıkarılan Yakovas, ABD'nin Türkiye'deki azınlıklar politikası üzerinde ilginç ipuçları veren öyküsünü şöyle anlatıyordu:

— Sonra 6-7 Eylül olayları geldi.

Siz belki o yıllarda doğmamıştınız bile. O gördüklerimi gördükten sonra verdiğim 'tarih ve demokrasi gururuna sahip bir millete bu yapılanları yakıştıramadım' şeklindeki demeç 'Türk Düşmanı Kan Kustu' diye lanse edilmişti. Oysa o günlerin İstanbulunda mezarlar açılmış, mukaddeslerin mukaddesi Aya Triada parçalanmış insanların cesetleri ile doldurulmuştu. Söyleyin bakalım siz olsanız bugünkü yaşınızda benim kaldığımdan daha fazla soğukkanlı kalabilir miydiniz? Azınlık olmak dünyanın en berbat işidir kardeşim. İşte Bulgaristan'da Türklere yapılanları görüyorsunuz. Onlara yapılanları lânetliyorum. İşte bu yüzden 6-7 Eylül'de sesimi yükselttim.

Son olarak da 1964'deki Kıbrıs hâdiseleri karşısında sessiz kalmadım. O günden bu yana «İstenmeyen Adam'ım.»

— Siz o yıllarda Amerika'da hayli etkiliydiniz de. Yönetim nezdinde bir girişiminiz olmuş muydu?

— Ben o yıllarda Cleveland, Ohio'daydım. Ankara'daki ABD elçisi Macomber'in Kıbrıs'ın bombalanmasından hemen önce yapılan bir bakanlar kurulu toplantısına katıldığını haber almıştık. Başkan Johnson'a bir mektup yazarak Ankara'nın kararını önlemek için yeterince çaba göstermediğini belirtip, Amerikan vatandaşı Yunanlılar adına onu girişimde bulunmaya çağırmıştım. Amerikan büyükelçisinin Kıbrıs konusunun görüşüldüğü bakanlar kurulu toplantısında ne aradığını sordum. Sanıyorum bu girişimimiz İnönü'ye hayli sert bir mektup yazılması ile sonuçlanmıştı. Nitekim bunun sonucu olarak o sırada Yunanistan Başbakanı olan Papandreu ile İsmet İnönü'nün bir araya gelmesi de gerçekleşmemişti.

— Carter'in 1985 Türkiye ziyareti ve bu ziyaret sırasında 1942'de yanan Patrikhane'nin yeniden inşa-

sına izin verilmesi girişimlerinde bulunması hatta Sabancı'dan yardım istemesi sizin bilginiz dahilinde mi gerçekleşti?

— Sayın Carter yakın dostumdur. Geçen Mart ayında Akdeniz'e gitmek istediğini söyleyince mutlaka Türkiye'ye de gitmesini Patrikhane'yi ziyaret etmesini ve konuyu canlandırmasını rica ettim. Çünkü Patrikhane biz Amerikalı Yunanlılar'ın ana kilisesidir. Bizler Amerikan vatandaşı olduğumuzdan Amerika'nın Türkiye'ye bakışına da ışık tutmaktadır.

— Türkiye Amerikan Kongresinde çeşitli sorunlarla karşı karşıya. Türk hükümetinin Patrikhane'nin sorunlarına getireceği esnek bir bakış Türkiye'nin Kongre'deki sorunlarına Amerikalı Yunanlıların esnek bakacağının mı işareti?. Başbakan Özal'dan bu konuda bir talep vaki oldu mu?

— Hayır, bu konuda somut bir talebi olmamıştır. Ama Türk hükümeti bizden köprü işlevi görmemizi bekliyor. Bu konuda detaya girmek istemiyorum ama Türkiye'nin Amerika'daki imajı tamamen değişecektir. Türkiye'nin iyi niyet gösterisi Amerika'da yankısını bulmakta gecikmeyecektir.

— Bu etki, Yunan kökenli Amerikalı Kongre üyelerinin desteğiyle gündemde kalan Ermeni soykırımı konusundaki karar tasarılarına kadar uzanabilir mi?

— Türkiye'den tek isteğimiz dostluk. Zaten Sayın Özal konuya «olumlu baktığını» bana söyledi. Durum böyle olunca biz de Türkiye'nin sorunlarına olumlu bakarız. Sözettiğiniz karar tasarılarını önlemeye çalışırız.

— Adnan Menderes ile de Amerika'da görüşmeyi başarmıştınız. Menderes'in bir talebi ya da telkini olmuş muydu?

— Hayır. Birleşmiş Milletler toplantısına gelmişti. Hiç unutmuyorum Yunanistan Başbakanı Karamanlis'e «Ben Türk'üm, adım Yunanca (Mendros Nehri), siz Yunanlısınız adınız Türkçe (Karamanlis Küçük Asya demek - U.G) bu durumda anlaşmamız lâ-

zım' demiş, sonra da «diktatörler» dediği gazetecileri çağırmıştı. «Onlar diktatördür, çünkü her istediklerini yapmak zorundayız» demişti. Medeni bir insan ve tam bir centilmendi. Çok sevdiği vatanı için canını bile verdi.

— Bundan önceki Türkiye ziyaretiniz dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in özel izniyle gerçekleşmişti. Ancak o dönemde bazı endişeleri vardı. Bunları size açmış mıydı?

— O yıllar Türk düşmanı olarak lanse edildiğim yıllardı. Türkiye'ye gelmek için iznini istediğim zaman New York'ta kutlanacak Yunanistan'ın bağımsızlık bayramında yapılması mümkün olan Türkiye aleyhtarı gösterileri önlememi rica etmişti. Söz verdim. Yaptırmadım. Sözümü tuttum. Açık kafalı ve hür iradeli bir politikacıydı.

ABD, Yakovas'ın sözlerinden de hissedilebileceği gibi «İslâm'ın kanun dairesine alınmasını» takiben Hristiyan azınlığın canlanışını da devlet politikası olarak ortaya çıkarıyordu. 1980'den itibaren Türkiye'ye gelen her Amerikalı yetkili Fener Rum Patrikhanesini ziyareti alışkanlık haline getirmişti. Carter, Patrikhane'de ayin izlemiş, Türk - ABD Savunma ve Ekonimik İşbirliği müzakereleri için Türkiye'ye gelen Armacost da, Patrikhane'yi gezdikten sonra «beni niye buraya getirdiler, anlamadım» diyerek şaşkınlığını açığa vurmuştu. Oysa Yakovas'ın Türkiye'den sonra gittiği Yunanistan'da verdiği demeç Armacost'un anlayamadığını anlaşılır kılıyordu.

Yakovas, «Türkiye'ye giden Amerikalıların Patrikhaneyi ziyaretini siz mi sağlıyorsunuz?» sorusuna «Hayır State Deparment (ABD Dışişleri Bakanlığı) istiyor» yanıtını vermişti.

Türkiye'nin çoğunlukla Amerika üzerinden gelen azınlık problemleri sadece Patrikhane konusu ile kısıtlı değildi.

1984'de Washington'da konuştuğumuz Musevi Kongresi (Jewish Congress) genel sekreteri İsrael Le-

vin, İran'dan kaçan Yahudilerin Türk sınır kapılarında problemlerle karşılaştıklarını, konuyu Amerikan yönetimine götürdüklerini ve yönetimin Türk hükümeti ile temasa geçerek sınırların Yahudilere açılmasının sağlandığını anlatmıştı. Bu arada, halen ABD'nin Bonn Büyükelçisi olan Richard Burt de Dışişleri Bakan yardımcılığı döneminde Washington'da yapılan «Ortadoğu üzerinde Türk ve Amerikan Görüşleri» konulu panelde şunları söylüyordu:

«Radikal İslâm hareketleri tehlikeli biçimde Ortadoğu'ya yayılmakta, bölge istikrarını tehdit etmektedir. Buna karşılık laik Türkiye'ye, hem bir İslâm ülkesi, hem de bir Batı müttefiki olması dolayısıyla radikalizmin önlenmesinde büyük görevler düşmektedir. Türkiye geçmişte bir çok tehdidin üstesinden gelmiştir. Şimdi bunun da gelecektir. Çünkü halen Türkiye ile aktif bir kontr-terörizm programı yürütmekteyiz.»

İsrail ve ABD'nin kontr-terörizm konusundaki yoğun işbirliğinin artık bir sır olmaktan çıktığı düşünülürse demek ki Türkiye ile İsrail arasında bu alanda dolaylı bir bilgi akımı da sözkonusuydu.

Dış Politika Enstitüsü'nün Ankara'da basına kapalı olarak toplanan Türkiye - Ortadoğu ilişkileri çalışma grubunda devletin en üst noktalarında bulunmuş bir yetkilinin bu çerçevede söyledikleri çok önem taşıyordu:

«İsrail'de araştırmacılar son üç yıldır Türkiye'deki azınlık sorunlarını, etnik sorunları incelemeye başladılar. Bunu tabii şöyle yorumlamak mümkün: Türkiye gelecekte Arap müttefiki olarak İsrail'e hasmane bir tutum takınırsa o zaman bu İsrail için çok büyük bir tehdit oluşturur. O zaman Türkiye'nin destabilizasyonu İsrail için son derece önem taşır. Bu yüzden de etnik incelemeleri yaptırırlar.»

Bu iddianın doğruluğuna ilişkin çeşitli işaretler vardı. Örneğin 17 Haziran 1982'de Tel-Aviv'de toplanan «Dünya Soykırım Kongresine» sunulan 150 bil-

dirinin altısı Ermeni soykırımı konusundaydı. Entellektüel kaygıdan da yapılmış olabilirdi ama yine de ilginçti.

Tabii toplantı yapılmadan önce Türkiye çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Kongre Başkanı Elle Wiesel (Boston Üniversitesi), 2 Haziran'da Paris'te yaptığı basın toplantısında Türkiye'nin ABD üzerinden yoğun baskı yaptığını açıklıyor, Kongre'nin ertelenmesi halinde, başkanlıktan istifa edeceğini söylüyordu. Prof. Wiesel'e göre 6 hafta önce Türkler İsrail'e «ilişkilerinde ciddi sorunlar doğabileceğini» bildirmişti. Ayrıca «Tel-Avive gelen bir Türk - Musevisi heyeti, Kongre'nin toplanması halinde Türkiye'de Musevilerin zor durumda kalabileceğini» kaydetmişti.

Bu arada Wiesel'e göre, «İsrail hükümeti, Türkiye'nin İsrail'e hasım olmayan bir İslâm ülkesi olması dolayısıyla Kongre'nin başka bir ülkede toplanması ya da ertelenmesi için baskı yapmış, ancak İsrail'de demokrasi olduğundan Kongre'yi engelleyememişti.»

Aynı tarihte Washington'da da ilginç bir olay yaşanıyordu. Bir ABD resmi kuruluşu olan Soykırım Anma Konseyi'nin yönetim kurulu üyesi Monroe Freedman, «20 yüzyılın ilk soykırımı olması nedeniyle Ermenilerin de soykırım müzesinde temsil edilmesine karar verildiği için» Türk diplomatları tarafından tehdit edildiklerini Washington Post'a açıklıyordu.

Post'un 22 Haziran 1982 tarihli sayısında yayınlanan haber şöyleydi:

«Evinden telefonla görüştüğümüz Mr. Freedman Washington'daki Türk Büyükelçiliği müsteşarlarından Mithat Balkan'ın, Ermeni konusu soykırım müzesine dahil edilirse Türkiye'deki musevilerin 'fiziki güvenliğinin tehlikeye düşeceğini' söylediğini iddia etti.

Bu iddiayı hatırlattığımız zaman Mr. Balkan, 'Türkiye'nin mukabele edeceğini' söylediğini ama Musevilerin can güvenliğinin tehlikeye girebileceği an-

lamına gelecek tek bir lâf etmediğini kaydetti. Balkan 'aklı başında kimse kendi devletinin güvencesi altında olan vatandaşları için böyle lâflar etmez' şeklinde konuştu.»

Bir başka olay da 1985 Ağustosunda meydana gelmişti.

ABD yönetimine yakınlığı bilinen International Security Council (Uluslararası Güvenlik Konseyi) adlı özel kuruluşun İstanbul'da yapılacağı açıklanan «Nato'nun Güney Kanadı ve Ortadoğu'nun Güvenliği» konulu toplantı Türk Hükümeti'nin son andaki müdahalesi üzerine Lizbon'a kaydırıldı.

Toplantıya katılacak konuşmacılara İstanbul Sheraton'da yer ayrılmış, tüm davetiyeler gönderilmişti. Ancak bazı konuşmacıların temalarını NATO - İsrail - Türkiye mihveri üstüne oturttukları hatta toplantıda İsrail'in NATO'ya üyeliğini gündeme getirecekleri haber alındığından Türk hükümeti devreye girmişti.

İptal gerekçeleri şöyle sıralanıyordu:

- Konferansa çok sayıda stratejist, emekli general, diplomat ve hukukçu katılacaktı. İsrailli uzmanlar da büyük bir ağırlıkla toplantıda temsil edilecekti. İsrail'in NATO üyesi olmak dileklerinin NATO üyesi olan İslâm Türkiye'nin topraklarında dile getirilmek istenmesi, hükümeti rahatsız etmişti.
- Hükümet ayrıca Konferansta İsrail ile NATO entegrasyonunun ABD'li konuşmacıların desteği ile karşılanacağını tahmin etmişti ki, bu tahmin doğru çıktı. Lizbon'da yapılan toplantıda bulunan Türk konuşmacılardan Prof. Reha Poroy, Ali Karaosmanoğlu ve Muharrem Nuri Birgi, cevaben «böyle bir işbirliğine bölgedeki siyasi koşulların uygun olmadığını» söyledi.
- Bir başka rahatsızlık ise «Moskova'nın Sesi» radyosu aracılığı ile SSCB'den gelmişti. Sovyetler, konferansı düzenleyen Causa International Vakfı'nın komünist rejimlere karşı ağır propaganda yürüttü-

günden bahisle, Rahip Moon'un finanse ettiği bu vakfın Türk topraklarında SSCB aleyhine konspiratif girişimlerine izin verilmemesi ricasında bulunuyordu.

Gerçi Türkiye 12 Eylül'den sonra dış politikasında Araplar'a yaklaşıyor görünse de, Araplar'ın homojen bir topluluk olmadığı düşünülür ve Türkiye'nin ağırlıkla «laikliği 'devletin din üzerinde tahakkümü' şeklinde anlayan çağdışı rejimlerle yönetilen devletçi Araplar' ve bölgedeki müttefiklerine» yaklaştığı akılda tutulursa 12 Eylül sonrası gelişmelerden İsrail'in fazla şikâyetçi olması beklenemezdi. 12 Eylül'ü takip eden yıllarda İsrail ile ilişkiler en alt düzeye indirilmesine rağmen global stratejide Ankara ile Tel-Aviv hiç bu kadar birbirine yakın olmamıştı.

Bu yakınlaşmanın bir bakıma neden mecburi olduğu, 1986 Nisanında Mehmet Altan'ın «Batı, Türkiye'nin nereye kadar kalkınmasını ister» sorusuna Süleyman Demirel'in verdiği cevapta da hissediliyordu:

«Batı'nın Türkiye'ye karşı dış politikasını ayarlarken gözettiği iki husus vardır. Bir tanesi Türkiye'nin Yunanistan'ı ezecek güce sahip olmaması, diğeri de bir gün İsrail için tehlike teşkil edebilecek güce sahip olmamasıdır. Gerek İsrail gerek Yunanistan Batı'nın karakollarıdır. Ayrı devletlerdir ama bunları Batı ile müşterek saymak lâzımdır.

Batı ile karşılıklı menfaatler dendiği zaman, bizim menfaatimiz güçlenmek ve kuvvetlenmektir. Onların menfaati de, onların gayelerini aşan kuvvetlenmeye mani olmaktır. Bütün mesele, onların iradesine tâbi olmadan güçlenip, kuvvetlenmeyi başarabilmektir.»

Tabii bu çerçeve içinde bazen «Türkiye'nin iradesi dışında» meydana gelebilecekler de devreye girebiliyordu, ki bunun örnekleri arasında, 1980 - 81 döneminde ABD'nin Türkiye Büyükelçisi olan James Spain'in çok çarpıcı bir anısı vardı:

«1973 Arap - İsrail savaşı sırasında Ankara'da

müsteşarlık görevi yaparken Adana'daki Amerikan Konsolosu arayarak İncirlik Üssünün aniden teyakkuz durumuna geçirildiğini, uçakların depolarının doldurulduğunu, güvenlik önlemlerinin arttırıldığını bildirdi.

Bu beklenmedik durumun nedenini tahmin etmek güç değildi; İsrail için bir hava harekâtı düzenleniyordu.

Ama Türkiye'nin böyle bir durum karşısında alacağı tavrı tahmin etmek de güç değildi; (NATO anlaşması böyle bir operasyonu kapsamıyordu.)

Ankara'daki Amerikalı Hava Kuvvetleri Generali İncirliği arayarak, şimdilik oldukları yerde kalmalarını emrederken, biz de Heidelberg'deki Amerikan Hava Kuvvetleri Komutanını arayarak teyakkuzun nedenini araştırmaya başladık.

Öğrendik ki komutanlıktaki bir taktik plancı, haritayı önüne açmış, bakmış ki Amerika ile İsrail arasında İsrail'e en yakın 5 bin metrelik pistli Amerikan Hava Kuvvetleri üssü İncirlik'te, vermiş teyakkuz emrini.

Biz durumu anlatınca Heidelberg isteksizce teyakkuz durumunu kaldırdı.

Bunu tam zamanında yapmıştık, çünkü bir kaç dakika sonra Türk Dışişleri Bakanlığından arayarak teyakkuzun nedenini sordular.

Burada heyecanlanıp atılmıştık:

— Peki siz ne dediniz?

Spain gülerek cevap vermişti:

— Önemli bir şey yok, dedim.

1986'ya gelindiğinde durum neydi?

Bu soruyu, frapan yanıtlar alabileceğimizi bile bile, Reagan'ın ilk döneminde Dışişleri Bakanlığının Beyaz Saray'daki Ulusal Güvenlik Konseyi teknisyen grubu içinde görev yapmış olan Jed Snyder'a yönelttik.

ABD'nin dış politikasını, soğukkanlı, ağzı sıkı, entellektüel bir hariciye mensubu gibi değil de Güney Dakota'lı bir İnci Baba kadar toleranslı yorumladığından, bize vereceği sinyaller aynı zamanda, seçmen oyuna muhtaç ABD'li politikacıların sürüklenebilecekleri seçmen eğilimlerini analiz etmemizi kolaylaştırabilirdi.

Ne diyordu Snyder?

Söze «Washington General Evren liderliğindeki bir MGK ile kendisini Demirel ve Ecevit hükümetlerinden daha güvenli hissediyor» diye girdikten sonra şöyle devam ediyordu:

«Tabii liderler arasındaki bu anlayış, Türkiye'nin Körfez Kontenjanı konusundaki ideal konumunu daha da ideal yapmaktadır. Her ne kadar taraflar bu konuyu kamuoyu önünde tartışırken büyük dikkat sarfediyorlarsa da Türkiye'deki tesisler yoluyla Çevik Kuvvet'e rıza gösterecekleri yolunda işaretler var. Ankara'daki bazı yetkililerle temaslarım sırasında, dikkatli olmakla birlikte Reagan'ın Pro-Türk (Türk yanlısı) politikasının durumu esnekleştirdiği izlemini edindim.

Türkiye'nin, bu kapsamdaki stratejik konumuna bakarsak ABD'nin Türk ordusunun modernizasyonu çabalarının ne kadar Amerika'nın menfaatine olduğu daha iyi anlaşılır. Bana kalırsa Türkiye Cruise füzeleri için de ideal bir konumdadır.

Ama eğer Türkiye Amerika'dan şu anda aldığından daha fazlasını bekliyorsa Amerikan politikalarını sadece kapalı kapılar ardında değil kamuoyu önünde de desteklemelidir.

Ankara Washington'daki Rum lobisini de ancak belki böyle açıkça tavır alması ile nötralize edebilir. Zaten Papandreu Batı aleyhtarı tutumunu devam ettirdiği sürece, Türkiye'deki askeri yönetimin iktidarı sivillere tam olarak terketmediğini ileri sürenlere karşı mücadele de kolaylaşabilir.

Buna ilâveten çatışmanın türü de, Türkiye'deki tesislerin, malzemenin kullanıma açılma derecesini belirleyecek. Bir kriz anında üzerinde NATO şemsiyesi olan bir harekât Türkiye ve Yunanistan'daki tesisleri zaten listesine almış olan Washington'un işini kolaylaştırabilir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlar ise Akdeniz'deki 6. Filo açısından büyük tehdittir. Çünkü bu sorunlar Türkiye ve Yunanistan üzerinde uçan AWACS'lardan alınacak data'nın zamanında 6. Filo'ya aktarılmasını da engelleyebilir. Ayrıca Türk - Yunan sorunları Kıbrıs'ta bulunan iki İngiliz üssünün bugünkü durumda NATO'ya tahsisini de engellemektedir. Tabii bir kriz anında İngiltere tek yanlı olarak bu üsleri NATO'ya veya ABD'ye tahsis edebilir. 6. Filo'nun korunması açısından bir başka unsur da İsrail taktik filolarının katkısıdır. Bu bakımdan ABD ve NATO kontenjan planlaması, İsrail'in taktik hava gücünü de gözönüne almalıdır.

Bunun yanısıra Türkiye ve Yunanistan'ın muhtemel bir VARŞOVA Paktı saldırısına farklı tepkiler göstereceği düşünülüyor. Yunanistan, gelecekteki bir Türk - Yunan savaşından zaferle çıkabilmek için ku-

zey sınırındaki birliklerini hızla Ege'ye sevketmek zorunda. Ancak bunu yapınca kuzeyinde bir savunma boşluğu doğuyor. Papandreu bu boşluğun sömürülmemesini garantiye almak için sosyalist komşularıyla yakınlaşma politikası izliyor. Bu birliklerin kuzeyden güneye kaydırılması Yunanistan'ı muhtemel bir VARŞOVA Paktı saldırısında NATO taahhütlerini yerine getiremeyecek pozisyona düşürüyor.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar, bir kriz anında Amerika'yı gayet dengeli davranmaya, hatta bazı durumlarda tepki göstermemeye zorlayabilir, ki Amerika'nın bu tepkisizliği Batı Avrupa'lı NATO üyelerinde, 'Amerika'nın Güney Kanat'ı gerektiğinde gözden çıkarabileceği' izlenimini uyandırır ve Avrupalıların güney kanata olan taahhütlerini önler veya geciktirir. Amerika, bu açıdan da Türk - Yunan sorunlarının çözülmesini ister.»

Snyder Washington'da bölgeye böyle bakıyordu.

1986 baharında katıldığımız NATO ülkeleri turu da 1990'a doğru Türkiye'nin nasıl görüldüğüne ilişkin ipuçları elde etmemizi sağlıyordu.

Brüksel'deki karargâhta NATO Siyaset Planlama Dairesi'nin Başkanı Simon Lunn, «NATO'nun sorumluluk bölgesi kalın çizgilerle çizilmiştir, 'ancak bu çizgilerin dışındaki olaylar bizi etkilemez' denemez» diyordu. Lunn her NATO üyesinin Körfez politikasının farklı önceliklere sahip olduğunu belirtiyor, ama «farklı beklentiler ikili anlaşmaları engellemez, engellediğini de sanmıyorum» diye ekliyordu. Lunn sorularımızı da şöyle yanıtlıyordu:

— Batı Avrupa'nın Körfez petrolüne bağımlılığı gözönüne alınırsa, Güney'in öncelikleri, sizin önceliklerinizle haline dönüşmez mi?

— Bu politik bir problem, ne dereceye kadar sınırlarımızı aşacağımız tartışılan bir konu. Afganistan olayından sonra gördük ki, herkes işgali eleştiriyor ama bu işgalin ne anlama geldiği konusunda fikir birliğine varamıyor. Ama bir yandan da asıl tehdidin

Körfez'deki bölgesel istikrarsızlıktan gelmediği, ancak istikrarsızlığın mana edileceği biliniyor. O yüzden şimdi ABD'nin bölgede tek yanlı bir harekâta girişmesi halinde, bu harekâtın ittifakın başka bölgelerinde doğuracağı boşluğu nasıl dolduracağı tartışılıyor.

— Türkiye'nin bu bağlamda katkısı ne olabilir?

— Müzakerelerde henüz bu tür detaylara gelinmedi. Ama her ülkeye tek tek başvurulacağını sanıyorum. Ayrıca ikili ilişkiler çerçevesinde de katkı gerçekleştirileceğini düşünüyorum. Bence dramatik bir konu değil.

Lunn'un sözünü ettiği «telâfi edici önlemler» (Cempensatory Measures) konusunu NATO nezdindeki ABD misyonunda John Hall şöyle açıyordu:

— Üslerin durumu açısından ikili görüşmeler yapılıyor. Çünkü eğer bir üye NATO'ya tahsis ettiği birlikleri özel bir alanda kullanırsa başka bir bölgede savunma boşluğu doğuyor.

— Yani bu çerçevede Türkler Amerika'nın Körfez'de yapacağı bir harekât dolayısıyla Orta Avrupa Merkez Cephe'de doğacak savunma boşluğuna katkıda bulunabilirler?

— Böyle bir ihtimal var.

— Nasıl bir katkı olacak bu?

— Sadece personel katkısı olması şart değil, malzeme de olabilir.

— Böyle bir savunma boşluğunun doğmasına Orta Avrupa'yı savunacak destek kuvvetlerinin Körfez'e gönderilmesi yol açacaksa, o halde neden Orta Avrupa yerine Körfez'in burnu dibindeki bir NATO üyesinden Körfez'e kuvvet gönderilmesi düşünülmüyor. Böylece Orta Avrupa'da savunma boşluğu da meydana gelmez?

Sorularımızı yanıtlayan Hall, sonuncu soruya yanıt verecek kadar iyi kalpli olsa herhalde dünyanın en büyük ülkesinin en önemli misyonlarından birisinde üst derecelere getirilmezdi.

Cevabı «hipotetik işlere girmem» oldu.

Aradan bir süre geçip sohbet koyulaştıktan sonra bu kez o, salonda bulunan Türk gazetecilere sordu:

— Türkiye'de NATO üyeliği için bir referandum yapılsa sonuç ne olurdu?

Türk gazeteciler, muzip muzip birbirlerine baktıktan sonra, sanki hepsinin aklından aynı şey geçmiş gibi cevabı yapıştırmışlardı:

— Hipotetik işlere girmeyiz.

Bu arada, başka temaslarımız da aslında NATO'nun «tazmini önlemler» konusunda hipotetik işler içinde olduğunu gösteriyordu. Çünkü boşluğun nasıl tazmin edileceği konusunda önce çeşitli senaryolar hazırlanması, daha sonra da bunlara cevap aranması gerekiyordu. Nitekim bir yetkili bu konuda bize «Savunma Planlama Komitesi bu konuda çok ayrıntıya girmiş değil ama içinde Türkiye'deki üslerden de bahsedilen kontenjan planları var. Sadece bunları resmi toplantılarda pek gündeme getirmiyorlar» diyordu.

Ama 1986 Baharındaki bu NATO gezisinin en verimli yanı ABD Çevik Kuvvet Komutanı George Christ'in Frankfurt'taki 5. Corps Basın ve Halkla İlişkiler dairesi yetkililerinin dostane aracılıkları sayesinde yazılı sorularımızı yanıtlaması olmuştu.

General Christ, ana başlıklarıyla şöyle diyordu:

• Hayati Çıkarlar: Körfez'de iki hayati çıkarımız var. Birincisi Sovyetler'i bölgeden, oradaki küçük devletlerin sırtından uzak tutmak. İkincisi Körfez'in petrol yataklarına temas güvencesini garanti altına almak. (General burada «Guaranteeing access to the oil resources of the region» diyor - U.G.) Ortadoğu analistleri, Batı'nın 1990'ların ortalarına doğru Körfez petrolüne bağımlılığının daha da artacağını tahmin ediyor, ki Pasifik'teki müttefikimiz Japonya halen Körfez petrolüne tamamen bağımlıdır. Beni kor-

kutan unsur, temkine boğulup, bölgedeki tehlikeli gelişmeleri biraz görmemezlikten gelme eğilimidir.

• Sovyet girişimleri: Sovyetler, Körfez'deki istikrarsızlığı gayet başarılı olarak sömürüyor. Halihazırda, topuzun kantarı Sovyet girişimlerinden yana gibi. Her ne kadar hem İran, hem de Irak üzerinde çalışıyorlarsa da, asıl İran'ı kıymetli olarak görüyorlar, çünkü İran'ın kontrolunun Körfez'i kontrol etmek anlamına geldiğini biliyorlar. İran eğer savaşı kazanırsa petrol yataklarına, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a büyük tehdit teşkil edecektir. Bu tehdit, politik gücünü İslâm radikalizminden alınca bölge ülkeleri için gayet tehlikeli olabilecektir.

• Hazırlıklar: Merkezi Komutanlığın sorumluluk alanı çok geniştir. Bu alan Mısır'dan Pakistan'a kadar uzanır. Son yıllarda da etkin bir rol oynayabilmemize olanak sağlayacak gelişmeler kapasitemizi arttırmıştır. Kendi kara, hava ve deniz kuvvetlerimiz kurulmuştur. Stratejik hava nakliyesinde bazı güçlükler olabilir ancak deniz nakliyesi sorunu çözülmüştür. Amacımız, bir kriz anında bir an önce Körfez'de olmaktır, bizi Körfez'e hızla ulaştıracak imkânlar da sağlanmış ve sağlanmaktadır.

• Misyonun boyutu: Bizim misyonumuz Ortadoğu'nun bekçisi olmak değil, bölgedeki dostlarımıza kendi başlarına hakkından gelemeyecekleri düşmanları karşısında koruyucu bir şemsiye sağlamaktır. ABD Merkezi Komutanlık teşkilâtının kuruluş amacı şudur: Müttefiklerimizin kendilerine yardım etmelerine yardım etmek, bölgesel savunma ittifakları teşvik etmek ve kapasitelerinin üzerindeki savunma desteğini sağlamak. Nitekim Körfez ülkeleri, düşmanın Kuveyt'in içine doğru ilerlemesini durdurabilmek için ortak bir askeri birlik kurmuşlardır. Hipotetik de olsa bizim buradaki misyonumuz, bu ortak kuvvete destek sağlamak olur.

Şimdi burada Christ'in iki önemli cümlesinin altını çizmek gerekiyordu:

1 — Bölgesel savunma ittifaklarını teşvik ediyoruz;

2 — Bizim misyonumuz, Körfez ülkelerinin kurduğu ortak kuvvete destek sağlamak olur.

Türkiye 12 Eylül'den sonra, adı konmasa dahi, Körfez'deki bazı ülkelerle askeri danışmanlığa kadar yükselen bir savunma ittifakı içine girmişti, ki bunlar askeri değil siyasi tercihlerdir.

İkincisi Türk askeri müşavirler, Pakistanlı subaylarla birlikte İran'ın Kuveyt'e girmesini caydırmak için Körfez İşbirliği Konseyi'nin kurduğu Arap Çevik Kuvveti'ni eğitmekle görevlendirilmişti.

General Christ, «misyonumuz bu ortak kuvvete destek sağlamak olur» dediğine göre demek ki Arap Kalkan Kuvveti ile ABD Çevik Kuvveti arasında bir koordinasyon öngörülmüştü.

Şimdi burada yine kitabın başındaki hipotetik sorulara dönüp sormak gerekiyordu:

— Türkiye Cumhuriyeti'nin Genel Kurmay Başkanı siz olsaydınız, rejim aleyhtarı kuvvetlerin eline geçen bir askeri hava alanında Türk subay grubunun da mahsur kaldığına ilişkin Türk Büyükelçiliği kriptosu elinize geçtiği zaman ne yapardınız?

ANAP VE ASKERİ YAPI

Peki askeri yönetim altında kaydedilen bu gelişmeler ANAP iktidarınca nasıl karşılanmıştı.

Özal'ın iki ayrı demeci, askeri yapı ile ANAP arasında Körfez'e bakış konusunda bir bütünleşme olduğunun belirtisiydi.

1 — Başbakan Turgut Özal, 16 Ocak 1984'de ANKA Ajansı'na verdiği demeçte «kendine özgü coğrafik konumu ve müşterek kültür bağları, Türkiye'yi Ortadoğu'nun ayrılmaz bir parçası yapmaktadır. Bu durumda Ortadoğu'da herhangi bir rol oynamaktan kaçınmamız mümkün değildir. Bu rolün kapsamını bir yandan dış politika tercihlerimiz, diğer yandan da bölgedeki gelişmelerin seyir tarzı tayin edecektir» demişti.

2 — Özal, 1985 yazında Trakya'da yapılan ARCHWAY-85 NATO planlı tatbikatını izlemek için Türkiye'ye gelen dünyanın önde gelen savunma yazarlarını kabulü sırasında da görüşlerini şöyle açıyordu:

«Eğer haritaya bakarsanız çok önemli bir stratejik konumdayız. Özellikle Boğazlar'dan dolayı. Ben diyorum ki Sovyetler Birliği'nin boğazından tutuyoruz. Biz Güney'i koruyan bir duvarız. Bildiğiniz gibi dünyanın petrol kaynaklarının yüzde 80'i bu bölgede. İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan... Bunlar petrol kaynaklarını yavaş yavaş tüketiyorlar. Birkaç sene sonra petrol çok pahalı olmaya başlayacak. Elde olan petrol rezervleri ve hâlâ açılmamış olan kuyulardaki rezervler düşünüldüğü kadar çok değil. Onun

için bu bölgenin elinde olan tabii kaynaklar ilerde çok önemli olacak.

Eğer Türkiye güçlenmezse, halen problemli olan bu bölgenin korunması açısından sorunlar daha da büyür.

Bunu etkileyen diğer bir faktör bence Rusya'nın tutumudur. Rusya'da bir çok cumhuriyetler var. Bunların bir bölümü Müslüman ve Türkçe konuşuyorlar. Bu cumhuriyetlerdeki nüfus artışı Rusya'daki nüfus artışından daha yüksektir. Rusya bu yüzden kuvvetli bir Türkiye istemez.

İyi bir savunmaya sahip olmamız gerekiyor ki dışardan gelebilecek tehlikelere karşı koyabilelim.»

Özal hükümeti, demek ki Körfez petrolünü korumak misyonunu benimsiyordu. Ayrıca Sedat Ergin'e 1985'de New York'ta da «özel bir anlaşma olmadığı takdirde biz herhangi bir şekilde oralara müdahale ettirmeyiz» diyerek, özel anlaşma olması halinde müdahale ettirilebileceğinin işaretini veriyordu. Ki Suudi Arabistan ve Umman'ın ABD ile böyle bir anlaşması vardı. Aynı zamanda bu ülkelerin ortaklaşa kurduğu Arap Çevik Kuvveti Türk askeri müşavirlerce eğitiliyordu.

1986'da SİSAV tarafından düzenlenen «Türk-Amerikan İlişkilerinin 40. Yılı» konulu seminerde bir konuşma yapan bilim adamı Dankwart Rustow, belki dar bakışlı bir örnek olsa da, ANAP hükümeti'nin Körfez'le bütünleşmesinin boyutunu şöyle çiziyordu:

— Sizlere komik gelecek ama ben yine de söyleyeyim. İster inanın, ister inanmayın, Dışişleri Bakanlığı makamına ana dili gibi Arapça bilen Vahit Halefoğlu'nun getirilmesini dahi ben bu çerçevede yorumluyorum.

SONSÖZ

Özetlemek gerekirse..

Buraya kadar, Amerika'nın 12 Eylül döneminde Türkiye'ye bakışındaki global stratejik öncelikleri anlatıldı.

Bu özelliklerin tesisi sırasında izlenen yöntemler ve Türkiye'de tecrübeli lider kuşağının bir kalemde silinip atılmış olmasının doğurduğu boşluğun yansımaları da dolaylı olarak incelendi.

Yine bu dönemde, paradoks ama, bir görüşe göre «laikliğin sigortası» olan MSP Meclis'ten uzaklaştırılmış olduğu için İslâm'ı rejim içinde törpülemek şansının azaldığına bazı analistler dikkat çekiyordu. Bir başka grup analist ise Meclis'te MSP gibi bir partinin bulunmasının irticayı körüklemekten başka bir işe yaramadığı kanısındaydı. Ancak konuştuğumuz tüm analistler demokrasinin, yani serinkanlılık ve sabır rejiminin, yurttaşların giydiklerinden dolayı taciz edilmediği, serinkanlı bir bakışın değerini ısrarla vurguluyorlardı.

Çevik Kuvvet ve NATO'nun entegrasyonuna gelince..

Geçmişteki tecrübe gelecekte Çevik Kuvvet'in ne zaman NATO'ya ait, ne zaman ABD'ye ait olacağını sadece günün koşulları ve yorumun belirleyeceğini gösteriyor. Bu ilişki öylesine içiçe ki, örneğin ABD bir Körfez bunalımında Türkiye'deki üsleri Çevik Kuvvet'in bölgeye sevki sırasında kullanabilir ve bunu «NATO. anlaşması çerçevesinde» yapabilir. Yalan da olmaz. NATO anlaşmasının nerede başlayıp nerede

bittiği, ikili ilişkilerin bu anlaşmanın içine mi oturduğu, yoksa üzerinde mi kaldığı içinden çıkılamaz bir bütünlük arzettiğinden itirazlar etkisiz kalabilir.

Perle'in 19 Mayıs 1986'da Brüksel'de toplanan «Ulusal Güvenlik için Savunma» konulu panelde yaptığı konuşma, bu açıdan çok anlamlı:

«Avrupalıları korumak için Avrupa'da konuşlandırdığımız Amerikan Kuvvetlerinin, dünyanın başka bölgelerinde Amerika'nın çıkarlarını korumak için kullanılmasına Avrupalıların karşı çıkacağına ilişkin Amerika'da bir kuşku vardır.

Bu kuşku biraz yersiz gibi geliyor bana. Amerikan askeri gücünü, bulundukları yerden kriz bölgesine yollamak hakkına sahibiz ve bunu yapmak için üslenmiş bulundukları ülkenin onayını almak zorunda da değiliz.»

Perle'un burada açıkça söylediği gibi, Amerika bir kriz anında ikili anlaşmaları, Türkiye'nin yorumladığından farklı yorumlayabilirdi.

Demokrasi konusuna gelince..

Amerika 1980-85 arasında kendisi için anlamı çok büyük olan demokrasiyi, Türkiye için farklı yorumlarken başlıca motivasyonu «Türkiye'nin stratejik konumu» oldu.

ABD Dışişleri Bakanı George Shultz'un 1986'da bu çerçevede sarfettiği «bizim demokratik hükümet standartlarına her zaman uymayan dostlarımız ve müttefiklerimiz vardır. Ne var ki biz bu müttefikleri terkedemeyiz» cümleleri bu iddiayı doğruluyordu.

«Türkiye'de demokrasi olup olmaması Amerika açısından farkeder mi?» sorusunu 1985 yazında Tuzla'daki yazlık evinde Süleyman Demirel'e yönelttiğimizde de «Türkiye'de demokrasi olup olmaması Amerika'nın umurunda değildir» cevabını vermişti. Herhangi bir isim anmadan, Carter'dan aldığımız mülâkata ve Shultz'un sözlerine atıfta bulunarak «demokrasinin tahribinin iyi bir iş olduğunun ABD yetkilile-

rinin resmi beyanlarıyla ifade edilmiş olması Türk - Amerikan ilişkilerinde gelecekte umulmayacak yaralar açacaktır» demişti.

Demirel, «herşeye rağmen Türk - Amerikan münasebetleri vazgeçilemeyecek kadar önemli münasebetlerdir. Bu münasebetler korunmalıdır» diye ekledikten sonra da şöyle devam etmişti:

— Amerika, mazide «rejim bir memleketin iç meselesidir, dolayısıyla o memleket kendi rejimini kendisi tanzim eder, benim menfaatim hangi çeşit rejim olursa olsun onunla beraber olmaktır» demiştir. Şah rejimi orta yerdedir. Filipinler rejimi orta yerdedir, Kore rejimi orta yerdedir. Türk - Amerikan münasebetlerini mazide biz en sıkıntılı zamanlarda savunduk. Fakat bir yerde eğer temelde birtakım caymalar varsa onları svaunmakta güçlük çekiyoruz. Amerika Türk - Amerikan münasebetleri derken kendi menfaatlerini mi savunuyor, yoksa karşılıklı menfaatleri ve ortak değerleri mi savunuyor? Benim zihnimde bugün tereddütler vardır.

Demirel, daha sonra o günkü meclisinde bulunan bir yurttaşın, bir yaygın dedikoduyu nakledip fikrini sorması üzerine de şu fıkrayı aktarmıştı:

— Bak ben sana bir şey anlatayım. Memleketin birinde padişah demirciyi çağırmış, «bana 24 saat içinde demir bir elbise yapacaksın, demir düğmeleri, demir kolları olacak, yoksa kelleni alırım» demiş.

Demirci eve gelmiş, hanımına demiş ki «ben değil elbiseyi, düğmelerini bile 24 saat içinde yetiştiremem, onun için helâllaşalım.»

Hanımların o hissi vardır ya. Kocasına demiş ki: «Hele bir dur bakalım, sen bir ucundan yapmaya başla Allah büyüktür.»

Demirci başlamış çalışmaya..

Ama sabaha kadar uğraşıp didinmiş ancak altı tane yuvarlak demir dökebilmiş, ki bunları kesip düğme yapabilsin.

Sabah kapı çalınmış. Demirci demiş ki «hanım bizim kolleyi almaya geldiler.» Helâllaşmışlar, inmiş kapıyı açmış, açar açmaz da karşısındaki askerlere «vallahi sabaha kadar çalıştım, ancak 6 tane yuvarlak çubuk dökebildim» demiş.

Asker cevap vermiş:

— Padişah dün gece öldü, o döktüğün çubukları ver de tabutuna çakalım.

Buradan tekrar Körfez'e dönersek, Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu 1 Şubat 1986 tarihli NATO dergisine yazdığı yazıda şöyle diyordu:

«Türkiye ile Batı'nın ilişkisi geniş bir perspektif içinde ele alınmalıdır. Türkiye'ye NATO'nun sadece bir ileri karakoluymuş gibi davranılamaz. Avrupa ile ekonomik ve siyasi entegrasyonu zorunludur. Güney Akdeniz'e doğru açılan bir ittifakın dışında kalmak Türkiye açısından kabul edilemez. Türkiye Batı Avrupa'nın bölgedeki enerji kaynaklarına.. ne kadar bağımlı olduğunun da farkındadır.»

Dışişleri Bakanı kapalı bir dille «bizi AET'ye almak zorundasınız çünkü göbekten bağımlı olduğunuz petrol bizim korumamız altındaki bölgededir» diyordu.

Halen Genel Kurmay'ın üst kadrolarında bulunan bir yetkilinin 1985'de bir sohbet sırasında «Basra Körfezi sorunu çıkıp da Türkiye'nin rolü ortaya atıldığında basın kıyameti kopardı. Bizi Araplar'a karşı Amerikan üssü olarak kullanacaklar, dış politikadaki elastikiyetimiz sona erecek şeklinde kamuoyu üzerinde bir baskı yaratıldı. Tabi Hariciye de bu baskının altında kaldı ve bu meseleyi sömürme, yani savunmamızın güçlendirilmesi için pazarlık konusu yapma şansları limitte kalmış oldu» dediği gözönüne alınırsa demek ki ilerde «petrolün koruyuculuğu» kartına sık sık atıfta bulunulacaktı.

Yine buraya kadar anlatılanları özetlersek ortaya çıkıyor ki, Türkiye son beş yılda Ortadoğu ve Güney-

batı Asya'da gerek ekonomik zorunlulukların teşvik ettiği, gerekse müttefiklerinin telkin ettiği, gerekse de Avrupa'dan soyutlanmış olmaktan kaynaklanan yeni dostlukların getirdiği askeri ilişkilere girdi; Körfez ordularına Türk Askeri danışmanlar gönderildi.

Belki de bu askeri dostluklar Türkiye'nin önünde yeni ekonomik ufuklar açılmasına neden olacak.

Ama ilişkilerin bütünü değerlendirildiğinde bu adımlarla birlikte Türkiye Körfez'in ayrılmaz bir parçası haline de geldi.

Yine buraya kadar yazılanlardan görülüyor ki son altı yıl içinde Kuzey İslâm Kuşağı ile ilişkileri teşvik eden, Körfez ülkeleri ile askeri bağlantılar yapılmasını sağlayan ve Türkiye'ye askeri yardım veren Batılı dostlarının kafasındaki misyon da Türkiye'nin son tahlilde Batı'nın Körfez'deki menfaatlerinin koruyucusu olması.

Tabii bunu her stratejist veya resmi yetkili açık söylemiyor; çoğunlukla yardım ve Körfez irtibatlandırılmaktan kaçınılıyor. Ama «Türkler beğense de, beğenmese de Türkiye'ye biçilen rol budur» sonucuna gelindiği hissediliyor.

O dönemde Türkiye'yi yöneten lider kadrosu şimdi ortaya çıkıp «böyle bir rolü misyonu reddediyorum, hiç bir zaman Çevik Kuvvet için Amerika'ya açık çek vermedim» diyebilir. Ancak Amerikalılar da «Türk Liderliğinin bazı taahhütlerinin vaki olduğunu» söylüyor. Türkiye gerçekten de «duruma göre, 24 - 48 saat için» cümleleri dışında Washington'a herhangi bir sinyal vermemiş olabilir. Ama Amerika'nın bu sinyallerden çıkarmış olduğu sonuç ve yorumun bir kriz sırasında hiç mi yansımaları olmayacak?

Son 6 yılda Türkiye'nin Körfez'de kurduğu «vazgeçilemeyecek dostluklar» ve menfaatleri bir kriz anında hiç mi önem taşımayacak?

Yoksa Türkler gelecekte kendilerini Körfez'de çıkabilecek bir krizin tam göbeğinde bulabilecekleri merhaleye zaten Türk ve Müslüman doğmuş olmaları dolayısıyla mı yol alacak?

Bu merhale, yoksa başkalarının adını «Türkiye» koyduğu uçak gemisinin sıcak bir ikindi vakti petrol denizlerinde yelken basması mı olacak?

Yazarın, yayınevimizde yayınlanmış ve 2. basımı yapılmış Kanat Operasyonu adlı eseri de mevcuttur.
